

HIVOS JAARVERSLAG 2008

wij
zijn
Hivos

• geen grenzen
aan mensen

HIVOS

geen grenzen
aan mensen
HIVOS

Alliance 2015
towards the eradication of poverty

**HIVOS
JAARVERSLAG
2008**

Hivos in het kort

Missie

Hivos is een Nederlandse, niet-gouvernementele organisatie die handelt vanuit humanistische waarden. Samen met lokale maatschappelijke organisaties in ontwikkelingslanden wil Hivos een bijdrage leveren aan een vrije, eerlijke en duurzame wereld. Daarin hebben burgers – vrouwen en mannen – gelijke toegang tot middelen en kansen voor ontwikkeling. En kunnen zij actief en gelijkwaardig deelnemen aan besluitvormingsprocessen die bepalend zijn voor hun leven, hun samenleving en hun toekomst.

Hivos stelt vertrouwen in de creativiteit en capaciteit van mensen. In haar bedrijfsfilosofie zijn kwaliteit, samenwerken en vernieuwen kernbegrippen. Hivos voelt zich verbonden met armen en gemarginaliseerden in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Zuidoost-Europa. Een duurzame verbetering van hun situatie is de uiteindelijke maatstaf voor het werk en de inspanningen van Hivos. Een belangrijke leidraad daarbij is de versterking van de maatschappelijke positie van vrouwen.

Kernwaarden

- menselijke waardigheid en zelfbeschikking
- afkeer van dogmatisme en autoritaire stelsels
- pluralisme en democratie
- onderlinge solidariteit
- verantwoordelijk burgerschap
- respect voor de culturele en sociale identiteit

Werkwijze

Hivos steunt ruim 800 partners in 30 landen in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Zuidoost-Europa. Aan deze lokale particuliere organisaties levert Hivos financiële middelen, kennis en advies en politieke ondersteuning. Daarnaast is Hivos zelf actief op het gebied van beleidsbeïnvloeding, zowel op het internationale toneel als in Nederland. Maatschappij-opbouw en duurzame economische productie vormen de centrale beleidsterreinen van Hivos. Een deel van het programma wordt uitgevoerd vanuit de regiokantoren in Zimbabwe, India, Costa Rica en Indonesië. Zij verzorgen een belangrijk deel van de contacten met partnerorganisaties, zoals advisering en begeleiding.

Rollen

Hivos versterkt lokale organisaties met kapitaal, kennis en contacten. Hivos is actief op het gebied van beleidsbeïnvloeding en treedt zelf op als speler in de lokale *civil society* (via de regiokantoren).

Ook stimuleert Hivos de opbouw, uitwisseling en toepassing van kennis voor ontwikkeling. Als deelnemer aan coalities en als makelaar van contacten is Hivos onderdeel van een groot aantal netwerken.

Thema's

Hivos werkt aan:

- Duurzame economische ontwikkeling
- Democratisering, mensenrechten, gender en aids
- Cultuur, ICT en media

Samenwerking

Hivos werkt samen met tal van ngo's en andere maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden in Nederland, Europa en het Zuiden. Complementariteit – in expertise, werkvelden en rollen – en bundeling van krachten zijn cruciaal voor het bereiken van haar doelstellingen.

In Europees verband werkt Hivos actief samen met gelijkgezinde ontwikkelingsorganisaties in Alliance2015. Internationale beleidsbeïnvloeding bedrijft Hivos bij voorkeur op herkenbare thema's en in nauwe samenwerking met toonaangevende zuidelijke of internationale partnerorganisaties, of in het verband van het Eurostep-netwerk.

In Nederland bundelt Hivos haar krachten met maatschappelijke organisaties die deskundig zijn op een van haar beleidsspeerpunten. Daarnaast werkt Hivos samen met verwante organisaties binnen de branche-organisatie Partos.

Verantwoording

Hivos is een particuliere organisatie met een maatschappelijke doelstelling die een publieke functie vervult. Het Nederlands publiek (in het bijzonder de humanistische achterban), de overheid, andere financiers en samenwerkingspartners en de partnerorganisaties in het Zuiden zijn de voornaamste belanghebbenden. Hivos werkt ISO-gecertificeerd en bezit het CBF-keurmerk.

HIVOS KERNGETALLEN 2008

bedragen in duizenden euro's

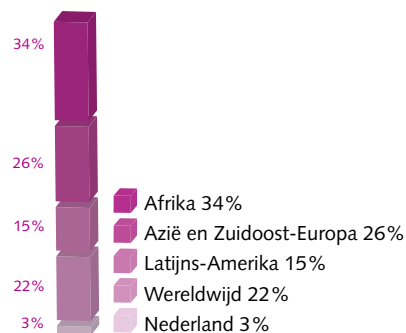
	2008	2007		2008	2007
<i>Cijfers conform richtlijn verslaggeving fondswervende instellingen</i>			PORTEFEUILLE (per 31 december)		
PROGRAMMA BATEN	98.026	100.534	Openstaande Programmaverplichtingen	86.250	84.286
Baten uit fondsenwerving	1.358	1.202	Leningen/participaties Hivos-Triodos Fonds (HTF)	43.574	36.157
Baten uit acties van derden	6.994	3.363	Aantal partnerorganisaties	834	838
Subsidies overheid – medefinanciering	68.356	69.117	EIGEN ORGANISATIE		
Subsidies – overigen (o.a. EU)	18.308	25.476	Operationele kosten	10.847	10.027
Vrijgekomen middelen voor herbesteding	3.051	1.376	<i>waarvan beheer-en administratiekosten</i>	1.365	1.480
PROGRAMMA LASTEN			Resultaat (na bestemming)	546	101
<i>(nieuwe verplichtingen)</i>	94.084	98.026	Eigen vermogen (reserves)	10.170	8.919
Duurzame productie en financiële dienstverlening	34.125	35.913	Aantal medewerkers	(184,7 vte) 212	(160,7 vte) 191
Mensenrechten, democratisering, vrouwen en ontwikkeling, Hiv/aids	30.941	36.236			
Kunst en cultuur; ICT en media	19.914	11.991			
Kennisprogramma	5.726	5.390			
Draagvlakversterking en beleidsbeïnvloeding	3.378	8.497			

Verplichtingen

verplichtingen naar sector

naar regio

naar doelstellingen MFS

Hivos netwerk

	totaal 2007	beëindigde relaties	nieuwe relaties	totaal 2008
naar regio				
Afrika	264	40	24	248
Azië en Zuidoost-Europa	238	37	50	251
Latijns-Amerika	204	14	15	205
Wereldwijd	99	26	29	102
Nederland	33	7	2	28
Totaal	838	124	120	834
naar sector				
Duurzame productie	187	29	11	169
Financiële dienstverlening	62	6	11	67
Mensenrechten en democratisering	165	31	21	155
Gender, vrouwen en ontwikkeling	117	6	14	125
Hiv/aids	84	10	11	85
Kunst en cultuur	116	25	30	121
ICT en media	68	9	15	74
Kennisprogramma	5	1	5	9
Draagvlakversterking en beleidsbeïnvloeding	34	7	2	29
Totaal	838	124	120	834

INHOUDSOPGAVE

HIVOS IN HET KORT	4	Baten uit acties van derden	57
HIVOS KERNGETALLEN 2008	6	Subsidies van overheden	57
1. DIRECTIEVERSLAG	11	10. BELANGHEBBENDEN EN SAMENWERKING	59
2. BELEID EN STRATEGIE	14	Belanghebbenden	59
3. <i>ACCESS TO OPPORTUNITIES</i>	17	Samenwerking in Nederland	60
Duurzame productie	17	Internationale samenwerkingsverbanden	61
Financiële dienstverlening en bedrijfsontwikkeling	21	11. BESTUURLIJKE EN INTERNE ORGANISATIE	62
4. <i>CIVIL CHOICES</i>	25	Bestuurs- en adviesorganen	62
Mensenrechten en democratisering	25	Werkorganisatie	62
Gender, vrouwen en ontwikkeling	28	Personeel en organisatie	63
Hiv/aids	32	Keurmerken en kwaliteit	64
5. <i>CIVIL VOICES</i>	37	Maatschappelijk verantwoord ondernemen	64
Kunst en cultuur	37	12. VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT	65
ICT en media	40	JAARREKENING	69
GEGEVENS PER CONTINENT	44	1. Financieel directieverslag	70
6. <i>BUILDING BRIDGES</i>	47	2. Balans per 31 december 2008	72
Voorlichting en draagvlakversterking	47	3. Rekening van baten en lasten 2008	74
Beleidsbeïnvloeding	49	4. Kasstroomoverzicht 2008	76
7. KENNIS VOOR ONTWIKKELING	52	5. Grondslagen	77
Samen kennis ontwikkelen	52	6. Toelichting op de balans per 31 december 2008	78
Civil society building	52	7. Overzicht van de programmafondsen 2008	82
Fundamentalisme te lijf met kennis	53	8. Toelichting lastenverdeling 2008	84
Food, feed and fuel	53	9. Algemene toelichting	85
Kennis in Nederland	53	ACCOUNTANTSVERKLARING	87
Civic Driven Change	53	BIJLAGEN	88
8. MONITORING, EVALUATIE EN INSPECTIE	54	1. Organogram	89
9. FONDSSENWERVING	56	2. Bestuurlijke organisatie	90
Baten uit eigen fondsenwerving	56	3. Verantwoordingsverklaring (samenvatting)	91
		4. Afkortingenlijst	93
		5. Netwerken en strategische samenwerking	94
		6. Uitgaven per land	95
		7. Overige statistische gegevens	96
		Colofon	98

01 DIRECTIEVERSLAG

Voor u ligt het Hivos jaarverslag 2008. Een jaar waarin we stevig hebben gewerkt aan de vernieuwing van onze aanpak en goede resultaten hebben geboekt. Een jaar dat een nieuw tijdperk inluidde en veel onzekerheden, maar ook kansen voor de wereld met zich meebracht. Hivos vierde haar veertigjarig bestaan en keek met gepaste trots terug op vier decennia eigenwijze geschiedenis.

Verandering

Met dit woord wist kandidaat president Obama de aspiraties van miljoenen Amerikanen op treffende wijze te verwoorden en hen tot actie te bewegen. Obama's toekomstperspectief inspireerde ook velen buiten de Verenigde Staten. Zeker in het Zuiden waren de verwachtingen over het optreden van Amerika's eerste zwarte president hooggespannen. Het optimisme wordt inmiddels zwaar op de proef gesteld. De dreiging van een wereldwijde economische crisis is niet meer af te wenden en daarmee kreeg de somberheid begin 2009 onverbiddelelijk de overhand. Er is ook reden tot zorg; de toekomst is onzeker en onze welvaart komt in het geding. Toch vraagt Hivos zich af of deze crisis ook niet de kiemen voor verandering ten goede in zich bergt. Verandering die nodig is om rechtvaardigheid en welzijn op wereldschaal dichterbij te brengen.

Goed beschouwd is de financiële crisis in de eerste plaats een crisis van waarden; het resultaat van een model waarin eigenbelang, hebzucht en concurrentie dominant waren en zaken zoals solidariteit en gemeenschap uit het beeld verdrongen. In reactie hierop komt nu de behoefte aan sociale cohesie en zingeving steeds meer naar voren. Die waarden – essentieel voor elke fatsoenlijke samenleving – moeten worden gekoesterd en opnieuw worden gedefinieerd als leidraad voor (internationaal) handelen. Hivos ziet dit als wellicht de belangrijkste opdracht voor de toekomst: voor burgers, voor politieke leiders en voor zichzelf.

Met de financiële crisis is de geloofwaardigheid van het westerse paradigma in de wereld verder aangetast. Dat mag echter niet betekenen dat universele waarden zoals individuele vrijheid, openheid en democratie, die daar nauw mee verbonden zijn, ook terzijde gelegd kunnen worden.

Onder invloed van opkomende machtige landen zoals China en Brazilië verschuiven de internationale machtsverhoudingen in snel tempo en komt een nieuw evenwicht in zicht. Hivos ziet dit als een kans voor het ontstaan van een meer gelijkwaardige internationale orde. Maar ook dan blijven genoemde universele waarden essentieel. Daar zullen we – burgers en maatschappelijke organisaties wereldwijd – aan moeten blijven werken.

Modernisering

Wat wordt de Nederlandse opstelling in de wereld in tijden van een krappe portemonnee? Hoe ernstig de gevolgen van de economische crisis hier ook uitpakken, de effecten zullen uiteindelijk zwaarder zijn voor degenen die toch al kwetsbaar zijn; de meer dan 1 miljard mensen die in extreme armoede leven. Wij hopen van harte dat burgers en politiek een goede balans weten te vinden tussen het eigen binnenlands belang en de solidariteit met deze mensen. Alleen dán is Nederland coherent en betrouwbaar en kijkt het verder dan de korte termijn. De verwevenheid van 'onze' problemen met de rest van de wereld – of het nu gaat om klimaat, migratie of veiligheid – laat geen andere intelligente optie toe. Dat is niet alleen een kwestie van solidariteit maar ook van verlicht eigenbelang.

Nieuwe mondiale verhoudingen, nieuwe actoren en nieuwe inzichten in wat wél en wat niet werkt, zijn redenen voor een herbezinning op de ontwikkelingspraktijk zelf. Dat is ook de overtuiging van minister Koenders, die het afgelopen jaar meermalen een pleidooi hield voor modernisering van de ontwikkelingssamenwerking. Een meer politieke benadering in plaats van het huidige technocratisch denken, meer samenwerking in plaats van heilloze concurrentie tussen organisaties, meer ruimte voor de stem van het Zuiden in plaats van sturing en donorbetutteling. Hivos heeft dit pleidooi al vaker gehouden en juicht deze voornemens toe. Hivos wijst daarbij nadrukkelijk ook op de valkuilen van *quick fixes*. Ontwikkeling vergt langetermijninvesteringen en continuïteit. Pas dan ontstaat een klimaat van vertrouwen waarin een moderne, innovatieve aanpak van ontwikkelingssamenwerking, met ruimte voor risico's, mogelijk is.

De minister benadrukt daarnaast – en terecht – het belang van effectiviteit en afstemming. Dit betekent wat ons betreft echter niet dat iedereen dan hetzelfde gaat doen. Het betekent wel intelligent inspelen op behoeftes en kansen die zich voordoen, gebruik maken van verschillende uitvoeringsmodaliteiten en samenwerken met een groot scala aan spelers. Daarbij is Nederland (en het ministerie van Buitenlandse Zaken) niet per definitie het (enige) ankerpunt. Afstemming met andere partners en andere donoren – in Europa en de rest van de wereld – is soms relevanter, effectiever en kan tot gedurfde partnerships leiden, zoals Hivos in het afgelopen jaar heeft mogen ervaren.

Steeds weer vernieuwing

Vernieuwing is een rode draad in ons werk. Daar hebben we ook in 2008 fors in geïnvesteerd. Achtergrond was het toenemende besef dat Hivos met al haar netwerken, expertise en kwaliteitssystemen meer impact kan hebben door een eigen aanvullende rol naast de partnerorganisaties te vervullen. Hiermee willen we inspelen op de noodzaak van kritische massa, bundeling van krachten en inbreng van verschillende actoren om daadwerkelijk een verschil te kunnen maken. Omvang (*upscaling*) en een programmatische aanpak zijn daarbij van belang.

Hivos stak in 2008 dan ook veel energie in het opzetten van programma's – met nieuwe samenwerkingspartners – waarin deze aanpak een praktische vertaling kreeg. Dat gold onder andere voor het programma Twaweza, dat aan het einde van het jaar in Oost-Afrika van start kon gaan. Na een jaar van voorbereiding wisten we andere donoren zoals de Hewlett Foundation, SNV, DFID en SIDA te interesseren voor deelname aan dit programma met een omvang van 65 miljoen dollar. Twaweza beoogt de mondigheid en zelfredzaamheid van burgers te versterken en de verantwoordelijkheid van overheden (*accountability*) te vergroten. Massamedia spelen hierbij een centrale rol. Dezelfde aanpak ligt ten grondslag aan het programma *Tanzania Media Fund*, dat Hivos heeft ontwikkeld om de kwaliteit en het kritisch vermogen van de journalistiek in Tanzania te bevorderen.

Van een andere orde, maar eveneens een goede combinatie van expertise, verschillende actoren en grotere schaal, is het *Biogas for Africa Partnership*, dat 70 duizend huishoudens in zes landen toegang moet geven tot schone energie, gewonnen uit biogas. Voor dit programma, dat Hivos in samenwerking met SNV zal uitvoeren, stelde de Nederlandse overheid 30 miljoen euro beschikbaar.

Door de succesvolle samenwerking met een aantal grote financiers in deze en andere programma's, is Hivos erin geslaagd haar financieringsbronnen aanzienlijk te diversifiëren. Met tevredenheid stellen we vast dat Hivos inmiddels voldoet aan de eis van het medefinancieringsstelsel dat

een kwart van de inkomsten uit andere bronnen moet komen. De samenwerking met internationale fondsen en het bedrijfsleven is echter ook inhoudelijk van aard. Wij zijn verheugd dat de positieve reacties vooral het gevolg zijn van de kwaliteit van de programma's en de erkenning van de meerwaarde die Hivos in de uitvoering inbrengt.

Organisatie en personeel

Voor de werkorganisatie heeft de meer programmatische werkwijze al aanzienlijke gevolgen gehad. In meer dan tien landen zijn de afgelopen jaren lokale kantoren opgezet om de uitvoering van programma's in goede banen te leiden. In combinatie met de groei van het budget en de diversificatie van financieringsbronnen noopte dit tot meer aandacht voor de interne controle- en kwaliteitssystemen. In dit kader is in 2008 een begin gemaakt met de opzet van een nieuwe database en projectadministratie en zijn de financiële en controlefuncties versterkt. Het aantal medewerkers is door deze ontwikkelingen wederom toegenomen en bedraagt nu 212. De professionaliteit van de staf in brede zin kreeg extra aandacht. De *Hivos Academy*, een meerjarig trainingstraject voor Hivos-medewerkers, mede ontwikkeld door bureau Context, ging van start en werd positief ontvangen.

Voorlichting en fondsenwerving

Voorlichting over het werk van Hivos-partners staat centraal in onze activiteiten in Nederland (programma *Building Bridges*). Daarmee wil Hivos bijdragen tot een betere beeldvorming over het Zuiden en gedragsverandering stimuleren – zowel bij het publiek als bij bedrijven en de politiek. De veertigste verjaardag van Hivos vormde een goede gelegenheid om de stem uit het Zuiden te laten horen. Tijdens het evenement *The Power of Diversity* kwam dit geluid – in discussies en in culturele optredens – uitbundig en feestelijk aan bod. Rond het lustrum verscheen het boek 'Hivos! 1968-2008: Van ontwikkelingshulp naar andersglobalisme'. Frans Bieckmann en Ellen Lammers schetsen daarin, soms op humoristische wijze, de wording van een eigenwijs Hivos tegen de achtergrond van bredere maatschappelijke ontwikkelingen.

Naast de al langer lopende Alliance2015-campagnes rondom kinderarbeid en hiv/aids lag de nadruk op de thema's klimaatverandering en homo-emancipatie. Dit leidde tot meer bewustwording en ook tot daadwerkelijke actie van overheden, bedrijven en burgers. Het Hivos Klimaatfonds vertoonde een aanzienlijke groei. Samen met Mama Cash richtte Hivos het Riek Stienstra fonds op om de rechten van lesbiennes in het Zuiden te steunen.

Hivos intensiverde haar fondsenwerving onder de humanistische achterban, het algemeen publiek en specifieke groepen en bedrijven.

De opbrengst van de eigen fondsenwerving steeg tot 1,4 miljoen euro. Hivos is sinds 2008 beneficiënt van de Nationale Postcode Loterij en ontving het afgelopen jaar 500 duizend euro. Dit betekent niet alleen een verdere verbreding van het financiële draagvlak van Hivos, maar ook een erkenning van de kwaliteit van ons werk.

Programma en financiën

Naast deze nieuwe initiatieven werkte Hivos in 2008 verder aan de uitvoering van ons meerjarenplan "Geen grenzen aan mensen". In dit kader ontvingen 834 partnerorganisaties in het Zuiden financiële steun van Hivos. Zij – en de mensen om wie het gaat – waren de belangrijkste actoren bij de invulling en uitvoering van de doelstellingen van de programma's. Hivos heeft daarom opnieuw veel geïnvesteerd om de kwaliteit van hun werk te verbeteren, door middel van gerichte trajecten van organisatie- en capaciteitsversterking. De geleidelijke vernieuwing van het partnerbestand werd voortgezet. Daarmee bleef Hivos nieuwe kansen creëren voor vernieuwende, jonge initiatieven.

Met tevredenheid stellen we vast dat de partners op vele fronten vooruitgang boekten. Meer kleine producenten hebben toegang gekregen tot markten en tot betere prijzen; de mensenrechtensituatie is in vele landen, weliswaar soms met kleine stappen, verbeterd; vrouwenorganisaties hebben vrouwenrechten in wetgeving en protocollen weten vast te leggen. Soms trad stagnatie op of ging de situatie zelfs achteruit, zoals in Zimbabwe. Ontwikkeling verloopt niet lineair, maar dat gegeven sterkt ons en onze partners nog meer in het volharden in de strijd tegen onderdrukking en armoede.

In samenwerking met de Triodos Bank werd de steun aan microfinancieringsinstellingen voortgezet. In 2008 ontvingen 58 Zuidelijke partners kapitaal en adviezen via het Hivos-Triodos Fonds (HTF). Verheugend was dat het volume van de verstrekte financiële diensten (leningen, garanties en participaties) toenam tot 43,6 miljoen euro, een stijging van zeven miljoen ten opzichte van 2007. Dit werd mogelijk gemaakt door de toenemende belangstelling van het publiek voor microfinanciering. De spaargelden die via het Noord-Zuid Spaarplan in samenwerking met de Triodos Bank voor de Hivos-partners zijn aangetrokken stegen van 36 miljoen naar 49,7 miljoen euro. Het aantal spaarders nam toe, van 4.246 naar 5.700. Het spaarprogramma blijft voor Hivos een van de belangrijkste instrumenten om actieve steun van Nederlandse burgers voor haar werk te mobiliseren.

In totaal bereikte Hivos 12,4 miljoen mensen en hun families. Voor het werk van Hivos kwam in totaal 99,7 miljoen euro beschikbaar. Hiervan is

94 miljoen euro toegekend aan partners in het Zuiden. Het jaar werd met een positief resultaat van 546 duizend euro afgesloten.

Tot slot

In dit jaarverslag leggen we verantwoording af aan onze donoren, donateurs en partners. We geven u een overzicht van de meest saillante activiteiten van Hivos en haar partners in 2008; de successen maar ook de zaken die minder goed gingen. Want ontwikkeling en internationale samenwerking is weerbarstige materie en een zaak van lange adem. Dat vraagt om optimisme, vertrouwen in de kracht van mensen en blijvende inzet. Dat alles ten behoeve van meer rechtvaardigheid in de wereld, met betere kansen voor al haar burgers.

Den Haag, april 2009

Manuela Monteiro, *algemeen directeur*
Alert van den Ham, *directeur programma's en projecten*

02

BELEID EN STRATEGIE

Ontwikkeling laat zich niet van buitenaf sturen, maar wél stimuleren. Daarom vertrouwt Hivos op de kracht en creativiteit van mensen in ontwikkelingslanden zelf. Als zij de kans en de middelen krijgen, kunnen zij in hun eigen bestaan voorzien, opkomen voor hun rechten en hun leven vorm geven. Armoede is meer dan materieel gebrek. Het wordt vooral veroorzaakt door onrechtvaardige maatschappelijke en politieke verhoudingen, mondiaal en nationaal. Directe armoedebestrijding (toegang tot bestaansmiddelen) gaat voor ons hand in hand met het aanvechten van onrechtvaardige machtsrelaties. Ervoor zorgen dat groepen die nu buiten de boot vallen meer te zeggen krijgen in het politieke, economische en culturele domein, is daarbij cruciaal.

Hivos hecht veel waarde aan de creativiteit en kracht van individuen. Om ingrijpende veranderingen tot stand te brengen, zijn echter organisaties nodig. Alleen door het bundelen van krachten kunnen burgers effectief tegenspel bieden aan de staat en economische machten. Daarom ondersteunen wij ruim 800 partnerorganisaties in 30 landen. Die steun komt in de vorm van geld, maar ook door lokale organisaties toegang te bieden tot kennis en contacten of door samen met hen campagnes op te zetten.

Strategieën

Hivos werkt aan duurzame armoedebestrijding. Dat betekent dat wij ons niet alleen richten op verbetering van de levensomstandigheden en positie van mensen die in structurele armoede leven, maar ook op het wegnemen van de oorzaken van armoede en onderdrukking. Hivos doet dat met haar partners, zowel in de landen zelf als internationaal, inclusief Nederland. Om dit te bereiken, hanteren we een drievoudige strategie, waarin directe armoedebestrijding, maatschappijopbouw en beleidsbeïnvloeding samen gaan en elkaar versterken.

Directe armoedebestrijding biedt mensen de middelen om zichzelf uit de armoede te tillen: geld om een eigen bedrijfje op te zetten (micro-financiering), kennis om toegang tot markten te verkrijgen, scholing en technische hulpmiddelen om inkomen te verwerven.

Maatschappij-opbouw, de versterking van lokale organisaties en van de *civil society* als geheel, staat voor Hivos centraal. Zo lang arme mensen niet in staat zijn om hun gemeenschappelijke belangen te behartigen, blijven armoede, onrecht en ongelijkheid bestaan. Sterke organisaties en een krachtige *civil society* zijn op hun beurt cruciaal voor directe armoedebestrijding en beleidsbeïnvloeding.

Beleidsbeïnvloeding – gericht op lokale, nationale en internationale overheden, instellingen en bedrijven – is nodig om wetgeving, regels en markten te laten werken ten gunste van arme groepen. Sommige partners specialiseren zich in beleidsbeïnvloeding, maar de meeste overige organisaties zijn hier ook op een of andere manier mee bezig. Met haar eigen activiteiten op dit gebied wil Hivos het beleid en gedrag beïnvloeden van zowel beleidsmakers als ondernemers, maatschappelijke organisaties en burgers.

In haar gehele werk streeft Hivos naar het verbeteren van de positie van vrouwen (*gender mainstreaming*). Daarom steunen we niet alleen vrouwenorganisaties, maar verlangen wij ook van partners werkzaam op andere gebieden, dat zij de rechten en belangen van vrouwen in hun werk een plek geven.

Landenkeuze en lokale aanwezigheid

In haar werk concentreert Hivos zich op 30 landen. In een aantal regio's zijn wij zelf aanwezig. Naast het hoofdkantoor in Den Haag hebben we al vele jaren vier regiokantoren in Costa Rica, India, Indonesië en Zimbabwe. Hivos-medewerkers werken op afstand samen in 'virtuele' internationale teams. Om nog dichter bij de partners te staan, zijn in een aantal landen lokale kantoren opgericht voor met name de uitvoering van grote programma's.

Rollen en partnerbeleid

Hivos steunt lokale organisaties met financiële middelen, maar ook op andere manieren. De laatste jaren is Hivos steeds meer actief op het gebied van kennis. In 2007 is een breed kennisprogramma van start gegaan dat verschillende soorten kennis integreert en beschikbaar maakt voor partners. Daarnaast steunen we onze partners door zelf activiteiten te ondernemen om het beleid van overheden, VN-instellingen en bedrijven te beïnvloeden. In Nederland, Europa en mondiaal.

Hivos selecteert haar partners op basis van bovenstaande beleidskeuzes. Sommige partners zijn actief in internationale beleidsbeïnvloeding, andere werken op het niveau van lokale gemeenschappen. Wij besteden daarbij veel aandacht aan lidmaatschapsorganisaties. Hivos gaat uit van de plannen die partners zelf opstellen en beoordeelt of deze realistisch zijn gezien hun capaciteit en strategie. Wel streven we er bewust naar om prille initiatieven die nog niet aan alle eisen voldoen een kans te geven. Hivos ondersteunt bij voorkeur partnerorganisaties als geheel in plaats van alleen hun activiteiten. Zo krijgen zij de kans om te investeren in de versterking van de eigen organisatie en te leren van hun ervaringen. Om de afhankelijkheid van Hivos als enige donor te beperken, is de periode van financiering in principe beperkt tot tien jaar.

03 ACCESS TO OPPORTUNITIES

Ondernemende mensen, ook binnen arme en gemarginaliseerde groepen, kunnen zélf hun positie verbeteren. Ze moeten dan wel de mogelijkheid hebben om hun producten te verkopen tegen een redelijke prijs. Een bescheiden startkapitaal en toegang tot kennis kan veel producenten en ondernemers helpen hun bedrijfjes van de grond te tillen. Met het programma *Access to Opportunities* wil Hivos arme mensen een eerlijke kans bieden om in hun eigen bestaan te voorzien. Sociale rechtvaardigheid, ecologische duurzaamheid en financiële haalbaarheid gaan daarbij hand in hand. Het programma heeft twee themagebieden: Duurzame Productie (inclusief energie, klimaat en biodiversiteit) en Financiële Dienstverlening & Bedrijfsontwikkeling (met microfinanciering en bedrijfsontwikkeling als kernactiviteiten).

Hoofddoelstellingen van het programma Access to Opportunities zijn:

- o Kleine producenten meer toegang bieden tot markten die een betere prijs bieden voor kwaliteitsproducten;
- o Arme groepen toegang geven tot meer financiële diensten (vooral microfinanciering);
- o Verbetering van het beleid van overheden en ondernemingen op het gebied van duurzame economische ontwikkeling.

Voornaamste resultaten in 2008 op deze gebieden zijn:

Algemeen:

- o In totaal bereikten Hivos en haar partners via het programma *Access to Opportunities* 8 miljoen mensen;
- o 236 partners die zich inzetten voor duurzame productie en financiële dienstverlening ontvingen steun van Hivos;
- o Deze partners kregen voor hun activiteiten in 2008 van Hivos de beschikking over in totaal ruim 32 miljoen euro.

Specifiek:

- o Ruim 70 duizend boeren en boerinnen kunnen voortaan voldoen aan de eisen van kwaliteitsmarkten voor onder meer koffie, fruit, groenten, noten en rijst. De vraag naar kwaliteitsproducten met een biologisch

of fair trade keurmerk, bleef ondanks de financiële crisis ook in 2008 groeien;

- o Het aantal cliënten van instellingen voor microfinanciering (mfi's) bedroeg 4,6 miljoen, van wie 70 procent vrouw. Van de jonge, startende mfi's ontwikkelden vijf zich zo goed, dat ze niet meer volledig afhankelijk waren van giften;
- o Hivos-partners in vijftien landen hebben overheden en internationale organisaties zo ver gekregen dat zij maatregelen namen om de groei van nationale kwaliteitsmarkten of duurzame landbouw te bevorderen;
- o In Nicaragua, India en Ecuador hebben partners die actief zijn in de financiële dienstverlening succesvol bijgedragen aan verbetering van de wetgeving op het gebied van microfinanciering.

Duurzame Productie

Toegang tot markten

Jarenlang hadden boeren in ontwikkelingslanden te kampen met lage prijzen voor hun producten op de wereldmarkt. Het alternatief was produceren voor kwaliteitsmarkten, die een veel betere prijs boden voor (agrarische) producten die aan bepaalde sociale, kwaliteits- en milieu-eisen voldoen.

Produceren voor de biologische of fair trade markt is een goed instrument voor armoedebestrijding gebleken. Inmiddels zijn de omstandigheden veranderd. In 2008 stegen de voedselprijzen enorm en naar verwachting zal de opgaande trend – ondanks een tijdelijke stabilisatie – de komende jaren doorzetten. Kleine producenten hebben nu meer kans om hun producten ook op de reguliere markten te verkopen. Hivos zal haar strategie dan ook verbreden en zich niet meer uitsluitend op kwaliteitsmarkten richten.

Toegang tot (externe) markten voor arme producenten is niet alleen een kwestie van kunnen, maar veelal een kwestie van willen. Belemmeringen zoals het importbeleid van rijke landen en het gedrag van consumenten zijn cruciaal. Veel Hivos-partners hebben zich hiervoor in 2008 opnieuw ingespannen. Vermeldenswaardig is het succes dat Phytotrade – een

Activiteiten op het gebied van Duurzame productie 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	54	42	51	22	169
Verplichtingen	5.882	2.523	3.104	3.848	15.357
Duurzame productie als percentage van de totale regionale verplichtingen	20%	11%	25%	20%	18%

Activiteiten op het gebied van Financiële dienstverlening 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	23	23	15	6	67
Verplichtingen	3.031	5.553	2.886	5.248	16.718
Financiële dienstverlening als percentage van de totale regionale verplichtingen	10%	24%	23%	27%	19%

handelsassociatie van producenten, verwerkingsbedrijven en inkopers van bosproducten – bij de Europese Unie boekte.

Zij wist de EU te overtuigen van de noodzaak van openstelling van de Europese markt voor de vruchten van de baobab-boom. Dit betekent dat miljoenen producenten in Afrika, hoofdzakelijk vrouwen, toegang hebben gekregen tot een nieuwe markt, en daarmee tot meer bestaanszekerheid.

www.phytotradafrica.com

Door de hoge voedselprijzen nam de aandacht voor landbouw in ontwikkelingslanden voor het eerst in vele jaren sterk toe. Hivos-partners als FOEI en IFOAM speelden een actieve rol in discussies die VN-instellingen over de toekomst van de landbouw hebben georganiseerd. De uitkomsten zullen naar verwachting leiden tot meer investeringen ten gunste van

kleine boeren en een grotere nadruk op duurzaamheid.

www.ifoam.org | www.foei.org

Hivos ondersteunt producenten bij het verbeteren van productieprocessen. Zo kunnen deze producenten beter inspelen op de (steeds hogere) eisen van de markt en hun bereik vergroten. Dat heeft ook in 2008 vruchten afgeworpen. In totaal konden in totaal ruim 70 duizend georganiseerde producenten via kwaliteitsmarkten meer inkomsten verwerven. In Kenia kunnen 10 duizend koffieboeren nu bijna drie keer zo veel kwaliteitskoffie produceren, de zogenoemde *premium grade*, die veel meer oplevert. Cooperativas Sin Fronteras, een alliantie van coöperaties in Midden-Amerika die ruim 12 duizend kleine producenten van biologische en fair trade producten verenigt, exporteert met onze steun nu naar Italië en vanaf 2009 ook naar Frankrijk. In Indonesië kon de boerenorganisatie

Jatrirogo biologische palmsuiker leveren aan de handelsorganisatie Big Tree Farms, wat de leden 65 procent meer opleverde dan de conventionele prijs. De samenwerking met warenhuis- en supermarktketen Woolworths in Zuid-Afrika en Ecom in Kenia, waar meer dan tienduizend producenten van duurzame koffie en biologische groenten bij betrokken zijn, werd voortgezet. Kleine producenten in Limpopo zagen hun afzetmarkt voor biologische groenten bij Woolworths spectaculair groeien, toen een paar grote telers in de problemen raakten. Dit heeft het vertrouwen van de warenhuisgigant in kleinere producenten versterkt.

Duurzame productie kan niet zonder bewuste consumenten. Als deelnemer in de Tropical Commodities Coalition (TCC), de vroegere Koffie-coalitie, streeft Hivos al jaren naar een groter marktaandeel van eerlijke koffie. Die inspanningen zijn niet zonder succes; het marktaandeel voor gecertificeerde koffie in Nederland steeg in 2008 wederom, van 30 naar 38 procent. Thee en cacao zijn nu de nieuwe groeiemarkten. TCC bereikte ook dat Unilever in India voortaan 95 procent van haar koffie betreft van gecertificeerde, kleine boeren. Gezien de enorme hoeveelheden die daarmee gemoeid zijn, is dit een ongekende kans voor duizenden producenten.

Het toenemende marktaandeel van kwaliteitsproducten brengt echter een wildgroei aan standaard- en certificeringsorganisaties met zich mee. Die hebben ieder hun eigen trainingsmethoden, wat niet bijdraagt aan goede ondersteuning van producenten. Hivos is lid van het Sustainable Coffee Action Network (SCAN) en stimuleert de ontwikkeling van trainingen, die boeren in de koffiesector in staat moeten stellen zich voor meerdere keurmerken te kwalificeren.

www.coffeesupportnetwork.org | www.utzcertified.org | www.fairtrade.net | www.ifat.org | www.teacoffeecocoa.org

Kennisprogramma

Hivos wil meer inzicht krijgen in de werking van de markt en de kansen en bedreigingen voor arme producenten, zodat zij daar beter op kunnen inspelen. In 2008 startten Hivos en het International Institute for Environment and Development (IIED) het kennisprogramma *Small producers' agency in a globalized market*. Dit programma brengt wetenschappelijk onderzoek en ervaringen uit de ontwikkelingspraktijk samen om nieuwe strategieën te ontwikkelen die de positie van kleine producenten kunnen verbeteren.

Biodiversiteit

Het behoud van biodiversiteit wordt nog steeds bedreigd door een niet duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, monoculturen in de landbouw, onverantwoord gebruik van pesticiden en genetisch gemodifi-

ceerde organismen. Gelukkig hebben steeds meer beleidsmakers en bedrijven oog gekregen voor de noodzaak om biodiversiteit – en vooral de genetische variëteit van (voedings)gewassen – in stand te houden. Zij zien dat kleine boeren die biodiversiteit integreren in hun productie-systeem zich beter kunnen aanpassen aan veranderende markten en weersomstandigheden. Partnerorganisaties zetten daarom lokale genenbanken op, waardoor toegang tot een brede selectie van kwalitatief hoogwaardig zaaigoed gegarandeerd blijft.

Hivos beschouwt behoud van biodiversiteit binnen productieprocessen als een belangrijk middel voor werkelijk duurzame armoedebestrijding en steunt daarom activiteiten op dit gebied vanuit het Biodiversiteitsfonds (BDF). Dit fonds, opgericht door het ministerie van Buitenlandse Zaken en beheerd door Hivos en Oxfam Novib, steunt 25 internationale organisaties. In 2008 bleek uit een externe evaluatie dat de activiteiten van het fonds hebben bijgedragen aan meer productie en toenemende verkoop met behoud van biodiversiteit volgens keurmerken zoals MSC (vis) en FSC (hout). BDF-partners wisten ook lokale ervaringen in te brengen in internationale discussies rondom biodiversiteit.

BDF-partner CBDC-BUCAP boekte een mooi resultaat, waaruit blijkt dat sommige investeringen zich pas op langere termijn terugbetalen. De organisatie werkt al tien jaar in vijf Aziatische landen aan het ontwikkelen van zaaigoed met lokale boeren. Inmiddels zijn boeren in de Filipijnen, zelf in staat om nieuwe succesvolle variëteiten te kweken die sneller hun weg naar andere boeren vinden. En dit leidt weer tot een aanzienlijk hogere productie. Aangespoord door dit succes werken overheden in Vietnam en Bhutan nu samen met CBDC-BUCAP. Soortgelijke ervaringen in Afrika bevestigen de noodzaak om deze werkwijze in de rijstketen verder te verspreiden.

Energie

Toegang tot energie is voor Hivos een speerpunt. Het gaat daarbij om biogas, verbeterde houtfornuizen, kleinschalige waterkrachtcentrales en sinds kort ook om zonnepaneelsystemen. De investeringen in de opbouw van het programma hebben de laatste jaren geleid tot een divers pakket van activiteiten. In 2008 kreeg het programma een belangrijke impuls met de ondertekening van het *Biogas for Africa Partnership* door Hivos, SNV en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Met dit initiatief willen de deelnemende organisaties in vier jaar minstens 70 duizend biogasinstallaties laten bouwen in zes Afrikaanse landen. Ook gaat een programma in Indonesië van start. Vooral vrouwen profiteren van biogas; zij hoeven geen hout meer te verzamelen en kunnen koken in een schone, rookvrije keuken, wat de kans op oog- en longaandoeningen aanzienlijk vermindert.

BIOLOGISCH ÉN FAIR TRADE

Tien jaar geleden stonden producenten van 'goede' producten uit het Zuiden voor een lastige keuze. "Het was bijna altijd óf biologisch óf fair trade", blikt coördinator Hugo Valdés van Cooperativa sin Fronteras (CSF) terug. "In het eerste geval werd alleen gekeken naar de manier waarop geproduceerd werd. Bij fair trade lag de nadruk volledig op de producenten. Allebei verloren ze, de goede uitzonderingen daargelaten, de andere kant van het verhaal uit het oog."

Dat kan beter, dacht Hugo Valdés, in die tijd werkzaam voor een Costaricaanse organisatie voor de bevordering van biologische landbouw. "We gingen op zoek naar boerencoöperaties die zowel biologisch als fair trade wilden en konden produceren. Door goede contacten in Italië konden we onze producten daar verkopen. Inmiddels bundelen we bijna twintig coöperaties in acht landen in Midden- en Zuid-Amerika. Daardoor kunnen wij afnemers in het Westen een gevarieerd aanbod bieden, maar ook een behoorlijk volume garanderen. Dat maakt ons interessant en versterkt onze onderhandelingspositie."

Europa

Vorig jaar hebben de lidorganisaties van CSF in Italië voor 3,3 miljoen euro verkocht, deels via gewone supermarkten, deels via de kleine winkels van NaturaSi. Hugo Valdés: "In 2009 hopen we de Franse markt op te gaan en flink te groeien. We zijn ook druk in gesprek met afnemers in Groot-Brittannië, België en de Verenigde Staten. In Nederland nog niet, nee, maar wie weet." De belangrijkste uitdaging voor CSF is te zorgen voor een constante kwaliteit. "Onze koffie, cacao, noten, honing, bananen, sesamzaad, suiker en vruchten moeten niet alleen lekker zijn, maar er ook goed uitzien", weet Hugo Valdés, die zelf jarenlang in Duitsland heeft gewerkt. "Wij moeten kunnen leveren wat de consument in het Westen wil, of in ieder geval wat de supermarkten denken dat consumenten willen. En als een product aanslaat, dan moeten we ook in staat zijn meer te leveren, al dan niet door nieuwe coöperaties erbij te betrekken. Dat gaat allemaal niet vanzelf. Boeren en coöperaties moeten meer leren denken als ondernemers. Zonder onze ondersteuning zouden veel van onze leden niet kunnen exporteren."

Lokale markt

Het overgrote deel van alles wat de CSF-lidorganisaties produceren, gaat nu nog naar het Westen. Dat moet op termijn veranderen, vindt Hugo Valdés. "In de nabije toekomst moeten veel meer producten hier in de regio verwerkt worden. Daarnaast moeten de afgewerkte producten veel meer op onze lokale markten verkocht worden. Wij exporteren nu cacao naar het Westen. Daar wordt er chocolade van gemaakt, die wij vervolgens weer duur moeten importeren. Dat is toch belachelijk? Vorig jaar hebben we gedroogde bananen, geroosterde koffiebonen en noten van onze lidorganisaties in Costa Rica laten voorzien van een chocoladelaagje. Er komt veel bij kijken als je de juiste kwaliteit wilt leveren in een aansprekende verpakking. De 35 duizend doosjes worden nu in Italië verkocht, daarna kunnen we bepalen hoeveel we voortaan kunnen exporteren. Dat kunnen we dan uitbreiden naar bijvoorbeeld gedroogde bosvruchten uit het Amazonewoud. Voor kleine hoeveelheden gedroogde bosvruchten is moeilijk een markt te vinden, maar dat lukt wel binnen zo'n reeks chocoladehapjes. En dan natuurlijk ook op onze thuismarkten."

Cooperativa sin Fronteras (CSF) is een samenwerkingsverband van twintig coöperaties, boerenorganisaties en ngo's die werken met biologische en fair trade producten. Eén lidorganisatie is actief in Italië, de rest in Midden- en Zuid-Amerika. In totaal vertegenwoordigen zij bijna 13 duizend families. CSF wil kleine en middelgrote producenten steunen bij het leveren van biologische en fair trade producten van goede kwaliteit, al dan niet voor de export. CSF stimuleert deelname van vrouwen in jongeren in het management van de coöperaties.

www.cooperativasinfronteras.net

Biogas wordt gewonnen uit mest; dat betekent een besparing van brandstoffen en minder productie van broeikasgas. Om die reden telt vermindering van de uitstoot door gebruik van biogas nu ook mee voor het *Clean Development Mechanism* (CDM).

www.snvworld.org

In Tanzania kwam de introductie van verbeterde houtfornuizen door onze partner TaTEDO langzamer op gang dan verwacht. Er zijn minder fornuizen geïnstalleerd dan voorzien. Inmiddels heeft TaTEDO extra personeel aangevraagd om het programma vlot te trekken. In Guatemala heeft Hivos-partner Fundación Solar al verschillende kleinschalige waterkrachtcentrales gebouwd en is een nieuwe centrale in aanbouw. Naast gelden uit het Hivos Klimaatfonds komt de financiering vooral van de gezinnen die de elektriciteit afnemen. Zij hebben graag wat over voor meer verlichting, communicatie en productieve activiteiten in deze afgelegen regio. In vijf landen ondersteunde Hivos proefprojecten met *Jatropha*, een plant waaruit biobrandstof wordt gewonnen. Deze proeven moeten uitwijzen wat de beste aanpak is om de brandstof te produceren en te distribueren. Het verbeteren van de levensomstandigheden van plattelandsbewoners staat daarbij voorop.

www.tatedo.org | www.fundacionsolar.org.gt

Alle emissiereducties uit biogas worden via het Hivos Klimaatfonds verkocht als compensatie voor uitstoot in Nederland, waardoor weer geld beschikbaar komt voor verdere vervolmaking en uitbreiding van het programma. Het Hivos Klimaatfonds groeide in 2008 gestaag en haalde door de inbreng van particulieren en bedrijven een bedrag van ruim 116 duizend euro.

www.hivosklimaatfonds.nl

Financiële Dienstverlening en Bedrijfsontwikkeling

Microfinanciering

De instorting van de wereldwijde financiële markten laat ook de microfinancieringssector niet onberoerd. Banken stellen zich terughoudender op tegenover investeringen in microfinanciering. Een positief bij-effect van de *credit crunch* is de grotere aandacht voor een meer duurzame manier van bankieren. Met de Triodos bank werkt Hivos al jaren samen in het Hivos-Triodos Fonds (HTF), dat leningen en participaties biedt aan microfinancieringsinstellingen (mfi's). Het kapitaal daarvoor wordt verschaft door de inleg van spaarders binnen het Noord-Zuid Spaarplan. Terwijl veel gevestigde banken spaarders verliezen, liet het Noord-Zuid Spaarplan een gestage groei zien. In 2008 steeg het gespaarde volume van 36 miljoen tot 49,7 miljoen euro en groeide de HTF-portefeuille met 7 miljoen tot

43,6 miljoen euro. Daarmee kon het fonds 58 organisaties van middelen voorzien. Het aantal cliënten van deze mfi's bedroeg 4,6 miljoen, van wie 70 procent vrouw. Hivos neemt ook deel in lokale investeringsfondsen zoals Bellwether in India, dat een aantal jaren geleden door HTF in samenwerking met het Amerikaanse Grey Ghost en een Indiase ondernemer is opgericht. Inmiddels investeert Bellwether op zijn beurt weer in veertien lokale mfi's die leningen verstrekten aan anderhalf miljoen (merendeels vrouwelijke) klanten. Dit droeg bij tot een betere inkomenspositie van arme huishoudens en ook tot meer werkgelegenheid.

www.triodos.nl

Hivos werkt met een 'groeimodel' voor microfinancieringsinstellingen. Beginnende mfi's krijgen, naast steun voor de opbouw van hun organisatie, startkapitaal en inhoudelijke begeleiding – het zogenoemde *seed capital* pakket. Als zij organisatorisch en financieel sterk genoeg zijn, komen de organisaties in aanmerking voor meer marktconforme leningen van het HTF of voor andere financiering. Deze aanpak heeft resultaat; sinds 2002 werkt driekwart van deze partners binnen vijf jaar kosten-dekkend. De meeste mfi's hebben het aantal klanten aanzienlijk kunnen uitbreiden. Van hen verleent 86 procent diensten aan de armste groepen en werkt 81 procent in rurale of afgelegen gebieden. Het aantal vrouwelijke cliënten is hoog en neemt toe. Partners zijn zeer te spreken over het *seed capital* pakket en de manier waarop Hivos hen begeleidt. Een voorbeeld van een succesvolle *seed capital* partners is Grameen Koota uit India, die zijn bereik onder arme cliënten de afgelopen drie jaar fors heeft uitgebreid; van 25 duizend tot honderdduizend. In 2008 konden vijf *seed capital* partners doorgroeien en kapitaal op commerciële basis aantrekken. Hivos ging afgelopen jaar met drie nieuwe organisaties een relatie op basis van *seed capital* aan.

Het is niet de hoogste ambitie van Hivos om zoveel mogelijk mfi's te steunen of leningen te verstrekken, maar wel om via microfinanciering bij te dragen aan duurzame armoedebestrijding en maatschappelijke emancipatie (met name van vrouwen). Daarom is het belangrijk zicht te krijgen op de sociale resultaten van microfinanciering en daar, waar nodig, op bij te sturen. In samenwerking met partners en gespecialiseerde instellingen is de methodiek voor dit *social performance management* verder uitgewerkt en geïntroduceerd binnen het Hivos-netwerk.

Hivos-partners zijn ook actief in de verstrekking van diensten als verzekeringen en spaarmogelijkheden aan arme groepen, met name vrouwen en mensen met hiv/aids. In India opereert de Micro Insurance Academy (MIA) als een regionaal kenniscentrum en opleidingsinstituut voor organisaties die zich richten op microverzekeringen. Door de activiteiten

Overzicht kredietportefeuille Hivos en HTF 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	2008		2007	
	Organisaties	Bedrag	Organisaties	Bedrag
HTF				
Leningen	46	30.769	47	26.614
<i>waarvan handelsfinanciering</i>	9	1.172	12	1.992
Participaties	12	12.805	10	9.543
Garanties	-	-	-	-
Subtotaal HTF	58	43.574	57	36.157
Hivos: Participaties	-	-	1	340
Totaal HTF en Hivos	58	43.574	58	36.497
Afrika	18	12.176	19	11.963
Azië en Zuidoost Europa	13	15.752	11	12.287
Latijns-Amerika	26	15.082	28	12.247
Wereldwijd	1	564	-	-
Totaal HTF en Hivos	58	43.574	58	36.497

van MIA zijn dit jaar 50 duizend mensen verzekerd tegen ziektekosten. Zo werpt een tegenslag hen niet langer terug in de armoede.

www.microinsuranceacademy.org

Handelsfinanciering

Hivos verstrekt ook handelsfinancieringen aan de agrarische verwerkingssector. De nadruk ligt op ondernemingen die werken onder duurzame voorwaarden. Het belangrijkste instrument daarvoor is het Triodos Sustainable Trade Fund (TSTF). Hivos droeg bij in de aanloopkosten van dit fonds en aan het startkapitaal met in totaal twee miljoen euro. In 2008 is de verstrekking van handelsfinanciering door TSTF verder opgevoerd en is voor 10 miljoen euro uitgezet aan 13 organisaties op het gebied van duurzame productie.

Bedrijfsontwikkeling en ondernemerschap

Naast microfinanciering voor kleinschalige handel en verbetering van de inkomenspositie en weerbaarheid van de armen, blijft ook behoefte bestaan aan werkgelegenheid. Hivos steunt daarom ook kleine en middel-

grote ondernemers, onder meer samen met IntEnt. Deze organisatie helpt migranten uit Marokko, Turkije, Ghana, Suriname, de Nederlandse Antillen, Afghanistan en Ethiopië om een bedrijf op te starten in hun land van herkomst. Migranten kunnen daar een katalysator zijn voor ontwikkeling, door in Nederland opgedane kennis en ervaring toe te passen in hun nieuwe bedrijf. Door ondernemers te helpen hun plannen te verwezelijken, worden zowel kennis als investeringen geëxporteerd; *brain gain* in plaats van *brain drain*. In 2008 namen 63 aspirant-ondernemers aan het programma deel, van wie dertien bezig zijn een onderneming op te starten.

Sinds 2008 voeren Hivos en IntEnt met fondsen van de Europese Unie de campagne *Migrants in the Spotlight*. Deze campagne heeft als doel migranten in Europa bewust te maken van de bijdragen die ze kunnen leveren aan de ontwikkeling van hun herkomstland.

www.ondernemenoverdegrens.nl

In 2008 is Hivos een samenwerkingsverband aangegaan met MyC4, een webportal dat individuele ondernemers in Afrika in contact brengt met particuliere investeerders uit het Noorden. Hivos helpt MyC4 bij het vinden van haar weg in de wereld van de financiering van het micro-, midden- en kleinbedrijf. Inmiddels hebben ruim 12 duizend investeerders uit 83 landen meer dan 6 miljoen euro via het portal geïnvesteerd in zo'n drieduizend ondernemingen in Afrika. Samen met de Nederlandse Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO) financiert Hivos een programma om zes lokale organisaties te versterken die ondernemers na een selectie van leningen voorzien.

www.MyC4.com | www.fmo.nl

Het Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua (LBSNN) is een samenwerkingsverband van gemeenten en particuliere stedenbandorganisaties in Nederland. Hivos werkt sinds 2007 samen met LBSNN en haar partnerorganisaties in Nicaragua in het programma *Caminando Juntos*. Dit programma beoogt duurzame economische ontwikkeling te bevorderen in tien steden in Nicaragua en geeft voorlichting over Millennium Doelen in de Nederlandse zuster gemeenten, waaronder de vier grote steden, Eindhoven en Nijmegen, maar ook bijvoorbeeld Helmond en Doetinchem. Hivos verdubbelt de bijdragen van Nederlandse gemeenten en particulieren (met een totaalbudget 4,45 miljoen euro over vier jaar). Een aantal projecten ter versterking van onderwijs, beroepsopleidingen, economische ontwikkeling en ondernemerschap, waarbij lokale ngo's, bedrijven en overheden samenwerken, is inmiddels begonnen.

www.lbsnn.nl

Beter beleid voor microfinanciering

In acht landen ondersteunen wij twaalf netwerken van mfi's die zich inzetten voor een beter beleid voor microfinanciering. Om goed te kunnen functioneren, hebben mfi's een adequate wetgeving en een constructieve relatie met de toezichhoudende bank nodig. Dat ontbreekt in veel gevallen. Ook kunnen mfi's voor hun ontwikkeling niet zonder gespecialiseerde training en advies. Werken aan een beter beleid is ook een van de terreinen waarop MicroNed actief is. In dit netwerk coördineert Hivos activiteiten op het gebied van financiële dienstverlening samen met Cordaid, ICCO en Oxfam Novib en recent ook de RaboBank Foundation. MicroNed verzorgt onder meer trainingen aan de staf van de leden, organiseert beleidsontwikkeling rond relevante thema's en coördineert de uitvoering daarvan in een aantal kernlanden. Doel is vooral om de beleidsomgeving voor microfinanciering te verbeteren. Binnen MicroNed trekt Hivos de beleidsontwikkeling rond *social performance management* en *seed capital packages* en is Hivos verantwoordelijk voor de formulering van landenstrategieën en coördinatie van activiteiten in India, Indonesië,

Tanzania en Ecuador. Hivos is voorzitter van MicroNed en huisvest het secretariaat.

In reactie op de beleidsnotitie van minister Koenders over ontwikkeling van de financiële sector, pleitte MicroNed voor het opzetten van een fonds om de gevolgen van de kredietcrisis voor mfi's te beperken. Daarnaast maakt MicroNed zich sterk voor meer aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen bij banken en financiële instellingen.

www.micro-ned.nl

04 CIVIL CHOICES

De rechten van individuen en gemarginaliseerde groepen staan voor Hivos centraal. Het programma *Civil Choices* richt zich op naleving van de mensenrechten, evenals het bevorderen van democratische verhoudingen, gelijkheid van man en vrouw, en de bestrijding van aids.

Hivos wil daarmee mannen en vrouwen beter in staat stellen om deel te nemen aan politieke besluitvorming, hun belangen te behartigen en hun leven in te richten op zelf gekozen wijze. Actief burgerschap en een georganiseerde *civil society* zijn hierbij zowel middel, als doel op zich. Het programma kent drie onderdelen: Mensenrechten en democratisering, Vrouwen, gender en ontwikkeling, en Hiv/aids.

Hoofddoelstellingen van het programma *Civil Choices* zijn:

- o Maatschappelijke organisaties in staat stellen om overheden en bedrijven aan te zetten tot beter beleid en het afleggen van verantwoording aan burgers;
- o Minderheden, vrouwen en mensen met hiv/aids in staat stellen om zich beter te organiseren en naar buiten te treden, om zo voor hun belangen op te komen.

Voornaamste resultaten in 2008 op deze gebieden zijn:

Algemeen:

- o In totaal bereikt Hivos met de activiteiten binnen *Civil Choices* 2,8 miljoen mensen;
- o 365 partners kregen een stem door een bijdrage van Hivos;
- o Deze partners kregen in 2008 van Hivos de beschikking over in totaal ruim 28,5 miljoen euro.

Mensenrechten en Democratisering

- o Hivos-partners waren actief betrokken bij de (weder)opbouw, democratisering en verzoening in Zuid-Afrika, Kenia en Bolivia;
- o In tien landen wisten partnerorganisaties gevallen van straffeloosheid van mensenrechtenschendingen succesvol aan te kaarten bij justitie;

- o In vijf landen hebben voorstellen van partners over bescherming van de rechten van homo's en de bestrijding van kinderarbeid geleid tot positieve actie door beleidsmakers.

Gender, vrouwen en ontwikkeling

- o In 21 landen hebben partners vrouwenrechten op de politieke agenda gezet. Organisaties in Bolivia, Ecuador, El Salvador en Kirgizië maakten effectief gebruik van het VN Vrouwenverdrag om nalatige overheden aan te spreken op hun verplichtingen op het gebied van antidiscriminatie en gendergelijkheid;
- o Heikele kwesties als moedersterfte ten gevolge van illegale abortus in Latijns-Amerika en geweld tegen lesbische vrouwen en prostituees in Kirgizië zijn door partners aan de kaak gesteld. Hun kritiek is door de VN overgenomen.

Hiv/aids

- o In twintig landen hebben partners deelgenomen aan nationale of internationale fora voor aidsbestrijding. Zestien partners werden lid van nationale aidsorganen (*Country Co-ordination Mechanisms*) en hebben daardoor meer invloed gekregen op het beleid van het grootste internationale aidsfonds (Global Fund to fight Aids);
- o In onder andere Cuba, Servië en Malawi wisten vrijwilligers die door Hivos-partners getraind zijn 780 duizend mensen te bereiken met voorlichtingsactiviteiten over aidspreventie en -bestrijding;
- o In negen landen hebben partners bijgedragen tot meer en betere toegang tot medicijnen tegen aids. Het aantal mensen met behandeling verdubbelde en steeg tot 1 miljoen.

Mensenrechten en democratisering

Hivos wil burgers in staat stellen deel te nemen aan democratische processen en streeft naar betere en meer toegankelijke rechtspraak, toepassing van de universele mensenrechten en versterking van sociale

Activiteiten op het gebied van Mensenrechten en democratisering 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	46	62	36	11	155
Verplichtingen	3.991	6.252	2.037	1.411	13.691
Mensenrechten en democratisering als percentage van de totale regionale verplichtingen	13%	27%	16%	7%	16%

Activiteiten op het gebied van Gender, vrouwen en ontwikkeling 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	31	47	36	11	125
Verplichtingen	2.254	2.468	2.692	876	8.290
Gender, vrouwen en ontwikkeling als percentage van de totale regionale verplichtingen	8%	11%	21%	4%	9%

Activiteiten op het gebied van Hiv/aids 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	35	15	29	6	85
Verplichtingen	3.197	2.067	676	640	6.580
Hiv/aids als percentage van de totale regionale verplichtingen	11%	9%	5%	3%	7%

bewegingen die opkomen voor gemarginaliseerde groeperingen. 2008 was een jaar van voorzichtige vooruitgang in sommige landen, maar ook van ernstige terugval elders. Verscheidene regeringen voeren een bewuste politiek van criminalisering van sociale bewegingen of activisten met het doel hun kritische stem tot zwijgen te brengen.

Democratisering en participatie

In Zimbabwe was de teloorgang van democratie, bestuur en burgerrechten het meest manifest. In maart heerste nog een euforische stemming toen de oppositie de verkiezingen bleek te hebben gewonnen. Door creatief gebruik van mobieltjes en internet konden Hivos-partners de informatie van afgelegen stembureaus al in Harare bekend maken voordat fraude kon plaatsvinden. Toch wist het regime alsnog de macht naar zich toe te trekken bij de tweede verkiezingsronde. Vooral in de rurale gebieden namen knokploegen en doodseskaders wraak op opposenten. Door wanbeleid is de geldeconomie volledig tot stilstand gekomen. Het Hivos-kantoor in Harare heeft noodhulpfondsen verstrekt om mensen te helpen aan opvang, voedsel en kleding. Een schoonmaakoperatie in door cholera getroffen wijken werd vervolgens opgezet in samenwerking met de gemeente Harare.

Informatie over de misstanden is in deze context cruciaal. Via het platform Zimbabwe Watch konden (lokale) ngo's informatie naar buiten brengen en overleg voeren met Nederlandse en Europese diplomaten. Ondanks de pogingen van maatschappelijke organisaties in de regio om hun regeringen tot sancties te bewegen, is druk vanuit de buurlanden van de Southern African Development Community (SADC) lange tijd uitgebleven. Begin 2009 werd uiteindelijk een coalitie gevormd waarvan de stabiliteit twijfelachtig is.

In Kenia was de zittende partij aanvankelijk evenmin van zins de macht aan de oppositie af te staan, wat uitmondde in etnisch gekleurd geweld. Er kwam echter snel een bemiddelingsproces vanuit de Afrikaanse Unie tot stand, waarbij ook zes Hivos-partners actief betrokken waren die al jaren werken aan burgerrechteneducatie en de grondwetsherziening. Na de machtsdeling kwam een onderzoekscommissie met een nauwgezette analyse van het geweld. De opstellers van dit Waki-rapport konden gebruikmaken van gedetailleerde informatie van Hivos-partners. Ook steunde Hivos via het Urgent Action Fund talrijke lokale initiatieven voor conflictbemiddeling. Een evaluatie van het Hivos mensenrechtenprogramma in Kenia wees uit dat het langdurige proces van *voter education* en politieke bewustwording een belangrijk deel van de bevolking heeft bereikt. Dat heeft bijgedragen aan de brede maatschappelijke roep om herstel van de democratie. In Zuid-Afrika, waar veel politieke en economische vluchtelingen uit met name Zimbabwe hun toevlucht hebben

gezocht, liepen de spanningen tussen Zuid-Afrikanen en immigranten vreselijk uit de hand. Dit xenofob geweld staat niet los van de massale onvrede over de niet ingeloste verwachtingen na beëindiging van de apartheid. In het licht van enorme jeugdwerkloosheid, armoede, onveiligheid, en een toenemende kloof tussen arm en rijk roepen ondernemende immigranten jaloezie op en worden zij vervolgens tot zondebok gemaakt. Het Hivos lokale kantoor in Johannesburg heeft meteen een fonds ingesteld voor organisaties die de geweldsspiraal in de wijken door dialoog proberen tegen te gaan en verdreven migranten bijstaan.

Na een periode van grote sociale en politieke onrust werd in Bolivia begin 2009 een grondwetsvoorstel aangenomen dat de politieke en culturele rechten van de inheemse bevolking stevig verankert. Dit gebeurde ondanks de tegenwerking van de *mestizo*-elite, die heeft geprobeerd om het rijkere deel van het land af te scheiden. Tientallen oud-medewerkers van Hivos-partners zijn betrokken geweest bij het opstellen van de grondwet. Hivos-partners op het gebied van vrouwenrechten en homo-rechten hebben beduidend betere bescherming voor seksuele en reproductieve rechten weten te bewerkstelligen. In de nieuwe grondwet van Ecuador is eveneens de inbreng van maatschappelijke organisaties terug te zien, vooral van de inheemse beweging.

Versterking van de rechtstaat

In 2008 bereikte de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, na decennialange inspanningen door mensenrechtenorganisaties wereldwijd, overeenstemming over een zogenoemd Optioneel Protocol bij het Internationaal Verdrag voor Economische, Sociale en Culturele Rechten. Dit is een belangrijke doorbraak, omdat burgers voortaan verhaal kunnen halen wanneer hun economische en culturele rechten met voeten worden getreden. Wanneer dat in eigen land onbeantwoord blijft, kunnen ze juridische steun zoeken bij internationale instellingen. Dat biedt vele Hivos-partners de kans om bijvoorbeeld discriminatie op de werkvloer en inbreuk op territoriale rechten van inheemse groepen aan te vechten.

Impunity Watch, een door Hivos gesteund internationaal expertisecentrum tegen straffeloosheid, presenteerde eind 2008 onder veel belangstelling de eerste landenrapporten in Guatemala en Servië. In beide landen is volgens de rapporten na periodes van misdaden tegen de menselijkheid sprake van gebreken in waarheidsvinding, gerechtelijke vervolging van daders en genoegdoening voor slachtoffers. In Guatemala loopt Hivos-partner CALDH, met haar genocide-aanklacht tegen voormalig dictator Ríos Montt, al jaren aan tegen de onmacht van het justitieel apparaat en tegenwerking door clandestiene machtsgroepen. Servië kent daarentegen wel democratische hervormingen, maar doet te weinig aan waarheids-

vinding. Toch valt er wel beweging te bespeuren. Samen met IKV-Pax Christi organiseert Hivos waarheids- en verzoeningsbijeenkomsten van burgers. Die roepen vaak heftige emoties op; het doodzwijgen van schendingen en laten voortbestaan van tegenstrijdige 'waarheden' zetten echter de vreedzame coëxistentie tussen etnische groepen op het spel. Impunity Watch organiseert in 2009 een uitwisseling tussen beide landen en zal de activiteiten uitbreiden naar een Afrikaans land.

www.impunitywatch.net | www.ikvpaxchristi.nl

In veel landen is ruimte voor mensenrechtenactivisten verder beperkt, ook door de overheid die hen krachtens een VN-verklaring juist bescherming moet verlenen. Zo vielen knokploegen van rechtse jongeren, daartoe opgeroepen door lokale autoriteiten in Oost-Bolivia, inheemse organisaties en Hivos-partners als CEJIS aan. Kantoren werden geplunderd en er vielen zeventien doden.

In Iran moesten organisaties hun kantoren sluiten en kregen mensenrechtenadvocaten reisverboden opgelegd. Zelfs Nobelprijswinnares Shirin Ebadi werd onder zware druk gezet. Van overheidswege werd stemming gemaakt tegen westerse steun aan de *civil society*. Hoopgevend is dat een spontane beweging van vrouwenactivisten er ook zonder financiële steun van buiten in slaagde steeds bredere steun te verwerven voor haar *One Million Signatures Campaign*.

Ondersteuning van de homobeweging

Uit het tweede rapport van de Amerikaanse organisatie LGBT Funders kwam Hivos wederom naar voren als grootste donor wereldwijd op het gebied van homo- en lesbo-organisaties in ontwikkelingslanden. Die positie is mede te danken aan de samenwerking met Amerikaanse filantropische stichtingen als ARCUS en TIDES.

www.lgbtfunders.org

Door Hivos gesteunde groepen die opkomen voor de rechten van LGBTs (*Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender people*) hebben bijgedragen aan positieve ontwikkelingen. In Nepal heeft het Hooggerechtshof de regering opgeroepen om gelijke rechten voor LGBTs, inclusief het recht om te trouwen, wettelijk te garanderen. Toch blijft de situatie voor homo's in veel landen erg moeilijk. Terwijl LGBT-organisaties in Oeganda zich langzamerhand meer durfden te profileren, was er het afgelopen jaar sprake van een omslag. Activisten werden vervolgd en er is wetgeving in de maak om homo-organisaties tegen te gaan. In Indonesië heeft het parlement een zogenoemde antipornografiewet aangenomen die homoseksualiteit bestempelt als 'afwijkend seksueel gedrag'. De wet geeft fundamentalistische en homofobe groepen aanleiding om geweld te gebruiken tegen homo's en lesbiennes en hun organisaties.

LGBT-rechten komen gelukkig wel steeds prominenter op de internationale mensenrechtenagenda te staan. Tijdens de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties stemden 66 landen in met de verklaring tegen discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en gender-identiteit. Daarmee heeft voor het eerst een significant aantal landen uit alle continenten uitgesproken dat LGBT-rechten mensenrechten zijn en dat er een einde moet komen aan homofob geweld en de strafbaarstelling van homoseksualiteit. De Nederlandse regering is een belangrijke aanjager van deze lijn en was een van de opstellers van de verklaring.

Ruim vijf jaar hebben COC en Hivos met steun van PSO samengewerkt aan de opbouw van de LGBT-beweging in Zuidoost-Europa. De resultaten van het programma, dat na vijf jaar werd afgesloten met een symposium in Zagreb, zijn gemengd. In Kroatië en Servië zijn sterke organisaties ontstaan, terwijl in Albanië en Montenegro duurzame resultaten uitbleven. Hivos bleef actief betrokken bij de Global Alliance for LGBT Education (GALE). Deze web-community telt 262 leden en diverse projecten zijn opgestart. Een handboek voor journalisten in Afrika moet bijdragen aan een meer positieve berichtgeving over homoseksualiteit. In Latijns-Amerika worden in zes landen proefprojecten rond de homovriendelijkheid van scholen uitgevoerd.

www.ilga.org | www.lgbt-education.info

Gender, vrouwen en ontwikkeling

Hivos steunt vrouwenorganisaties die zich inzetten voor de rechten van vrouwen en die deelname van vrouwen aan besluitvormingsprocessen willen vergroten. Internationale afspraken, vastgelegd in het VN Vrouwenverdrag, het Cairo Actieprogramma en het Beijing Actieplan, zijn voor partnerorganisaties de belangrijke leidraden. Hivos bevordert ook gendergelijkheid binnen de organisatie en programma's van partners en werkt aan de integratie van gendergelijkheid in haar sectorale beleid (*mainstreaming*).

Politieke agendering en verantwoording

Internationale verdragen over gelijke rechten voor vrouwen en mannen zijn essentieel voor de positie van vrouwen. Hiermee kunnen vrouwenorganisaties hun eigen overheden onder druk zetten om deze rechten te verankeren in nationale wetgeving en beleid. Het VN Vrouwenverdrag is hierbij een belangrijk instrument. Elk land moet hierover eens in de vier jaar rapporteren aan de Verenigde Naties. In 2008 waren Bolivia, Ecuador, El Salvador en Kirgizië aan de beurt. Onze partners aldaar stelden hun eigen schaduwrapportages op, omdat de meeste regeringen hun eigen

ADVOCATEN VOOR MENSEN-RECHTEN

Het is moeilijk werken in een land waar de rechtsstaat formeel weliswaar nog bestaat, maar waar het regime critici illegaal opsluit, ontvoert, martelt of zelfs vermoordt. Zimbabwe Lawyers for Human Rights (ZLHR) probeert er het beste van te maken. Met wettelijke middelen.

31 mei 2008. Eric Matinenga, advocaat en net verkozen als parlementslid voor de oppositiepartij MDC, reist naar Buhera, een kleine stad zo'n 200 kilometer ten zuiden van Harare. Cliënten van hem zouden zijn gearresteerd. Op het politiekantoor van Buhera wordt hem de toegang tot zijn cliënten geweigerd. Als hij aandringt, wordt hij zelf gearresteerd en beschuldigd van 'openbare geweldpleging'. "Toen wij hoorden dat Matinenga werd vastgehouden, vertrok meteen een groep van onze advocaten naar Buhera", blik ZHLR-communicatiemanager Tinashe Mundawarara terug. "Ze gingen met vier auto's, want soldaten en militieleden hadden elke tien kilometer een *road block* opgezet en ze lieten niet iedereen door. De weg was bovendien zo slecht, dat twee auto's pech kregen. Matinenga werd intussen overgebracht naar de provinciehoofdstad Mutare, ruim honderd kilometer verder. Eenmaal aangekomen drongen de ZLHR-advocaten erop aan dat hij voor de rechtbank gebracht zou worden. Dit gebeurde uiteindelijk op 5 juni, ruim na het verstrijken van de wettelijke termijn van 48 uur. De rechter oordeelde dat er geen reden was om Matinenga nog langer in voorlopige hechtenis te houden."

Spoedprocedure

Na één dag in vrijheid werd Matinenga op 7 juni 's ochtends vroeg in zijn huis in Harare wederom gearresteerd. ZLHR-advocaten brachten de zaak in een spoedprocedure voor het Hooggerechtshof. Deze rechters beslisten dat Matinenga onmiddellijk moest worden vrijgelaten. Dat gebeurde echter niet. Tinashe Mundawarara: "De politie nam hem weer mee naar Buhera. Onze advocaten volgden de politieauto. Het argument dat het niet vrijlaten van Matinenga minachting van het hof was, maakte weinig indruk. Sterker nog, twee dagen later brachten ze hem naar het politiekantoor in Rusape, weer honderd kilometer verder. Daar vond de politie uiteindelijk een magistraat die Matinenga, op basis van dezelfde beschuldigingen als bij de eerste rechter, wél in voorlopige hechtenis wilde nemen. De ZLHR-advocaten vochten dit besluit op constitutionele

gronden aan. Toen duurde het nog ruim twee weken voordat Matinenga vrijkwam."

Gemarteld

De zaak van advocaat Matinenga staat niet op zichzelf. "Wij hebben de afgelopen jaren veel van dit soort onwettige detenties gezien", stelt Tinashe Mundawarara. "Ook zijn mensen verdwenen, gemarteld en vermoord. Vroeger gebeurde dat vooral bij het lagere kader van oppositiepartij MDC. Zo werd eind oktober de 72-jarige MDC-districtsvoorzitter Fidelis Chiramba gearresteerd en gemarteld, onder andere door hem in een diepvriezer te stoppen en heet water over zijn genitaliën te gieten. Een maand later werd de internationaal gerenommeerde mensenrechtenactiviste Jestina Mukoko 's nachts in haar pyjama een auto in gesleurd en gemarteld met rubber wapenstokken. Het regime ontkende drie weken lang haar vast te houden, maar liet haar vervolgens wel ineens in een rechtbank verschijnen, waar ze ervan werd beschuldigd jongeren te ronselen voor een gewapende opstand tegen de regering. ZLHR probeert politieke gevangenen met alle wettelijke middelen bij te staan, liefst zo snel mogelijk na hun arrestatie. Dat verkleint het risico op mishandeling of marteling door politie of veiligheidsdiensten. ZLHR heeft daartoe een netwerk opgezet van advocaten die onmiddellijk in actie kunnen komen." Het werk van de ZLHR-advocaten is niet zonder risico, zoals de zaak van Matinenga laat zien. "We weten dat we risico's nemen en dat het regime ons beschouwt als een vijandige organisatie. Maar ZLHR doet niet aan politiek. Wij verdedigen de rechten van alle Zimbabweanen. En dat zullen we blijven doen."

ZLHR

Zimbabwe Lawyers for Human Rights (ZLHR) is opgericht in 1996 door advocaten en rechtenstudenten. De organisatie, waar 124 advocaten bij zijn aangesloten, biedt rechtshulp aan politieke gevangenen en mensenrechtenactivisten die zijn gearresteerd. In bredere zin ijvert ZLHR voor de toepassing van de *rule of law* en voor het respecteren van mensenrechten.

www.zlhr.org.zw

inspanningen te rooskleurig voorstelden. In alle gevallen heeft de VN kritiekpunten van Hivos-partners overgenomen. De aanbevelingen van Boliviaanse partners Coordinadora de la Mujer en Católicas por el Derecho a Decidir brachten het Hooggerechtshof tot heldere uitspraken over de noodzakelijke naleving van het recht op abortus. In Ecuador drong de VN bij de regering aan op concrete maatregelen op het gebied van ongewenste zwangerschappen, illegale abortus en moedersterfte. Ook de maatregelen die partners in El Salvador bepleitten tegen vrouwenhandel, zijn opgenomen in de VN-aanbevelingen. Partners uit Kirgizië vroegen aandacht voor het gebrek aan actief overheidsingrijpen tegen polygamie, de 'traditie' bruiden te ontvoeren en geweld tegen lesbische vrouwen, transgenders en prostituees. Nu komt het aan op de daadwerkelijke uitvoering van maatregelen. Daar zullen onze partners zich voor blijven inzetten.

In Oeganda voerde partnerorganisatie Akina Mama wa Afrika (AMWA) campagne voor aanvaarding door de overheid van het *Protocol to the African Charter on Human Rights and Peoples Rights on the Rights of Women in Africa*. Dit protocol, inmiddels ondertekend door 25 van de 53 Afrikaanse landen omvat de meest verstrekende verplichting op het terrein van seksuele en reproductieve rechten en zelfbeschikking. Tijdens de jaarvergadering van regeringsleiders in Zuidelijk Afrika is, dankzij de inspanningen van een regionale alliantie onder leiding van Hivos-partner Gender Links, het *SADC Protocol on Gender and Development* aangenomen. Komend jaar zullen de activiteiten zich richten op de ratificatie door de afzonderlijke landen. Daarmee verplichten zij zich tot onder meer een aandeel van 50 procent vrouwen in politieke posities, volledige rechtsbekwaamheid van vrouwen, verbetering van eigendomsrecht en toegang tot productiemiddelen.

www.genderlinks.org.za

Hivos streeft naar verbetering van nationale wetgeving, om die wetten vervolgens ook uitgevoerd te krijgen. Dat leidde in El Salvador, dankzij het werk van ORMUSA, tot een wetsvoorstel dat zich uitspreekt tegen seksuele intimidatie op het werk. In Honduras pleitte partner CODEMUH met succes voor betaald zwangerschapsverlof en in Guatemala is, na jarenlange inspanningen van partner Sector de Mujeres, een nieuwe wet tegen femicide en andere vormen van geweld tegen vrouwen aangenomen. Voor het eerst worden daarin de verschillende vormen van geweld specifiek benoemd. Daadwerkelijke uitvoering van deze wet zal een grote uitdaging zijn, gezien de cultuur van straffeloosheid in Guatemala. Sinds 2007 zijn bijna zeshonderd vrouwen vermoord. Ondanks de voortdurende repressie in Iran, waardoor Hivos-partners hun kantoren hebben moeten sluiten, heeft een coalitie van vrouwen-

activisten met succes de aanname van een discriminerende gezinswet tegengehouden. Deze wet beoogde een versoepeling van polygamie en verdere inperking van het recht op echtscheiding voor vrouwen. Hivos kan momenteel alleen morele, en geen financiële, steun bieden aan het werk van vrouwenorganisaties in Iran.

Organisatieversterking en leiderschap

Met de invoering van goede wetgeving zijn emancipatie en gelijkheid tussen vrouwen en mannen nog geen praktijk. Hiervoor zullen burgers, vrouwen voorop, overheden moeten aanspreken op naleving daarvan. Hivos investeert daarom in nieuwe strategieën en het betrekken van nieuwe groepen in samenwerking met Just Associates (JASS), een internationaal netwerk van activisten, academici en *popular educators*. Doel is het versterken van vrouwen en hun organisaties binnen maatschappelijke bewegingen in twintig landen. In Midden-Amerika telt het netwerk inmiddels vierhonderd activisten. Samenwerking tussen verschillende generaties binnen de vrouwenbeweging is een belangrijk punt in het werk van JASS. Het leiderschap van de gevestigde vrouwenorganisaties vergrijsst, terwijl de bevolking juist steeds meer jonge vrouwen telt. In Zuidelijk Afrika werkt JASS met jonge vrouwen binnen organisaties van mensen met hiv/aids. Het doel is de versterking van vrouwelijk leiderschap en zeggenschap binnen de grotere hiv/aids-beweging, evenals bestrijding van uitbuiting van vrouwen in de informele aidszorg. AWID vervult een belangrijke rol in het internationale genderdebat. Dat bleek wederom tijdens het internationaal forum over de kracht van sociale bewegingen in Kaapstad. Hivos was direct betrokken bij de opzet van het forum.

www.justassociates.org | www.awid.org

Geweld tegen vrouwen en seksuele en reproductieve rechten

Lichamelijke integriteit en zelfbeschikking staan onder grote druk vanuit verschillende religies en de politiek. Seksualiteit is voor hen een taboe. Zo werd een training voor sekswerkers in Oeganda verboden en moest partner AMWA uitwijken naar Kenia. In Indonesië zijn religieuze fundamentalistische praktijken steeds meer zichtbaar en bestaan inmiddels 36 lokale wetten die de vrijheid van vrouwen inperken. In Nicaragua was sprake van een heksenjacht op vrouwenorganisaties die opkomen voor lichamelijke integriteit en tegen de schending daarvan door de overheid. Valse beschuldigingen werden gebruikt om organisaties te criminaliseren. Hivos-partners als Just Associates en Radio Fire namen deel aan de demonstraties en media-acties.

In India nam partnerorganisatie Akshara het voortouw in de campagne om van Mumbai een veilige stad voor vrouwen te maken. Dat resulteerde in de opzet van een telefonische hulplijn bij de politie van Mumbai, waar

GEWELD TEGEN VROUWEN BESTRIJDEN

Tijdens de rellen in Indonesië in 1998 werden meisjes en vrouwen van de Chinese minderheid massaal verkracht. “Kort na de rellen had een delegatie van vrouwenorganisaties een gesprek met Habibie, die toen net Soekarno was opgevolgd als president”, zegt Kamala Chandrakirana, voorzitter van Komnas Perempuan. De vergadering duurde twee en een half uur, in plaats van de geplande twintig minuten. Aan het einde zei president Habibie: we moeten een pro-actieve manier vinden om geweld tegen vrouwen aan te pakken. Kort daarna is Komnas Perempuan opgericht.”

In de eerste jaren na de oprichting bracht de organisatie in kaart waar in Indonesië vrouwen het slachtoffer waren van geweld. “In de conflictgebieden Atjeh, Papua en Oost-Timor, die toen militaire zones waren, was overduidelijk sprake van schending van mensenrechten en vrouwenrechten, niet in de laatste plaats door het leger”, vertelt Kamala Chandrakirana. “Wij documenteerden gevallen van verkrachting en ander geweld tegen vrouwen, om de slachtoffers een stem te geven en om de verantwoordelijken voor het gerecht te kunnen krijgen. Maar zeker als de schuldigen militairen waren, was dat in de praktijk meestal heel moeilijk. Net zoals het onmogelijk bleek een diepgaand onderzoek te laten verrichten naar de rol van het leger bij de massaverkrachtingen van 1998.”

Huiselijk geweld

Ook buiten de conflictgebieden is Komnas Perempuan actief. Kamala Chandrakirana: “Geweld tegen vrouwen is geweld tegen vrouwen, of dat nou in Atjeh gebeurt of bij iemand thuis in Jakarta. Op initiatief van vrouwenorganisaties werd in 2004 de Wet tegen Huiselijk Geweld aangenomen. Voorheen was de norm dat een vrouw moest zwijgen als zij thuis geslagen of anderszins mishandeld werd. De eer van de familie mocht immers niet bezoedeld worden. Inmiddels is de norm: geweld tegen vrouwen is hoe dan ook slecht. Dat geldt niet alleen voor fysiek of seksueel geweld, maar ook voor treiteren, uitschelden of economisch in de steek laten. Wij werken nauw samen met de nationale politie, zodat deze geweld tegen vrouwen, kinderen en huispersoneel effectief kan aanpakken. Steeds meer politieziekenhuizen hebben een speciale afdeling waar slachtoffers van huiselijk geweld terecht kunnen, voor medische behandeling, maar ook voor psychologische ondersteuning. Daarnaast

werken wij samen met rechters, ook van islamitische rechtbanken. Wij leggen dan uit dat huiselijk geweld volgens de wet een misdaad is. En dat huiselijk geweld vaak de reden is dat een vrouw wil scheiden, ook al zegt ze dat niet altijd.”

Fundamentalisme

De grote uitdaging voor de komende jaren is volgens Kamala Chandrakirana het toenemend moslimfundamentalisme. “Vorig jaar heeft het parlement de zogeheten anti-pornografiewet aangenomen. Daarin wordt maar vaag omschreven wat pornografie is. Bovendien stelt de tekst dat ‘het publiek kan deelnemen’ aan het handhaven van de wet. Dat kan neerkomen op een vrijbrief voor gewelddadige religieuze groepen die vrouwen terroriseren als die zich niet ‘gepast’ gedragen. Sommige lagere overheden hebben ook verordeningen afgekondigd ‘tegen iedereen die de indruk wekt een prostituee te zijn’. Waarna de politie vrouwen ging arresteren als die terugkeerden van hun nachtwerk. Dat zijn serieuze tegenslagen. Wel denk ik dat het publiek zal gaan inzien dat de moslimfundamentalisten zich weliswaar beroepen op religie of een hogere moraal, maar dat zij in hun daden anti-democratisch, onverdraagzaam en gewelddadig zijn. Dat is ook de kern van onze strijd. Vrouwenrechten kunnen alleen gerespecteerd worden in een maatschappij met waarden en rechten voor iedereen, zonder uitzondering.”

Komnas Perempuan

Komnas Perempuan (Nationale Commissie over Geweld tegen Vrouwen) werd in 1999 opgericht in opdracht van de toenmalige Indonesische president Habibie. Haar doel is het tegengaan en voorkomen van geweld tegen vrouwen, zowel in (voormalige) conflictgebieden als Atjeh en Papua als in de rest van Indonesië. Komnas Perempuan ijvert voor betere wetgeving, brengt elk jaar een rapport uit over geweld tegen vrouwen, geeft tegengas aan moslimfundamentalisten en stimuleert de oprichting van crisiscentra voor vrouwen en kinderen die het slachtoffer zijn van geweld.

www.komnasperempuan.or.id

al snel duizenden telefoontjes binnenkwamen waarop de politie actie ondernam. Akshara publiceerde ook een hulpverleningsgids voor bijstand aan slachtoffers van geweld.

Buiten conflictgebieden kent Zuid-Afrika het meeste geweld tegen vrouwen en meisjes ter wereld. Hivos is daarom gestart met een programma ter ondersteuning van dertien lokale organisaties die actief zijn binnen wijken, buurten en dorpen. De organisaties bieden hulp aan slachtoffers, geven seksuele voorlichting op scholen en betrekken traditionele leiders en jongens bij de bewustwording en preventie van geweld. Ook werken zij samen met de lokale overheid om dienstverlening te verbeteren. Hivos biedt organisatie-advies en bevordert onderlinge samenwerking.

Demus in Peru streed voor schadevergoeding voor vrouwen die slachtoffer werden van mishandeling en gedwongen sterilisatie tijdens het gewapend conflict tussen guerrillabeweging Sendero Luminoso en de regering. Het resultaat was dat de burgemeester van Huancavelica, waar veel van deze misdrijven plaatsvonden, de vrouwen een 'symbolische' schadevergoeding toekende. Daarnaast probeert Demus het recht op abortus te verruimen, bijvoorbeeld na verkrachting. Liberalisering van de abortuswetgeving is een proces van lange adem in Latijns-Amerika, waar de katholieke kerk vaak veel politieke invloed heeft.

Meer geld voor emancipatie en vrouwenorganisaties

Hivos nam deel aan de jaarvergadering van de UN Commission on the Status of Women als een van de door de VN benoemde onafhankelijke experts. Overeenstemming om wereldwijd meer geld beschikbaar te stellen voor vrouwenorganisaties en emancipatieprogramma's bleef echter uit. Als positieve uitzondering lanceerde de Nederlandse regering in New York het MDG3 Fonds, waarmee 70 miljoen euro beschikbaar kwam voor vrouwenorganisaties. Zeventien van de 45 gehonoreerde aanvragen door het fonds betreffen Hivos-partnerorganisaties.

Hiv/aids

Hivos beschouwt hiv/aids als een mensenrechten- en ontwikkelingskwestie en daarmee als een zaak die het terrein van de gezondheidszorg overstijgt. Hivos ondersteunt organisaties die opkomen voor de rechten van mensen met hiv/aids en die hun volwaardige deelname aan de samenleving bevorderen. Dit geldt in het bijzonder voor organisaties die nationaal en internationaal ijveren voor optimale informatievoorziening, preventie en toegang tot medicijnen en zorg in het Zuiden. Veel partnerorganisaties richten zich zowel op hiv/aids-preventie onder specifieke doelgroepen (seksuele minderheden, sekswerkers, jongeren en vrouwen)

als op beleidsbeïnvloeding. Dat laatste spitst zich toe op toegang tot zorg en medicijnen voor mensen met hiv/aids en op naleving van hun rechten.

Doorbreken van taboes en discriminatie

In bijna alle arme landen is effectieve aidsbestrijding afhankelijk van sociale normen en culturele opvattingen over seksualiteit. Door campagnes en beleidsbeïnvloeding zetten Hivos-partners zich in om discriminatie tegen homo's, prostituees en mensen met hiv/aids tegen te gaan. Dat heeft resultaat. In Peru, Ecuador, Bolivia en Nicaragua zijn Hivos-partners er ondanks alle tegenwerking in geslaagd het thema hoog op de politieke agenda te krijgen. Famivida in Ecuador zit inmiddels met de minister van Volksgezondheid aan tafel om de aanpak van discriminatie tegen homo's en mensen met hiv te bespreken. In India heeft partnerorganisatie SIAAP meer acceptatie bereikt onder zorgverleners van mensen met hiv, homo's en prostituees. In Kenia slaagde Kanco (een coalitie van achthonderd aidsorganisaties) erin om overheidsfondsen te verkrijgen voor aidsbestrijding onder homo's, terwijl homoseksualiteit er officieel verboden is. In Namibië steunde Hivos *Positive Vibes*, een programma dat mensen in krottenwijken en op het platteland op creatieve wijze voorlichting geeft over hiv/aids, stigma en discriminatie. In 2009 breiden de activiteiten zich uit naar bedrijfsleven en overheid.

www.kanco.org | www.siaapindia.org | www.positivevibes.org

Global Forum on MSM & HIV is een nieuwe partner, die zich wereldwijd inzet voor aidsbestrijding en mensenrechten voor homo's. Dat leidde tot extra financiering en tot het ontstaan van nieuwe netwerken. Het Global Forum heeft voor de eerste keer homo's uit het Noorden en Zuiden bij elkaar gebracht om nadere samenwerking te onderzoeken en bereikte dat er op de internationale Aids Conferentie in Mexico veel aandacht was voor hun positie.

www.msmindhiv.org

Preventie en voorlichting

Nog steeds raken 6.800 mensen per dag geïnfecteerd met hiv. Van Guatemala tot Zimbabwe zetten Hivos-partners zich in om voorlichting te geven over hiv/aids. Middelen als websites, e-mail, SMS, webportals zijn daarbij steeds belangrijker. In landen als Namibië, Malawi en Servië heeft de helft van de jongeren een mobiele telefoon en is SMS een voor de hand liggend middel om te wijzen op hiv-risico's. Het bericht (*enjoy life but stay safe*) dat jongeren op vrijdagavond voordat ze uitgaan op hun mobiele telefoon ontvangen spreekt enorm aan en heeft een groot bereik. Hivos-partners worden steeds innovatiever in de voorlichting over aids, seks en condoomgebruik. In Namibië organiseerde Ombetja op Valentijnsdag de African Cultural & Beauty Contest om de aandacht op aids te

BETER AIDSBELEID IN PERU

Extreme uitzonderingen zijn er nog steeds. Zoals die dokter op het platteland van Peru, die een lijst ophing van alle mensen met hiv/aids om de andere patiënten in het ziekenhuis te waarschuwen. Maar over het algemeen is het hiv/aids-beleid in Peru niet slecht. Mede dankzij PROSA.

De wachtkamer van een ziekenhuis in Lima. Alle wachtenden hebben een aids-test ondergaan en wachten op de uitslag. De dokter komt binnen en roept de namen af van de mensen die naar huis mogen omdat de test negatief is. De achterblijvers worden binnengeroepen voor een informatieve bijeenkomst over hiv/aids. "Sommige dokters vergeten dat mensen met hiv/aids ook rechten hebben", stelt PROSA-medewerker Raul Raygada. "Niemand heeft er iets mee te maken welke ziekten jij hebt. En uiteraard moet het eerste gesprek na de diagnose één op één plaatsvinden tussen patiënt en zorgverlener, óók als de dokter het druk heeft." Desalniettemin is de zorg aan de ruim 50 duizend Peruanen met hiv/aids zeker niet slecht in vergelijking met de buurlanden, vindt Raul Raygada. "De regering heeft al meer dan tien jaar geleden een strategie ontwikkeld om ervoor te zorgen dat de epidemie zich niet uitbreidde vanaf de kwetsbare groepen die het eerst getroffen werden: mannelijke homo's, biseksuelen, transseksuelen, transgen-ders en sekswerkers. Dat beleid is redelijk succesvol gebleken, ook al zien we nu een toename van het aantal jongens en jongemannen dat besmet wordt. Hoewel ze eigenlijk liever seks zouden willen met meisjes, experimenteren ze met sekswerkers, travestieten of mannen. Ze weten bovendien niet goed hoe ze zich moeten beschermen tegen seksueel overdraagbare aandoeningen. Op heel veel scholen wordt niet gesproken over seksualiteit, condooms, hiv/aids of sekswerkers, laat staan over seksuele diversiteit. De kerk heeft in Peru nog altijd een sterke greep op het onderwijs."

Tien dollar

Naar schatting de helft van alle Peruanen met hiv krijgt de behandeling die ze nodig hebben. "Veel mensen weten niet dat ze hiv hebben", legt Raul Raygada uit. "Anderen vertrouwen op alternatieve medicijnen of ontkennen dat de ziekte bestaat. Sommige mensen worden niet behandeld vanwege de kosten. In theorie is de behandeling met de moderne *highly active antiretroviral therapy* (HAART), die dankzij de samenwerking met het Global Fund sinds

2006 beschikbaar is, helemaal gratis. Maar de testen die mensen vooraf moeten laten doen, kosten zo'n tien peruviaanse dollar. Lang niet iedereen kan dat betalen. Daar komt bij dat medicijnen soms niet verkrijgbaar zijn. Als je die dan zelf moet kopen, kost dat per maand 600 tot 700 dollar, meer dan een gemiddeld maandsalaris. Bij PROSA hebben we overigens een eigen voorraad medicijnen voor mensen die tijdelijk geen medicijnen krijgen of die problemen hebben met hun ziektekostenverzekering."

Wetgeving

Bij de oprichting van PROSA in 1991 waren er in Peru, op wat donaties uit andere landen na, geen medicijnen beschikbaar. "Een belangrijk deel van ons werk was het emotioneel en praktisch ondersteunen van mensen met hiv/aids, die vaak heel ziek en volkomen geïsoleerd waren. Dat buddywerk doen we overigens nog steeds, net als het ondersteunen en professionaliseren van zelfhulpgroepen. Daarnaast voerden we actie om het beleid te veranderen. Zo kregen we het in 1996 voor elkaar dat hiv-testen vrijwillig moesten zijn. Daarvoor was een test verplicht als je wilde gaan studeren, trouwen of soms zelfs bij sollicitaties. De laatste jaren werken we nauw samen met het ministerie van Volksgezondheid. Daardoor zijn er nu multidisciplinaire teams, waar ook iemand met hiv/aids in zit voor het geven van emotionele ondersteuning en counseling. Het model is nog lang niet overal ingevoerd, maar het is een grote stap voorwaarts. Vooral omdat het laat zien dat mensen met hiv/aids ook deel van de oplossing zijn en niet alleen maar slachtoffers."

PROSA

Het Programa de Soporte a la Autoayuda de Personas Seropositivas (PROSA) streeft naar het verhogen van de levenskwaliteit van mensen met hiv/aids en hun families. PROSA stimuleert en ondersteunt zelfhulpgroepen, runt een uitgebreid buddynetwerk dat mensen met hiv/aids emotioneel en praktisch ondersteunt, biedt allerlei diensten zoals psychosociale ondersteuning en probeert landelijk en lokaal het hiv/aids-beleid te verbeteren.

vestigen. In Peru trok IESSDH veel aandacht onder zorgverleners en beleidsmakers door kunst in te zetten als middel om stigma tegen te gaan en preventie te bevorderen. Partners in bijvoorbeeld Cuba, Servië en Malawi zetten getrainde vrijwilligers uit de doelgroep zelf (*peer educators*) in om aidsvoorlichting te verzorgen. In totaal ging het om ruim tienduizend vrijwilligers, vooral studenten (Zuidoost-Europa) en middelbare scholieren of jongeren uit de buurt (Afrika). De methode vergroot de slagkracht van de organisaties aanzienlijk; maar liefst 780 duizend mensen werden bereikt. Vaak zijn de trainers zelf hiv-positief. Het feit dat zij daar openlijk voor uitkomen, moedigt mensen aan zich te laten testen.

www.cazas.org.yu | www.ombetja.org

Toegang tot medicijnen

Hoewel ruim drie miljoen mensen met hiv medicijnen krijgen, sterven dagelijks nog steeds veel mensen in ontwikkelingslanden door het gebrek aan zorg. Partners van Hivos horen tot de voorhoede van maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor een beter beleid en betere toegang tot aids-remmers. Mede dankzij de campagnes van partnerorganisatie TAC brak in Zuid-Afrika de nieuwe minister van Volksgezondheid met het discriminerende beleid van haar voorganger en benadrukte zij het belang van adequate zorg en behandeling voor mensen met hiv. In negen landen waar onze partners zich voor dit doel inzetten is de toegang tot behandeling daadwerkelijk toegenomen en krijgen een miljoen mensen nu aids-medicijnen.

www.tac.org.za

Global Fund

In Bolivia is Hivos *principal recipient* van fondsen van het Global Fund to fight Aids, Tuberculosis and Malaria, een van de belangrijkste donoren op het gebied van aidsbestrijding. Samen met lokale organisaties werkte Hivos aan aids-preventie gericht op straatkinderen, jongeren, homo's en sekswerkers. Mensen met hiv/aids en hun familieleden kregen steun bij het opzetten van zelfhulpgroepen. Daarnaast kregen ruim vijfhonderd mensen met hiv/aids via Hivos de beschikking over medicijnen en zorg. Tot en met 2008 trad Hivos ook in Costa Rica op als fondsmanager namens het Global Fund. Bijna 90 duizend jongeren werden voorgelicht, onder meer in gevangenissen, en ongeveer vierhonderd van hen werden opgeleid tot *peer educator*. Om scholieren te bereiken, werd succesvol samengewerkt met het ministerie van Onderwijs. Het aantal homo's dat condooms gebruikt is toegenomen, zij het minder dan verwacht. Veel Hivos-partners zijn actief betrokken bij het bestuur en functioneren van het Global Fund. In Servië is Ojzas benoemd tot bestuurslid van het Global Fund. Het Observatorio Latino vertegenwoordigt maatschappelijke organisaties op de bestuursvergaderingen in Genève. Zestien Hivos-

partners namen deel aan de nationale comités (CCM) van het Global Fund waarin maatschappelijke organisaties, groepen van mensen met hiv en overheidsinstanties projectvoorstellen opstellen.

www.globalfund.org | www.jazas.org.yu

Stop Aids Now!

Sinds 2000 werkt Hivos samen met het Aids Fonds en collega-organisaties Cordaid, ICCO en Oxfam Novib in Stop Aids Now! (SAN!). De deelnemers combineren hun expertise en brengen hun partners met elkaar in contact om tot effectieve strategieën te komen. In het kader van SAN! streeft Hivos

naar meer samenwerking tussen aidsorganisaties en verstrekkers van microfinanciering (mfi's, zie hoofdstuk 3). Dat kan mensen met hiv/aids meer bestaansmogelijkheden bieden. In Tanzania zette Hivos daarom een platform van twintig microfinancierings- en aidsorganisaties op om leningen te verstrekken aan mensen met hiv en om mfi's te ondersteunen in het ontwikkelen van een (personeels) beleid op het gebied van hiv/aids. MicroNed neemt ook deel aan dit programma. In Nicaragua startten Hivos en SAN! een soortgelijk initiatief met Redcamif, een regionaal netwerk van lokale aids-organisaties en mfi's in Midden-Amerika.

www.stopaidsnow.nl

Aidsbeleid binnen organisaties

De afgelopen jaren heeft Hivos haar partners aangespoord om beleid te ontwikkelen op het gebied van hiv/aids binnen de eigen organisatie. Van de hiv/aids partners heeft 60 procent een zogeheten *workplace policy* ontwikkeld. Ook organisaties op het gebied van mensenrechten, gender en microfinanciering zijn hiermee aan de slag gegaan. De Afrikaanse partners lopen hierin voorop. Daarom heeft Hivos partnerorganisatie Safaids uit Zuidelijk Afrika gevraagd organisaties in Latijns-Amerika te ondersteunen.

www.safaids.org.zw

Internationale Aids Conferentie

In augustus werd de zeventiende Internationale Aids Conferentie gehouden in Mexico met meer dan 20 duizend deelnemers. Hivos en ruim twintig partners waren aanwezig om succesvolle ervaringen te presenteren en aandacht te vragen voor de rechten van homo's, prostituees en mensen met hiv/aids. Hivos organiseerde workshops over de rechten van deze mensen, het doorbreken van taboes rondom homoseksualiteit en seks-werk, de rol van ICT in preventie en microfinanciering en hiv/aids. Hivos gebruikte het moment van de conferentie om zo'n vijftig externe deskundigen en partners te consulteren over haar toekomstige hiv/aids-beleid.

wij
zijn
Hivos

05 CIVIL VOICES

Het programma *Civil Voices* biedt burgers in het Zuiden een platform om hun wensen en ideeën over de inrichting van een democratische en pluriforme samenleving te kunnen uiten. Diversiteit, open communicatie, dialoog en uitwisseling van ideeën en informatie staan daarbij centraal. Het programma kent twee onderdelen: Kunst & cultuur en ICT & media.

Hoofddoelstellingen van het programma Civil Voices zijn:

- o Meer ruimte bieden voor onafhankelijke geluiden over culturele, politieke en sociaal-economische kwesties;
- o De kwaliteit van artistieke en culturele producties verbeteren;
- o Maatschappelijke organisaties in staat stellen om ICT te gebruiken voor hun werkzaamheden;
- o De invloed van partnerorganisaties op beleidsmakers en opinieleiders vergroten.

Voornaamste resultaten in 2008 op deze gebieden zijn:

Algemeen:

- o In totaal bereikte Hivos met het programma *Civil Voices* 1,6 miljoen mensen in het Zuiden;
- o 195 partners op het gebied van cultuur, ICT en media ontvingen steun van Hivos;
- o Deze partners kregen voor hun activiteiten in 2008 van Hivos de beschikking over in totaal bijna 18,6 miljoen euro.

Specifiek:

- o In meer dan tien landen wisten partnerorganisaties debatten los te maken over sociale en culturele vraagstukken als tolerantie, identiteit, taboes en (culturele) diversiteit;
- o Ongeveer honderd producties en presentaties die met steun van Hivos tot stand zijn gekomen, konden rekenen op positieve reacties van publiek, media en deskundigen met betrekking tot hun artistieke kwaliteit;
- o Door eigen programma's zoals STAR (Afrika), Bloom (India), ICT trajectories (Indonesië) en RedDES (Midden Amerika), en via partners

als APC en Mahiri, ondersteunde Hivos meer dan 150 partnerorganisaties in het strategisch toepassen van ICT;

- o Acht Hivos-partners waren direct betrokken bij beleidsdialogen op het gebied van ICT en media in de landen waar zij actief zijn. Ook hebben vijftien organisaties indirect meegewerkt aan nationale beleidsontwikkeling en uitvoering door hun bijdrage aan het Global Information Society Watch rapport. Hivos-partners Toxics Link en SPACE kregen een adviserende rol voor de overheden van twee deelstaten in India.

Kunst en cultuur

Hivos richt zich op het ondersteunen en zichtbaar maken van creatieve en kunstzinnige uitingen in het Zuiden, vooral als die de aandacht vestigen op culturele, sociale en politieke thema's. De afgelopen jaren wordt het belang van kunst en cultuur voor ontwikkeling steeds vaker erkend. Dat blijkt onder meer uit de UNESCO Conventie voor Culturele Diversiteit en de aandacht van de Europese Unie voor cultuur binnen haar ontwikkelingsbeleid. De belangstelling van bilaterale en particuliere donoren voor de kritische rol van kunst en voor vrije culturele expressie is echter nog zeer beperkt.

Voor activiteiten op het gebied van kunst en cultuur richtte Hivos in 1995 het Hivos Cultuurfonds op. Met het fonds en de verschillende samenwerkingsverbanden met derden wil Hivos culturele producties en de culturele sector steunen, culturele uitwisseling en debat mogelijk maken, jong talent stimuleren en culturele producties uit het Zuiden in Nederland presenteren.

Ruimte voor culturele en artistieke expressie en debat

Veel van de artistieke en culturele producties die Hivos in 2008 steunde waren aanleiding tot maatschappelijk debat. Zo leidde een programma met vrouwelijke cineasten tijdens het One World filmfestival in Kirgizië tot verhitte discussies over vrouwenrechten. In Kameroen veroorzaakte de

plaatsing van een twaalf meter hoog kunstwerk in de hoofdstad door partnerorganisatie Doual'art veel ophef. Lokale pers, internationale experts en het publiek discussieerden over de betekenis van het beeld en over de etnische afkomst van de maker en de vraag of hij wel representatief genoeg was.

Het *Arts Collaboratory* programma voor beeldend kunstenaars-initiatieven, dat Hivos samen met Stichting Doen en Mondriaan Stichting heeft op-

**ARTS
COLLA
BORAT
ORY**

gezet, kreeg in 2008 verder vorm. Het programma financiert gemeenschappelijke activiteiten van beeldend kunstenaars in het Zuiden, evenals uitwisseling met Nederlandse kunstinstellingen en kunstenaars. Ook biedt het programma mogelijkheden voor Zuid-Zuid samenwerking en uitwisseling van kennis en ervaring, onder meer via een geavanceerde website. Arts Collaboratory heeft ook een innovatiefonds voor spraakmakende nieuwe initiatieven. In totaal werden twintig projecten gefinancierd in negentien landen. Daarnaast zullen deelnemers kennis uitwisselen over kunsteducatie en het (her)schrijven van de geschiedenis van de kunst, die vaak ontbreekt ofwel door westerlingen is vastgelegd. Tussen diverse organisaties, zoals Art East uit Kazachstan en Espira uit Nicaragua, is directe samenwerking ontstaan.

www.artscollaboratory.org

Tal van andere culturele initiatieven kregen ondersteuning zoals het *Harare International Festival of the Arts*. Ondanks de economisch en politiek zeer moeilijke omstandigheden in Zimbabwe trok dit evenement onder de titel *the Art of Determination* tienduizenden bezoekers met een divers programma van circus, dans, muziek en theater. Het zeer populaire festival biedt de inwoners van Harare en omstreken een uniek, kwalitatief goed cultureel aanbod. Met steun van de Europese Unie bracht Hivos *Truth in Translation* uit. Dit is een theaterstuk over de hoorzittingen van de Waarheids- en Verzoenings-commissie in Zuid-Afrika, gezien vanuit het perspectief van de vertalers, die alle begane wreedheden zo getrouw mogelijk moeten weergeven. Het werd opgevoerd op een moment dat in heel Zimbabwe milities van de regeringspartij ZANU PF tegenstanders en willekeurige burgers in elkaar sloegen.

www.hifa.co.zw

Versterking van de culturele sector

De grote Afrikaanse cultuurconferentie die Hivos met partners in 2007 organiseerde, leidde onder andere tot de oprichting van het Arterial Network. De kunst- en cultuursector in Afrika heeft vaak al moeite genoeg het hoofd boven water te houden, laat staan om zich verder te ontwikkelen. Het Arterial Network ziet Hivos als een belangrijk middel daarvoor.

Nu het secretariaat onderdak heeft gevonden bij het Africa Centre in Kaapstad, kan het netwerk verder vorm krijgen. In 2008 gingen de eerste projecten van start, waaronder een trainingsprogramma voor kunstjournalistiek en een 'winterschool' die de vaardigheden van kunstenaarsgroepen op het gebied van cultureel management moet versterken. Het Arterial-programma kan eveneens rekenen op de steun van Stichting Doen, het Belgische Africalia, DCCD (Denemarken) en Strømme Foundation uit Noorwegen.

In december organiseerde Hivos – samen met partner Open Society Institute – een Aziatische variant op de Arterial conferentie. Hiervoor kwamen in Bangalore, India, 84 deelnemers uit Centraal Azië, India, Indonesië, Sri Lanka en Europa bijeen om gemeenschappelijke thema's te identificeren en samenwerking te bevorderen. De conferentie CultureAsia 2008 bood een unieke gelegenheid tot uitwisseling, kennismaking en verdere samenwerking tussen culturele actoren uit drie zeer uiteenlopende regio's. Als vervolg zullen in 2009 uitwisselingsbezoeken tussen deelnemers plaatsvinden en zal een zomerschool worden georganiseerd.

In Zimbabwe beheert Hivos op verzoek van de Norwegian Agency for Development Cooperation (Norad) een programma voor vijf culturele partners. Hivos verzorgt de trainingen op het gebied van financieel beheer en *arts management*. Het programma beoogt ook de relatie tussen kunst en media te versterken als bijdrage aan de vrijheid van expressie en meningsuiting, een prioriteit voor zowel Hivos als Norad. Het programma zal in 2009 worden uitgebreid.

www.norad.no

Verspreiding en uitwisseling in Nederland en Europa

Het Hivos-NCDO Cultuurfonds kon ook in 2008 worden voortgezet.

Dat resulteerde in een grote variëteit aan activiteiten, waaronder nieuwe initiatieven zoals de deelname van kunstenaars uit Azië en Afrika aan de tentoonstelling Sonsbeek 2008, de Symfonie Arabica van Stichting La Vie sur Terre in het Tropentheater en het Afrikaanse literatuurfestival Fasihi in theater Lux te Nijmegen. In totaal werden 22 bijzondere producties uit ontwikkelingslanden gesteund voor een totaalbedrag van ruim een miljoen euro. Het voornemen om een derde financiële partner te vinden ter verbreding van het draagvlak bleef nog zonder resultaat, maar zal in 2009 op de agenda blijven staan.

www.hivosncdocultuurfonds.nl

Activiteiten op het gebied van Kunst en cultuur 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	32	36	27	26	121
Verplichtingen	997	1.754	766	1.615	5.132
<i>waarvan NCDO</i>	0	0	0	449	449
Kunst en cultuur als percentage van de totale regionale verplichtingen	3%	8%	6%	8%	6%

Activiteiten op het gebied van ICT en media 2008 *bedragen in duizenden euro's*

	Afrika	Azië & Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Aantal organisaties	26	23	11	14	74
Verplichtingen	10.438	941	467	1.614	13.460
ICT en media als percentage van de totale regionale verplichtingen	35%	4%	4%	8%	15%

Beleidsbeïnvloeding

In de meeste landen waar Hivos actief is, geeft de overheid en vaak ook de particuliere sector nauwelijks ondersteuning aan culturele initiatieven. Ook ontbreekt het veelal aan een goede culturele infrastructuur in de vorm van opleidingen, tentoonstellingsmogelijkheden, bioscopen en theaters. Hivos wil het belang van cultuur hoger op de agenda krijgen en steunde bijvoorbeeld de Cross Cultural Foundation of Uganda, die onderzoek deed en bijeenkomsten organiseerde voor de cultuursector in het kader van de UNESCO Conventie voor Culturele Diversiteit. Dit gebeurde mede om de Oegandese regering te bewegen de conventie te ratificeren.

In Nederland organiseerde Hivos samen met het Prins Clausfonds, NCDO, Stichting Internationale Culturele Activiteiten en de Mondriaan Stichting in Rotterdam de conferentie Grenzeloze Nieuwsgierigheid.

De bijeenkomst, had als doel om het Nederlandse culturele veld en ontwikkelingsorganisaties te interesseren voor intensievere samenwerking en meer beleidscoherentie te bereiken tussen de ministeries van OCW en Buitenlandse Zaken. De conferentie trok 600 deelnemers en kon rekenen op steun van de aanwezige staatssecretaris Timmermans van Europese Zaken en minister Koenders voor Ontwikkelingssamenwerking. Hivos zet zich in om de conferentie een vervolg te geven met onder meer een 'nieuwsgierigheidsweek' in 2010. Wereldwijd neemt Hivos deel aan diverse consultaties en conferenties, onder meer van de Europese Unie, om de rol van cultuur binnen ontwikkelingsamenwerking te stimuleren.

<http://bijeekomst.krachtvancultuur.nl>

ICT en media

Toegang tot informatie en communicatiemiddelen is essentieel voor eerlijke en gelijkwaardige ontwikkeling. Door de inzet van ICT en nieuwe media kunnen maatschappelijke organisaties effectiever optreden en meer mensen bereiken. Hivos beschouwt ICT ook als een belangrijk middel om de rol van deze organisaties in het publieke debat te versterken. In veel landen staat de vrijheid van informatie, meningsuiting en media onder druk. Onafhankelijke media zijn van groot belang voor maatschappelijke verandering en democratisering. Blogs en interactieve *communities* scheppen nieuwe kanalen voor burgers en hun organisaties om aan het publieke debat deel te nemen.

'Burgerjournalistiek', waarbij partners digitale media zoals *podcasts* combineren met bijvoorbeeld lokale radio, blijkt een effectief middel om andere geluiden onder de aandacht te brengen.

Hivos stimuleert al jaren het strategische gebruik van ICT door haar partnerorganisaties. Dat gebeurt steeds vaker via grotere trainingstrajecten. Naast de bestaande programma's STAR en CJA in Afrika zijn nieuwe initiatieven van de grond gekomen vanuit de Hivos-regiokantoren in Midden-Amerika (RedDES) en Indonesië.

Het afgelopen jaar besteedde Hivos veel tijd en energie aan het opzetten van het Twaweza-programma in Oost-Afrika. Met Twaweza wil Hivos initiatieven vanuit burgers zelf stimuleren om te bereiken dat zij bij de overheid aandringen op het garanderen van basisvoorzieningen als gezondheidszorg, water en onderwijs. Toegang tot informatie en de media speelt hierin een cruciale rol. Dit is een vernieuwende aanpak, omdat Hivos en de andere financiers van het programma – onder meer SNV en de Hewlett Foundation – vooral willen inspelen op de (traditionele) maatschappelijke verbanden waarin burgers toch al deelnemen. De nadruk op actief burgerschap rondom concrete behoeften komt onder meer voort uit het onderzoeksproject over *Civic Driven Change* dat Hivos samen met andere Nederlandse ontwikkelingsorganisaties en het Institute of Social Studies ondernam (zie hoofdstuk 7). Na de opstartfase zullen de eerste activiteiten in 2009 van start gaan.

Vermeldenswaardig is ook de lancering van het *Tanzania Media Fund*. Hivos won de aanbesteding en verzorgt de komende drie jaar de opzet en het beheer van het fonds. Het *Tanzania Media Fund* steunt de totstandkoming van kritische journalistieke producten en heeft ook als doel om op langere termijn de kwaliteit van journalistiek via diverse media te verbeteren. Burgers en organisaties kunnen meedingen naar een bijdrage uit het fonds, dat de succesvolle aanvragers ook trainingen aanbiedt.

Financiers van het programma zijn vooral ontwikkelingsagentschappen van overheden uit Zwitserland, Denemarken, Ierland en Groot-Brittannië, alsmede de Nederlandse ambassade.

www.tmf.or.tz

Strategisch gebruik van ICT

Via strategische partnerschappen met onder meer APC, SIMAS, Mahiti en IICD ondersteunde Hivos 62 partners uit andere sectoren in strategisch gebruik van ICT. Daarnaast werkte Hivos verder aan de capaciteitsopbouw van partnerorganisaties. In Indonesië namen zeven partners deel aan het tweede ICT-trainingstraject georganiseerd door het Hivos-regiokantoor. Het geleerde werd snel in de praktijk toegepast. In Zimbabwe hield Hivos-partner Kubatana door slim gebruik van mobiele telefonie burgers op de hoogte van de misstanden rondom de verkiezingen. Doordat de uitslagen van de verkiezingen direct beschikbaar waren op hun mobiel, waren burgers geïnformeerd over de werkelijke resultaten. Mede daardoor kon de oppositie in de eerste ronde de overwinning opeisen.

www.kubatana.net

Samen met Tactical Tech en Fahamu heeft Hivos de succesvolle *NGO-in-the-Box* serie uitgebreid met een *Mobile Active Box*. Dit is een *toolkit* met tips, technische toepassingen en gebruiksvriendelijke handleidingen waarmee maatschappelijke organisaties eenvoudig mobiele telefonie kunnen inzetten voor communicatie, interactie en voorlichtingsdoelinden. Bij de verkiezingen in Kenia bleek SMS al een krachtig middel waarmee burgers hun mening over specifieke onderwerpen aan politici kenbaar konden maken.

www.tacticaltech.org | www.bungesms.com

Veel Nederlandse bedrijven zijn geïnteresseerd in het ondersteunen van ontwikkelingsactiviteiten. Tegelijkertijd kunnen organisaties als Hivos en haar partners profijt hebben van de expertise van het bedrijfsleven. De succesvolle samenwerking met KPN in het STAR-programma (met steun van PSO) ging haar vierde jaar in. STAR heeft als doel ICT-kennis over te dragen aan Hivos-partners in zes Afrikaanse landen. Deze organisaties op het gebied van hiv/aids en microfinanciering krijgen van KPN-medewerkers ondersteuning met hun kennis en ervaring. In 2008 werd onder meer de *communication toolkit* uitgebracht. Dit pakket, ontworpen samen met twintig organisaties in Mozambique, Namibië, Malawi, Kenia, Oeganda en Malawi, bevat vier ICT-toepassingen (website, radio, video en printen van publicaties) om de communicatie met hun doelgroepen te verbeteren. De samenwerking met Logica in India, waar medewerkers ICT-kennis overdragen aan de campagne tegen

VREDE DOOR TONEEL

Hoe breng je de verschillende bevolkingsgroepen in Sri Lanka na meer dan dertig jaar oorlog nader tot elkaar? Met toneel, denkt theaterdirecteur/regisseur Parakrama Niriella.

“Vroeger was het anders”, mijmert directeur en oprichter Parakrama Niriella van Jana Karaliya (Theater van het Volk in het Singalees). “In de jaren zeventig werkte ik als typist in de civiele staf van de marine. In die tijd was zo’n 90 procent van alle medewerkers aldaar Tamil. Singalezen en Tamils leefden al zeker honderd jaar vreedzaam samen. In mijn eerste toneelstuk, dat in 1976 werd opgevoerd op het National Drama Festival, speelden achttien Singalese acteurs en zes Tamils. Dat was normaal toen. Sinds het begin van de oorlog tussen het leger en de Tamil Tijgers in 1983 leven Singalezen, Tamils en moslims echter volledig gescheiden van elkaar.”

Wapenstilstand

Zelf maakte Parakrama Niriella carrière als internationaal gerenommeerd regisseur en theaterdirecteur, zowel met traditioneel theater als met sociaal-geëngageerd *street drama*. In 2002 sloten leger en Tamil Tijgers een wapenstilstand. “Ik dacht: nu moeten we laten zien dat we kunnen samenleven”, blikt Parakrama Niriella terug. Dit was het begin van Jana Karaliya, een theatergroep die stukken in zowel het Singalees als het Tamil optrad met acteurs die uit de beide bevolkingsgroepenafkomstig waren. “Het begin was zeker niet eenvoudig. We hadden grote moeilijkheden om Tamil-acteurs te werven. Onder de 300 aanmeldingen waren er maar zeven Tamils. Twee van hen zijn aangenomen, de rest hebben we via Tamil-vrienden en door workshops in de Tamil-gebieden geworven. Van de uiteindelijke cast, in totaal 25 jonge mannen en vrouwen, is een derde Tamil. We zijn er helaas nog steeds niet in geslaagd om ook moslims in de groep te krijgen, maar daar blijven we aan werken.”

Eerste tour

Met steun van verschillende buitenlandse donoren werd een grote tent aangeschaft, die plaats biedt aan ruim vijfhonderd toeschouwers. In 2008 ging Jana Karaliya voor de eerste keer op tournee. “Veel Singalezen zagen ons als verraders die het optreden van de Tamil Tijgers goedpraatten” stelt Parakrama Niriella. In de loop van de tijd verdween deze kritiek. “Er zijn in Sri Lanka maar weinig Singalezen die Tamil spreken. Dat onze acteurs dat wel deden, werd in Jaffna,

de belangrijkste stad in Tamil-gebied, hogelijk gewaardeerd. De toeschouwers konden het eerst niet geloven. In de Singalese gebieden begonnen de toeschouwers soms hele discussies tijdens de voorstelling als ze aan het accent merkten dat er Tamil-acteurs meespeelden. Veel Singalezen onder de dertig jaar hebben nog nooit zelfs maar gesproken met een Tamil. Ons gemengde theatergezelschap was dus onderdeel van onze boodschap: samenleven en samenwerken kan. Dat laten zien, is veel krachtiger dan alleen maar praten over vrede en samenwerking. Onze toneelstukken hebben ook een diepere moraal. Ze laten zien dat je je eigen verantwoordelijkheid moet nemen, en dat machthebbers moeten luisteren naar het volk.”

Eigen verhalen

Jana Karaliya brengt niet alleen vernieuwend theater naar het platteland, maar geeft ook workshops, met name aan scholieren. Parakrama Niriella: “We verwerken hun eigen verhalen tot een toneelstuk dat we gezamenlijk opvoeren. Op die manier zien ze hoe ze bepaalde problemen kunnen oplossen en krijgen ze meer zelfvertrouwen. Vorig jaar deden we een workshop met een groep vrouwen op het platteland. Politici hadden hen een betere watervoorziening beloofd, maar ze waren bedrogen. Door de geschiedenis na te spelen en vervolgens daarop verder te gaan, kwam de vrouwengroep tot de conclusie dat ze eerst de hele gemeenschap moesten verenigen. Dan zouden ze succesvoller kunnen protesteren. Prachtig toch, als theater zoiets kan bewerkstelligen?”

Jana Karaliya

Jana Karaliya (Theater van het Volk) brengt vernieuwend theater naar alle uithoeken van Sri Lanka, zowel in de Singalese als in de Tamil-gebieden. Alleen al door zijn etnisch gemengde acteursgroep brengt Jana Karaliya de boodschap dat samenleven en samenwerken mogelijk is. Daarnaast worden workshops gegeven, met name aan scholieren en docenten.

kinderarbeid door de MV Foundation, werd voortgezet en verder uitgebreid met een gelijksoortig project in Afrika (zie ook hoofdstuk 6).

<http://comtoolkit.wordpress.com>

Diverse en pluriforme media

In 2008 heeft Hivos in negen landen waar veel repressie bestaat media- en communicatieplatforms kunnen ondersteunen. Iran Gooya – een website gericht op Iran en de Iraanse diaspora – bereikte 30 duizend mensen per maand en hield zo het politieke debat levend. Global Voices is uitgegroeid tot het belangrijkste internationale platform voor burgerjournalistiek, met de nadruk op ontwikkelingsthema's. In 2008 werd het platform bezocht door 4,8 miljoen mensen, tegen 2,2 miljoen in het voorgaande jaar.

www.roozonline.com

Ook in Latijns-Amerika is onafhankelijke pers en vrije nieuwsgaring en verspreiding niet vanzelfsprekend. In onder meer Venezuela en El Salvador probeert de overheid steeds meer greep te krijgen op de media. De online krant El Faro, door Hivos ondersteund, biedt echter tegenwicht. Zij voorziet 50 duizend mensen van een onafhankelijke analyse van het nieuws en durft kritisch te schrijven over het overheidsbeleid.

Met het *Citizen Journalism in Africa* programma trainde Hivos 89 organisaties in zes landen in het toepassen van digitale journalistieke middelen en algemene journalistieke vaardigheden. De deelnemende organisaties scherpen hun vaardigheden tevens aan door een *online learning* platform. Journalistiek uit het Zuiden vond ook een platform in Nederland door Metropolis TV, een samenwerkingsproject van Hivos en de VPRO, dat wekelijks is te zien op Nederland 3. Jonge getalenteerde journalisten uit het Zuiden krijgen de kans om op eigen creatieve wijze hun wereld te laten zien. In november 2008 won Metropolis de NPOX-prijs van de Publieke Omroep.

www.citizenjournalismafrica.org | www.metropolistv.nl

www.elfaro.net

Bijdrage aan ICT en mediabeleid

De uitwisseling van informatie en kennis tussen ngo's in Noord en Zuid, onderling en met donoren, fondsen en wetenschappers kan de slagkracht van partners lokaal en internationaal aanzienlijk vergroten. De wereldwijde ICT-explosie maakt echter niet vanzelf een einde aan armoede en ongelijkheid, ook niet in de virtuele wereld. Gedurende het proces rondom de *World Summit on the Information Society (WSIS)* zijn tussen 2003 en 2005 belangrijke afspraken gemaakt over de ontwikkeling van de informatiesamenleving tot 2015. Acht Hivos-partners zijn erin geslaagd om het overheidsbeleid op het gebied van ICT positief te beïnvloeden. Een goed

voorbeeld komt uit India, waar Toxics Link en SPACE een adviserende rol kregen voor de overheden van twee deelstaten.

APC en haar leden blijven (inter)nationaal belangrijke spelers als het gaat over ICT-beleid. Samen met APC en IteM publiceerde Hivos het tweede Global Information Society Watch rapport met essays over verschillende ICT beleidsthema's en een overzicht van de informatiemaatschappij in 38 landen. Deze jaarlijkse publicatie helpt media, overheid en *civil society* om in eigen land en wereldwijd de vinger aan de pols te houden en pro-actief mee te denken over de uitvoering van de afspraken van het WSIS-proces.

www.giswatch.org

AFRIKA

AZIË & ZUIDOOST-EUROPA

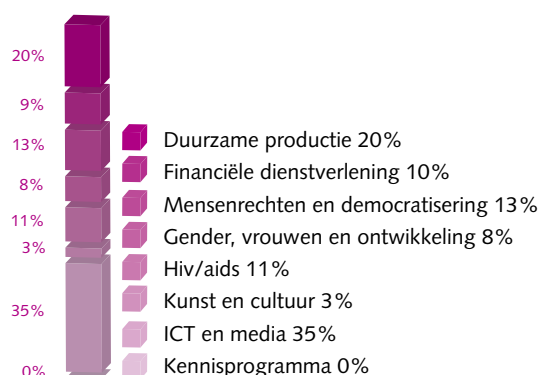
Kerngetallen Afrika bedragen in duizenden euro's

	2008	2007
Verplichtingen	29.841	18.654
Aantal partnerorganisaties	248	264
Aantal projecten	286	295

Hivos steunt organisaties in:

Oost-Afrika Kenia | Oeganda | Tanzania
Zuidelijk Afrika Malawi | Mozambique | Namibië
Zambia | Zimbabwe | Zuid-Afrika

Verplichtingen Afrika naar sector:

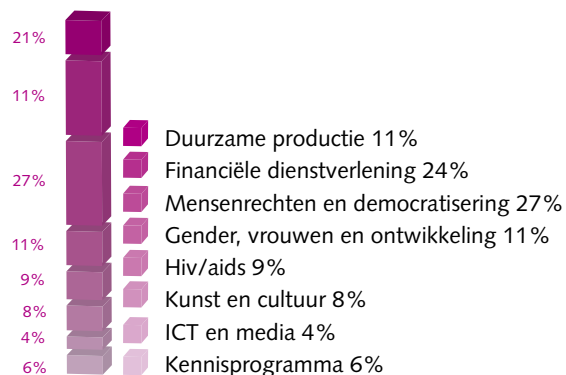
Kerngetallen Azië & Zuidoost-Europa bedragen in duizenden euro's

	2008	2007
Verplichtingen	22.914	18.832
Aantal partnerorganisaties	251	238
Aantal projecten	300	302

Hivos steunt organisaties in:

India | Indonesië | Irak | Iran | Kazachstan | Kirgizië |
Servië | Sri Lanka | Syrië | Timor Leste

Verplichtingen Azië en Zuidoost-Europa naar sector:

LATIJS-AMERIKA

WERELD-WIJD

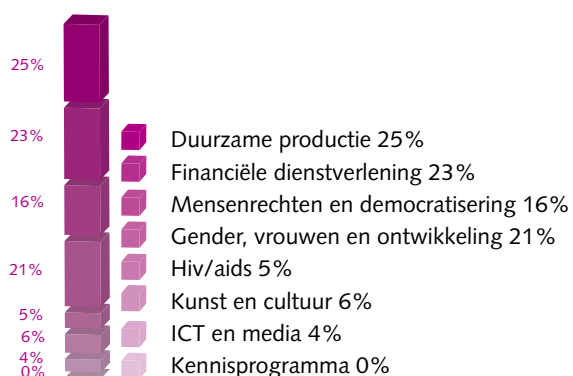
Kerngetallen Latijns-Amerika bedragen in duizenden euro's

	2008	2007
Verplichtingen	12.628	32.008
Aantal partnerorganisaties	205	204
Aantal projecten	247	250

Hivos steunt organisaties in:

Midden-Amerika Belize | Costa Rica | El Salvador
Guatemala | Honduras | Nicaragua
Caribisch gebied Cuba | *Zuid-Amerika* Bolivia | Ecuador | Peru | Suriname

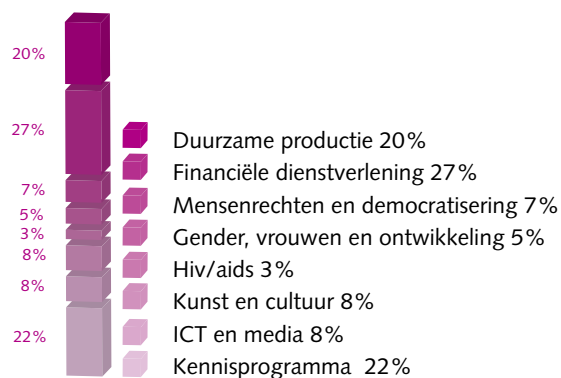
Verplichtingen Latijns-Amerika naar sector

Kerngetallen Wereldwijd bedragen in duizenden euro's

	2008	2007
Verplichtingen	19.504	15.488
Aantal partnerorganisaties	102	99
Aantal projecten	150	141

Verplichtingen Wereldwijd naar sector

06 BUILDING BRIDGES

Om de effectiviteit van het werk in het Zuiden te vergroten, werkt Hivos in Nederland en in Europa samen met collega-ontwikkelingsorganisaties én met andere maatschappelijke organisaties. Hivos kiest voor samenwerking met anderen die door hun deskundigheid of positie een aanvulling leveren op het eigen werk. Die bundeling van krachten helpt het draagvlak voor internationale samenwerking in Nederland te verbreden en maakt voorlichting sterker en effectiever. Hivos onderneemt op bescheiden schaal ook eigen activiteiten op dit gebied.

Met het programma *Building Bridges* willen we in Nederland en Europa maatschappelijke steun mobiliseren voor het realiseren van duurzame ontwikkeling op mondiaal niveau. Uitgangspunten daarbij zijn: het belang van een krachtig maatschappelijk draagvlak, de politieke verbondenheid van Noord en Zuid en de cruciale rol van actief burgerschap.

Hoofddoelstellingen van het programma Building Bridges zijn:

- o Een beter en meer realistisch beeld geven van internationale samenwerking;
- o Meer actieve betrokkenheid van burgers, vooral binnen specifieke doelgroepen als jongeren en humanisten;
- o Een grotere ontvankelijkheid voor (en gedragsverandering bij) beleidsmakers, bedrijven, burgers en consumenten ten aanzien van ontwikkelingsvraagstukken.

Voornaamste resultaten in 2008 op deze gebieden zijn:

- o Hivos bereikte evenals in 2007 een breed publiek met maandelijkse (gesponsorde) artikelen in dagblad Metro (oplage 1,8 miljoen). Via het VPRO-programma Metropolis, dat in samenwerking met Hivos tot stand kwam, werden gedurende zes maanden wekelijks 150 duizend kijkers bereikt;
- o Jongeren en humanisten werden bereikt met specifieke informatie. Het Hivos-Linkis programma sloot beter aan bij de thematische keuzes van Hivos en de kwaliteit van de aanvragen nam toe. Twaalfduizend vrijwilligers van de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels werden

- o bereikt met informatie; negenhonderd van hen werden actief. Daarnaast bereikte Hivos 100 duizend mensen uit specifieke doelgroepen;
- o Met de campagnes Stop Kinderarbeid – school, de beste werkplaats en *Virus Free Generation* bereikte Hivos 3,5 miljoen mensen in Nederland. Mede door eerstgenoemde campagne stond voor het eerst in jaren het thema kinderarbeid op de agenda van de EU-ministers van Buitenlandse Zaken en begon de Europese Commissie een onderzoek naar (de relatie tussen) kinderarbeid, handel en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Voorlichting en draagvlakversterking

Hivos wil bijdragen aan een realistischer beeld van internationale samenwerking en van het leven in ontwikkelingslanden. De kracht en het

Metropolis initiatief van mensen zelf staan daarbij voorop. Een goed voorbeeld van deze benadering is Metropolis, een televisieprogramma dat Hivos samen met de VPRO bedacht en produceerde. In dit wekelijkse programma komen lokale verslaggevers aan het woord uit alle uithoeken van de wereld. 'Elke correspondent levert een stukje van de puzzel,' zegt VPRO-eindredacteur Stan van Engelen. 'Tezamen vormen deze verhalen een inkijkje in onze *global culture*. Metropolis is een geweldige manier om te kijken naar de overeenkomsten en verschillen van mensen waar ook ter wereld.' De eerste serie van tien uitzendingen kon rekenen op positieve recensies in onder meer de Volkskrant, Trouw en NRC Handelsblad. Metropolis ging door met een nieuwe serie van twintig afleveringen. Ook in 2009 wordt het programma voortgezet.

www.metropolistv.nl

In 2008 zette Hivos haar strategie voort om via het gratis dagblad Metro een breed publiek kennis te laten maken met het werk van de partners in ontwikkelingslanden. Aan bod kwamen de betekenis van ICT en media voor onderdrukte samenlevingen, het belang van kunst en cultuur, de

rechten van homo's en lesbiennes en de mogelijkheden van biogas. Door de oplage van bijna 2 miljoen exemplaren en brede verspreiding via onder meer het openbaar vervoer, heeft Hivos via Metro een grote en diverse groep mensen bereikt. In 2009 zal Hivos opnieuw een reeks informatieve advertenties aanbieden.

www.metronieuws.nl

ACTIVITEITEN VOORLICHTING EN DRAAGVLAK <i>bedragen in duizenden euro's</i>				
	Voorlichting	Campagne	Linkis	Totaal
Aantal organisaties	14	13	65	92
Verplichtingen	1.447	426	646	2.519

'Homorechten zijn mensenrechten'

Al bijna 20 jaar brengt Hivos de rechten van homoseksuelen mannen en vrouwen wereldwijd onder de aandacht. Sinds afgelopen jaar doen we dat nadrukkelijk ook in Nederland. Hivos vindt het belangrijk de solidariteit onder homoseksuelen wereldwijd te bevorderen en het draagvlak voor internationale homo-emancipatie in Nederland te vergroten. Met de oprichting van het Riek Stienstrafonds, samen met Mama Cash, richt Hivos zich specifiek op bewustwording onder lesbische vrouwen. Het fonds nodigt betrokken vrouwen in Nederland uit ook financieel bij te dragen aan het werk van groepen van lesbische vrouwen die wereldwijd opkomen voor hun rechten en verbetering van hun positie in de maatschappij. Opvallend was de deelname van Hivos in 2008 aan de Canal Parade tijdens de Gay Pride in Amsterdam. Dit jaarlijkse evenement staat bekend om schaars geklede homo's en lesbiennes, veel glitter en glamour, keiharde dansmuziek en blije mensen langs de kant. Het is het feest om te vieren dat je in Nederland kunt uitkomen voor je seksuele geaardheid. Hivos nam deel aan de parade met een lege boot, die symbool stond voor voor alle mensen uit ontwikkelingslanden die ook graag in eigen land openlijk homoseksueel willen zijn. De Hivos-boot leidde tot een intens debat op de website van de Gaykrant over nut en noodzaak van onze deelname en trok daarnaast veel aandacht van de media.

www.mamacash.nl/riekstienstrafonds | www.gk.nl

Hivos Klimaatfonds

Toegang tot energie is een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling en welvaart. Groeiende welvaart heeft, vooral in het Noorden, geleid tot uitstoot van meer broeikasgassen waardoor het klimaat verandert. Hivos wil klimaatverandering tegengaan en

tegelijktijd ontwikkeling bevorderen. Via het Hivos Klimaatfonds krijgen arme groepen in ontwikkelingslanden toegang tot schone en duurzame energie. De middelen hiervoor komen van bedrijven en organisaties die de klimaateffecten van hun bedrijfsvoering willen compenseren. Ook particulieren kunnen (als compensatie) doneren aan duurzame energieprojecten in het Zuiden. In 2008 maakte het Hivos Klimaatfonds een gestage groei door. Verschillende instellingen, organisaties en bedrijven compenseren hun CO₂-uitstoot via het Hivos Klimaatfonds, zoals de gemeente Amsterdam, Milieudefensie, Natuurmonumenten, Perry Sport, Atos Origin en Oxfam Novib.

Sinds 2007 maakt Hivos deel uit van de HIER Campagne. Het afgelopen jaar heeft Hivos ook het klimaatvignet verkregen. Met dit keurmerk leggen de aanbieders van klimaatcompensatie zich vast op duidelijke kwaliteitscriteria en op maximale transparantie van hun werkwijze tegenover hun klanten.

www.hivosklimaatfonds.nl | www.hier.nu | www.klimaatcompensatie.nl

'Wij zijn Hivos': campagne en website

'Wij zijn Hivos' is het thema van de publiekscampagne waarmee Hivos vorig jaar startte om meer bekendheid te geven aan haar activiteiten onder het Nederlandse publiek. Dit gebeurde via radio, internet, buitenreclame en gratis (stopper) advertenties in dagbladen. Ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan lanceerde Hivos haar nieuwe website, die bezoekers meer inzicht geeft in het werk van partnerorganisaties, samenwerkingsverbanden, netwerken en campagnes. Dat leidde in korte tijd tot een verdubbeling van het aantal bezoekers.

www.hivos.nl

Humanistische Alliantie

De verwante organisaties binnen de Humanistische Alliantie zijn voor Hivos vanzelfsprekende partners bij het verstrekken van voorlichting over armoedebestrijding en ontwikkeling. Een goed voorbeeld is de samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek (UvH) op het gebied van humanisme en wereldburgerschap. Deze samenwerking is uitgemond in actieve betrokkenheid van de UvH bij het Hivos-kennisprogramma *Promoting Pluralism* (zie hoofdstuk 7). Via de website van de omroep Human levert Hivos regelmatig bijdragen over actuele ontwikkelingen in het eigen werk en dat van partners. Met Humanitas heeft Hivos het initiatief Hhumanlink opgezet. Doel was om de vijftienduizend vrijwilligers van Humanitas in contact te brengen met Hivos-partners en zo meer draagvlak te creëren voor het werk van Hivos. Dat blijkt geen eenvoudige opgave te zijn. De ambities zijn daarom enigszins teruggeschoefd.

www.human.nl | www.uvh.nl | www.humanitas.nl | www.hhumanlink.org

EEN-campagne

EEN is de campagne van het Nederlands Platform Millenniumdoelen (NPM), een samenwerkingsverband van tientallen bedrijven, gemeenten en maatschappelijke organisaties, waaronder Hivos. Met de EEN-campagne wil het NPM de bewustwording over de acht Millenniumdoelen vergroten en Nederlanders mobiliseren in de strijd tegen armoede. Rond de Wereldarmoededag op 17 oktober organiseerden de EEN-partners verschillende evenementen.

Hivos organiseerde het evenement 'Humanisten bijEEN: Samen strijden voor mensenrechten'. Centrale gast was Boris Dittrich, die relaas deed over zijn werk als *advocacy director* op het gebied van homorechten bij de Amerikaanse organisatie Human Rights Watch. Daarnaast waren er workshops van Human, HVO, Aim for Human Rights, Hivos en Global Voices Online.

www.een.nl

Hivos Linkis

Linkis is het virtuele loket voor steun aan kleinschalige projecten op het gebied van internationale samenwerking. Hivos ziet de particuliere initiatieven als een goede aanvulling op haar activiteiten. Via het Hivos Linkis-programma ondersteunt Hivos initiatieven die ontwikkeling in het Zuiden bevorderen en tegelijkertijd bijdragen aan versterking van het draagvlak voor internationale samenwerking in Nederland. In 2008 werden 230 aanvragen ingediend en 65 projecten goedgekeurd, met een gemiddelde bijdrage van 7.800 euro. In 2007 waren dat 406 aanvragen bij 68 goedkeuringen; relatief werden dus veel meer aanvragen gehonoreerd, omdat de kwaliteit van de projectvoorstellen hoger was. De goedgekeurde projecten sluiten ook steeds beter aan bij de Hivos-thema's. Met name projecten over hiv/aids, vrouwenrechten en kunst & cultuur waren goed vertegenwoordigd. In vergelijking met 2007 kwamen er minder aanvragen van migranten. Jongeren daarentegen weten de weg naar het Hivos Linkis-programma steeds beter te vinden.

www.hivos.org | www.linkis.nl

Beleidsbeïnvloeding

In haar activiteiten op het vlak van beleidsbeïnvloeding in Nederland en Europa kiest Hivos voor thema's die zijn gerelateerd aan het werk van partnerorganisaties in het Zuiden en op grond van de doelstellingen van Hivos. In 2008 werkte Hivos aan de volgende campagnes:

Stop Kinderarbeid – school, de beste werkplaats

Zes jaar geleden startte Hivos met collega's van Alliance2015 een campagne in zes Europese landen. In Nederland werkt Hivos in de campagne samen

met de Algemene Onderwijsbond, FNV en de Landelijke India Werkgroep. De campagnepartners

streven naar brede publieke steun en actieve betrokkenheid bij het tegengaan van kinderarbeid. Zij richten zich daarbij op de rol van overheden, consumenten en bedrijven (via maatschappelijk verantwoord ondernemen). De campagne wist in 2008 de twee meest betrokken ministers te betrekken bij activiteiten. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking nam een boek over kinderarbeid in ontvangst en zijn collega van Buitenlandse Zaken speelde als eerste met een klas scholieren het computerspel *Child Labour Buster*.

De campagne resulteerde in het aannemen van twee moties door de Tweede Kamer. De eerste motie betrof de aanwending van hulp gelden om werkende kinderen een kans te geven voltijds dagonderwijs te volgen. Bij de voorbereiding van deze motie werden zuidelijke partners direct betrokken. De tweede motie, met algemene stemmen aangenomen, verplicht bedrijven die op enigerlei wijze steun krijgen van de overheid, om hun hele productieketen 'vrij van kinderarbeid' te maken. Deze moties zijn een belangrijke stap richting een meer omvattend beleid tegen kinderarbeid van de Nederlandse regering. Hivos juicht toe dat minister Verhagen een actiever beleid tegen kinderarbeid nastreeft in Europees verband. Voor het eerst in jaren stond het thema op de agenda van de EU-ministers van Buitenlandse Zaken en is de Europese Commissie een onderzoek begonnen naar kinderarbeid, handel en vraagstukken van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

www.stopkinderarbeid.nl

Virus Free Generation

Virus Free Generation (VFG) is een Europese campagne voor bewustwording en beleidsbeïnvloeding op het gebied van hiv/aids van vier

Alliance2015-leden, gecoördineerd door Hivos. Doel is Europese jongeren bewust te maken van de (gevolgen van) de hiv/aids epidemie voor hun leeftijdsgenoten in Zuidelijk Afrika. Samen met de Leidse studentenorganisatie Aids on Stage organiseerde Hivos een poëziewedstrijd, ROC studen-

ten zetten een foto-graffiti tentoonstelling op en studenten van de Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht maakten onder meer een documentaire over een hiphop tour in Zuidelijk Afrika. Deze 'jongeren voor jongeren' aanpak resulteerde onder meer in een Youtube-pagina waar de hiphop-filmpjes ruim 50 duizend keer bekeken zijn en een tentoonstelling en lespakket dat via ROC's meer dan 80 duizend jongeren bereikte.

BRUGGEN BOUWEN

Zoals elk zichzelf respecterend groot bedrijf in Nederland, heeft ook Logica een programma voor maatschappelijk verantwoord ondernemen opgezet. "Wij zijn een kennisbedrijf", stelt Joost Rueck, directeur sales & marketing van Logica en destijds initiatiefnemer. "Wij wilden daarom met ons maatschappelijk betrokkenheid-programma Bloom onze eigen kennis en kunde inzetten om die van anderen te vergroten."

Het was vanaf het begin aan duidelijk dat het Bloom-programma een internationale dimensie moest hebben. "Gesprekken en samenwerking met verschillende ontwikkelingsorganisaties liepen echter niet lekker, onder andere omdat ze meer gericht waren op donaties dan op echte samenwerking", blikt Joost Rueck terug. "Met Hivos klikte het meteen. De organisatie is kleinschalig en wat ze doen is heel overzichtelijk. Bovendien had Hivos al een ICT-programma. Als je gaat samenwerken met een nieuwe partner die min of meer speciaal voor jou een ICT-programma moet opzetten, dan is de kans groot dat je problemen met het *ownership* krijgt. Daar hoefden we bij Hivos niet bang voor te zijn."

Duizend kinderen

De eerste Hivos-partnerorganisatie waar Logica mee ging samenwerken was de MV Foundation uit Zuid-India. Deze organisatie strijdt al jaren tegen kinderarbeid en heeft er voor gezorgd dat ruim 600 duizend kinderen naar school konden gaan. "Over al deze kinderen werd een dossier aangelegd", weet Joost Rueck. "Dat ging met papieren formulieren en schriftjes, hele kantoren vol. Medewerkers van Logica hebben, in nauwe samenwerking met de MV Foundation, een management informatiesysteem opgezet en de MVF-medewerkers daarin getraind. Dat scheelt werk en brengt overzicht. In 2009 bouwen we een kind-volgsysteem, waardoor ze ze niemand meer uit het oog verliezen."

Culturele verschillen

Bij de samenwerking met MV Foundation zijn tientallen medewerkers van Logica betrokken. Zes zijn daadwerkelijk enkele weken naar India gegaan. Joost Rueck: "Technisch gezien hadden we het project vanuit Nederland kunnen uitvoeren. Maar dan was de kans groot geweest dat het niet had gematcht met wat de MV Foundation wilde en nodig had. We zijn bij het werken in India wel tegen grote culturele verschillen aangelopen. Onze medewerkers hadden daar-

over een training gehad op het Koninklijk Instituut voor de Tropen, maar toch... Het blijft een Nederlander verbazen als er nooit nee gezegd wordt, terwijl het soms wel nee is. Dat niet alles wordt vastgelegd. Dat de hiërarchie in de organisatie zoveel strikter is dan in Nederland. Alle betrokken Logica-medewerkers waren overigens diep onder de indruk van de inzet van staf en vrijwilligers van de MV Foundation. En van de bereikte resultaten: meer dan een half miljoen kinderen kregen een toekomst." De samenwerkingsovereenkomst tussen Hivos en Logica loopt tot 2010. "Maar als het goed blijft lopen, dan hoop ik dat we daarna ook samen verder gaan. Ik hoop ook dat Logica-kantoren uit andere landen zullen aanhaken. Samen met Hivos ondersteunt Logica Nederland in Afrika overigens ook de ontwikkeling van een management informatie systeem om het uitleenproces van kleine microfinancieringsorganisaties sneller en transparanter te maken."

Tussenscholen

Elk jaar werft het personeel van Logica Nederland fondsen voor een goed doel. "Met de opbrengst van afgelopen jaar, 70 duizend euro, hebben we twee zogeheten *bridge school camps* van MV Foundation gefinancierd. Dat zijn een soort tussenscholen waar kinderen die uit kinderarbeid komen, een jaar lang kunnen wennen aan discipline en waar ze worden bijgespijkerd zodat ze naar een reguliere school kunnen. Ook werd een virtuele marktplaats opgezet, waar Logica-medewerkers allerlei diensten en producten aanboden. Van kinderpuzzels, appeltaarten, het strijken van vijf overhemden en een proefrit in een nieuwe BMW tot het twee dagen mogen meelopen met de CEO van Logica internationaal. Voor dat laatste werd tweeduizend euro geboden. Dat schoot op..."

Logica

Logica is een software- en IT-bedrijf met 39 duizend werknemers in 36 landen. In Nederland zijn dat er zesduizend. Binnen het maatschappelijk betrokkenheidsprogramma van Logica Nederland wordt expertise van medewerkers ingezet om Hivos-partners op ICT-gebied strategisch te ondersteunen. Hivos is sinds enige jaren erg actief om de samenwerking met Nederlandse bedrijven verder uit te bouwen. www.logica.nl

In 2008 trok de *Virus Free Generation* campagne met Europese jongeren en politici naar Zuid-Afrika om een beter beeld van de situatie ter plekke te krijgen. Doel was bij te dragen aan het behalen van de Millenniumdoelen op het gebied van hiv/aids. Ook vestigde de hiphop tour de aandacht op de kracht van muziek om jongeren te bereiken.

www.virusfreegeneration.eu/nl

Hivos en Europa

Naast de beleidsbeïnvloeding in het kader van de campagnes is Hivos actief in Europa als lid van een aantal Europese netwerken. Belangrijkste daarvan is Alliance2015. Jaarlijks publiceert de Alliance het *MDG Watch Report* over de effectiviteit van de Europese uitgaven voor ontwikkelings-samenwerking voor het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen (MDG's). In 2008 is de wijze waarop de EU met haar beleidsvoornemens ook daadwerkelijk bijdraagt aan de realisering van de MDG's onder de loep genomen. Meer democratische controle en een grotere rol voor de *civil society* vanuit de ontwikkelingslanden zelf, zijn volgens het rapport essentieel om te komen tot een effectievere inzet van de EU-bestedingen. Aan de hand van het rapport heeft de Alliance in een *hearing* de meest betrokken ambtenaren van de Europese Commissie geïnformeerd.

Eurostep, een Europees netwerk van ontwikkelingsorganisaties waarvan Hivos deel uitmaakt, volgt kritisch het Europese beleid voor ontwikkelings-samenwerking. In 2008 concentreerde Eurostep zich op de effectiviteit van de ontwikkelingshulp als opmaat naar het *High Level Forum on Aid Effectiveness* in Accra in september. In dit kader organiseerde Hivos in Nederland samen met Cordaid, ICCO, Oxfam Novib en SNV de conferentie *The Missing Link*, waar beleidsmakers, parlementariërs, wetenschappers en maatschappelijke organisaties concrete aanbevelingen hebben opgesteld. Deze werden via Eurostep en Alliance2015 gebruikt om het belang van het maatschappelijk middenveld te onderstrepen. Eurostep hield zich ook bezig met de gevolgen van het Lissabon-verdrag voor ontwikkelingssamenwerking, met als boodschap dat ontvangende landen meer zeggenschap over de besteding van de gelden dienen te krijgen.

Alliance2015

Alliance2015 is voor Hivos het belangrijkste strategische samenwerkingsverband met andere ontwikkelingsorganisaties in Europa. Overige leden

Alliance 2015 zijn Concern (Ierland), Ibis (Denemarken), Welthungerhilfe (Duitsland), Cesvi (Italië),

People in Need (Tsjechië). In 2008 trad ook Acted uit Frankrijk toe.

Alliance2015 is een pragmatisch samenwerkingsverband van zeer verschillende seculiere ontwikkelingsorganisaties. In het Zuiden werkten de leden van de Alliance in 2008 samen bij de uitvoering van 62 projecten, onder

ALLIANCE2015 IN 2008

- o Gezamenlijke bestedingen: 377,7 miljoen euro.
- o Bestedingen naar doeleinden: 69 procent uitgaven aan de MDG's, 15 procent aan noodhulp en 16 procent aan overige doeleinden.
- o Bestedingen naar regio: Afrika 44,5 procent, Azië 22,2 procent, Latijns-Amerika 16,4 procent, Europa 3,4 procent en overige 13,4 procent.
- o Inkomsten: 66 procent uit publieke middelen, 34 procent uit particuliere middelen.

www.alliance2015.org | www.concern.net | www.ibis.dk |
www.welthungerhilfe.de | www.peopleinneed.cz | www.cesvi.org |
www.acted.org

meer op het gebied van noodhulp en wederopbouw. In Europa voeren de leden de gezamenlijke campagnes

Stop Child Labour en *Virus Free Generation* uit. In het Accra-proces wist Alliance2015 druk uit te oefenen op de agenda van het High Level Forum door haar positie binnen het International Steering Committee. Alliance2015 zal de komende jaren toezien op naleving van de in Accra gemaakte afspraken door donoren en ontvangende landen.

7

KENNIS VOOR ONTWIKKELING

Ontwikkelingsorganisaties worden wereldwijd steeds vaker geconfronteerd met nieuwe, complexe problemen waarover kennis ontbreekt. Het zoeken naar effectieve strategieën om de invloed van fundamentalistische bewegingen te beperken is daar een voorbeeld van. Met haar kennisprogramma wil Hivos in samenwerking met universiteiten en denktanks tot nieuwe inzichten komen die kunnen leiden tot nieuwe strategieën. Doel is ook om de opgedane kennis beter te verspreiden en in te zetten binnen de (internationale) ontwikkelingssector.

Sinds 2007 heeft Hivos vijf thematische programma's opgezet. De reeds gestarte programma's *Civil Society Building* (over maatschappij-opbouw en sociale bewegingen) en *Promoting Pluralism* zijn in 2008 regionaal verbreed. Het afgelopen jaar begon Hivos ook met *Civil Society Building in West Asia* (over Iran en Syrië) en werden de nieuwe programma's *Small Producers in the Globalized Market* en *Digital Natives with a cause?* in de steigers gezet. Nieuw is ook de website van het kennisprogramma, die een volledig overzicht biedt van alle activiteiten.

www.hivos.net

Samen kennis ontwikkelen

In het kennisprogramma werkt Hivos samen met een wereldwijd netwerk van activisten en wetenschappers. Activisten en ontwikkelingswerkers weten vaak goed wat wel of niet werkt in de ontwikkelingspraktijk, terwijl wetenschappers de deskundigheid hebben voor het analyseren van trends, successen en falen in ontwikkelingsprocessen. Door het samenbrengen van mensen uit de praktijk en wetenschappers kunnen we tot nieuwe inzichten komen. Die leiden tot reflectie en discussie over ontwikkelingshulpstrategieën, maar vooral ook tot handvatten voor de praktijk. Makkelijk is dat niet; wetenschappers en praktijkmensen streven verschillende doelen na en werken op een andere manier. Dat gaat dus stap voor stap. Eerst onderzoeken de betrokkenen wat de belangrijkste vragen zijn rond een bepaald onderwerp. Vervolgens bekijken ze welke kennis er al is en welke niet. Daarna wordt gezamenlijk onderzoek gedaan.

Civil Society Building

Arme mensen zijn beter in staat om op te komen tegen armoede en onrecht als ze zich organiseren. Door in sociale bewegingen samen op te trekken met andere groepen burgers hebben ze meer kans om maatschappelijke veranderingen teweeg te brengen. Maar hoe komen deze bewegingen tot stand, hoe werken ze en wat kunnen organisaties als Hivos doen om hen te steunen? Dat zijn de vragen achter het kennisprogramma *Civil Society Building*. Hivos en het Institute of Social Studies onderzoeken daarin drie bewegingen in Midden-Amerika: de vrouwenbeweging, de beweging van inheemse volkeren, en de beweging tegen vrijhandelsverdragen. Leden van die bewegingen zijn actief bij het onderzoek betrokken. Ook op andere manieren kunnen burgers en hun organisaties druk uitoefenen om veranderingen in het overheidsbeleid te bewerkstelligen of juist tegen te houden. In Zuidelijk Afrika onderzoeken we hoe dat in zijn werk gaat.

In landen als Syrië en Iran is er veel minder ruimte voor de *civil society*. Burgerorganisaties die streven naar meer democratisering lopen risico op intimidatie, bureaucratische belemmeringen en arrestatie. Dit is niet alleen een groot probleem voor deze organisaties, maar ook een belemmering voor de internationale organisaties zoals Hivos, die hen (willen) ondersteunen. Het nieuwe programma *Civil Society Building in West Asia*, in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam onderzoekt daarom wat de beste manier is om de stem van burgers en hun organisaties te versterken onder ongunstige politieke omstandigheden.

www.iss.nl | www.assr.nl

In de uitvoering van het kennisprogramma werkt Hivos samen met: Institute of Social Studies, Universiteit voor Humanistiek, Centre for the Study of Culture and Society (India), Centre for Religious and Cultural Studies (Indonesië), Cross-Cultural Foundation of Uganda, Amsterdam School for Social science Research (Universiteit van Amsterdam) en International Institute for Environment and Development (Groot-Brittannië).

Fundamentalisme te lijf met kennis

Met het programma *Promoting Pluralism* wil Hivos een antwoord geven op de vragen van maatschappelijke organisaties over hoe zij moeten omgaan met fundamentalistische tendensen. Intolerantie is een toenemend probleem en manifesteert zich vaak als fundamentalisme gebaseerd op religie, etniciteit, nationalisme, klasse of gender. Burgerorganisaties proberen een tegenwicht te bieden, maar hebben moeite om pluralisme, diversiteit en dialoog na te streven. Bestaande strategieën blijken niet meer te voldoen.

Daarom sloegen wetenschappers en activisten in India, Indonesië en Oeganda, samen met collega's van elders, de handen ineen. Hun kennis stelt Hivos-partners en andere maatschappelijke organisaties in staat nieuwe strategieën te ontwikkelen die pluralisme bevorderen en fundamentalisme tegengaan. Door uitwisseling trachtten zij meer greep te krijgen op de vele kanten van het begrip pluralisme. Uitkomst van deze uitwisseling was dat het niet zozeer gaat om tolerantie of onverschilligheid, maar juist om dialoog en (zelf)kritiek. Juist nu de ruimte voor pluralisme beperkt is, moeten we zoeken naar lokale en globale praktijken van pluralisme en onderzoek doen naar de tegenkrachten van fundamentalisme en intolerantie. Burgerorganisaties kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

www.uvh.nl | www.crossculturalfoundation.or.ug |
www.cscsarchive.org | www.crcs.ugm.ac.id

Food, feed and fuel

Veranderingen in de wereldeconomie maken de positie van kleine boeren in ontwikkelingslanden er niet makkelijker op. De vraag naar landbouwproducten neemt toe; als voedsel, als veevoer en omdat gewassen ook gebruikt worden om biobrandstoffen te winnen. Biedt dat nieuwe perspectieven, of is er in de toekomst alleen nog plaats voor grootschalige, niet-duurzame landbouw? Als opmaat naar een kennisprogramma op het gebied van duurzame economische ontwikkeling voerde Hivos in 2007 en 2008 samen met het Stockholm Environment Institute een verkennende studie uit naar veranderend landgebruik. Het onderzoek ging vooral in op de gevolgen van het toenemend gebruik van voedingsgewassen als energiebron. Die invalshoek bleek te beperkt, toen in 2008 ook de voedselprijzen sterk begonnen te stijgen en de economie heftige schommelingen ging vertonen. Hivos is daarom overgegaan op een ander thema en heeft met het International Institute for Environment and Development (IIED) het kennisprogramma *Small Producers' Agency in the Globalized Market* opgezet. De invloed van al deze factoren op de positie van kleine boeren staat daarin centraal.

www.iied.org | www.sei.se

Kennis in Nederland

Hivos werkt in het kennisprogramma samen met diverse Nederlandse academische partners. Ook ondersteunt Hivos drie leerstoelen. De Ibn Rushd-leerstoel voor humanisme en islam aan de Universiteit voor Humanistiek wordt bekleed door islam-denker Nasr Abu Zayd. In december gaf hij een openbare lezing in Den Haag over de vraag in hoeverre (interpretatie van) de Koran ruimte biedt voor pluralisme. Ook ondersteunt Hivos de bijzondere leerstoelen van gender-expert Saskia Wieringa aan de Universiteit van Amsterdam en, samen met Oxfam Novib, van Paul Hoebink op het gebied van ontwikkelingssamenwerking aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Civic Driven Change

Volgens Hivos komt ontwikkeling van mensen zelf. Maar weten de belangrijke spelers op het gebied van ontwikkelingssamenwerking nog wel hoe zij geëngageerde burgers kunnen bereiken? Die vraag vormde de achtergrond van het *Civic Driven Change* initiatief, dat Hivos en enkele andere ontwikkelingsorganisaties samen met het Institute of Social Studies hebben ondernomen. Een groep gerenommeerde denkers en activisten uit de hele wereld boog zich een jaar lang over een nieuw perspectief op maatschappelijke verandering, dat uitgaat van de burger in plaats van staat of markt. De uitkomst was het boek *Civic Driven Change*, dat bijdraagt aan een praktijkgericht 'verhaal' als basis voor nieuwe vormen van ontwikkelingssamenwerking. Het boek maakte op een seminar in Den Haag veel discussie los. Ook is een online debat gevoerd op de website van The Broker.

www.hivos.net | www.iss.nl/cdc | www.thebrokeronline.eu

8

MONITORING, EVALUATIE EN INSPECTIE

Resultaatmeting en capaciteitsversterking

De invoering van het medefinancieringsstelsel in 2007 bracht nieuwe eisen met zich mee op het vlak van planning, monitoring en resultaatmeting. Voor Hivos is het een uitdaging om de werklast voor de partners zoveel mogelijk te beperken en tegelijkertijd te bevorderen dat resultaatmeting bijdraagt aan een grotere effectiviteit. Hivos laat partners daarom zelf (maar wel in overleg) de methoden en indicatoren bepalen voor hun resultaatmeting, in plaats van deze van bovenaf op te leggen. Hivos-partners waarderen dat zeer, maar voor velen blijft het een ingewikkeld proces.

Sociale veranderingsprocessen zijn lastig meetbaar, omdat ze vaak moeilijk te kwantificeren zijn en langzaam verlopen. Bovendien vraagt resultaatgericht werken van partners een goed systeem van planning en monitoring, dat past bij hun organisatie en activiteiten. Partners vragen daarbij regelmatig om ondersteuning. Hivos heeft daarom, met steun van PSO, een trainingsprogramma ontwikkeld. Hierin onderzoeken wij met partners hoe zij hun interventiestrategieën effectiever kunnen maken door te leren van hun resultaten, rekening houdend met de context waarin ze opereren en de omvang van hun organisatie. Dergelijke trainingen werden in 2008 georganiseerd in Midden-Amerika, India en Zuidelijk Afrika. De ervaringen die hiermee worden opgedaan zullen voor de gehele ontwikkelingssector beschikbaar komen.

Programma-evaluaties

Jaarlijks organiseert Hivos een aantal programma-evaluaties, waarvan sommige in samenwerking met andere medefinancieringsorganisaties. Deze evaluaties doen een uitspraak over de effectiviteit van het beleid van Hivos, op basis van de resultaten van Hivos en haar partnerorganisaties binnen een bepaald werkveld of regio. Programma-evaluaties bestrijken doorgaans een periode van vijf tot tien jaar. Alle evaluaties worden uitgevoerd door externe onderzoekers. De kwaliteit van de gezamenlijke evaluaties wordt beoordeeld door een externe referentiegroep van gerenommeerde wetenschappers. Daarnaast beoordeelt de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) van het ministerie

van Buitenlandse Zaken de kwaliteit van alle studies. Van alle programma-evaluaties wordt het eindrapport gepubliceerd op www.hivos.net/Hivos-Knowledge-Programme/Publications.

Binnen de branche-organisatie Partos heeft Hivos samen met Cordaid, ICCO, Oxfam Novib en Plan Nederland het Partos Kwaliteitshuis opgezet. Het Kwaliteitshuis organiseert jaarlijks een aantal programma-evaluaties, waaraan tenminste twee van de leden deelnemen. Voor 2008 ging het om studies naar respectievelijk inheemse volkeren en microfinanciering. Hivos neemt aan beide deel. De eindrapporten zullen in 2009 verschijnen.

Het afgelopen jaar werd het eindrapport vastgesteld van de programma-evaluatie van het Hivos kunst- en cultuurprogramma in Midden-Amerika in de periode 2002-2006. Doelstelling voor Hivos is om bij te dragen aan het creëren van (meer) ruimte voor culturele producties en debat, aan een sterkere culturele infrastructuur, aan de versterking van de eigen identiteit en waardering voor eigen cultuur, en aan de kwaliteit van culturele uitingen en producties. De onderzoekers concludeerden dat de bewuste keuze van Hivos voor artistieke kwaliteit, in plaats van kunst en cultuur in te zetten als instrument voor de ontwikkelingsagenda, effectief is geweest. In de zes Midden-Amerikaanse landen waar Hivos kunstenaars en kunstinstellingen heeft ondersteund, waren concrete resultaten zichtbaar en kon worden vastgesteld dat er vooruitgang is geboekt op deze doelstellingen. Met betrekking tot mensenrechten en democratisering organiseerde Hivos een programma-evaluatie in Kenia. Gedurende meer dan tien jaar steunde Hivos daar organisaties die zich richten op de bevordering van democratisering en het respecteren van mensenrechten. Hun activiteiten bestonden uit burgerschapsvoorlichting, gericht op de hele Keniaanse bevolking, en beleidsbeïnvloeding en campagnes in het kader van de grondwetsherziening. De programma-evaluatie beoordeelde in hoeverre deze activiteiten daadwerkelijk hebben bijgedragen aan meer democratie in Kenia. De onderzoekers concludeerden dat de beide strategieën, burgerschapsvoorlichting en beleidsbeïnvloeding, elkaar versterken. Zij konden goed aannemelijk maken – ‘hard’ bewijs is lastig te vergaren

bij dit soort processen – dat de Hivos-partners inderdaad hebben bijgedragen aan het creëren van gunstige voorwaarden voor democratisering en grotere participatie van de Keniaanse bevolking in het democratisch proces. Dit was zeker het geval in de periode 1997-2002, toen Hivos-partners een belangrijke rol speelden in het politieke proces dat uiteindelijk leidde tot een politieke wisseling van de wacht. Het rapport laat echter ook zien dat die positieve rol van de *civil society* in de periode tussen 2003 en 2007 teleurging en zij niet bij machte bleek de spanningen en gewelddadigheden na de verkiezingen in december 2007 tegen te gaan.

De tsunami in 2004 leidde tot de grootste noodhulpinterventie die Hivos tot op heden heeft uitgevoerd. In lijn met het Hivos-beleid ging het daarbij vooral om ondersteuning van initiatieven van partnerorganisaties in India, Sri Lanka en Indonesië. In Atjeh was Hivos echter ook zelf actief op het gebied van capaciteitsontwikkeling van nieuwe partners en verstrekking van noodhulp en wederopbouwactiviteiten van Alliance2015-partners. Noodhulp en wederopbouw zijn geen dagelijks werk voor Hivos. Reden genoeg om een evaluatie te laten uitvoeren, toegespitst op de vraag of Hivos haar partners goed ondersteund heeft in hun reactie op de tsunami. De onderzoekers concludeerden dat Hivos' optreden in de eerste fase zeer effectief is geweest, maar dat de effectiviteit in de latere fases verminderde. Voor ons was dat een tamelijk onverwachte uitkomst, omdat structurele ontwikkeling de kerntaak van Hivos is en niet noodhulp. De evaluatie leerde dat organisaties na rampen zoals de tsunami andere prioriteiten en werkwijzen ontwikkelen. NAFSO in Sri Lanka bijvoorbeeld, voorheen een belangenorganisatie van vierduizend vissers, groeide na de tsunami uit tot een organisatie met projecten voor economische en dorpsontwikkeling voor een driemaal zo grote achterban. Een dergelijke ontwikkeling vraagt om een andere (en betere) begeleiding vanuit Hivos. Daarvan zullen wij ons voortaan beter rekenschap moeten geven.

Eveneens werd een evaluatie uitgevoerd van het Biodiversiteitsfonds (BDF), dat door Hivos en Oxfam Novib gezamenlijk beheerd wordt. Hoofdvraag daarbij was of het BDF erin geslaagd is om effectief bij te dragen aan duurzaam beheer van biodiversiteit in vormen van landbouw die belangrijk zijn voor kleine producenten en lage inkomensgroepen. Voor drie van de vier componenten van het fonds – productie en inkomensverbetering, beleidsbeïnvloeding en netwerken – bleek dat inderdaad het geval. De evaluatie kon echter weinig vooruitgang vaststellen op het gebied van marktontwikkeling.

Inspecties en financiële verantwoording

Hivos vraagt van haar partners, naast een inhoudelijk verslag, ook een gedegen (door een externe accountant gecontroleerde) financiële ver-

antwoording. Alleen partners met een eenmalig, kortlopend contract of die van Hivos een bijdrage van minder dan 25 duizend euro ontvangen, hoeven geen accountantsverklaring te overleggen. De jaarrekening moet inzage geven in de financiële situatie van de gehele organisatie en mag zich niet beperken tot de bijdrage van Hivos. Zodoende krijgt Hivos niet alleen inzicht in de rechtmatigheid van de bestedingen, maar ook in de kwaliteit van het financieel beheer van partners. Hivos beoordeelt onder meer de redelijkheid van de financiële reserves, de mate waarin de uitgaven in lijn zijn met de begroting en of partners voldoende inkomsten uit andere bronnen halen.

Daarnaast voert Hivos ook zelf controles – financiële inspecties – uit bij partners. Vermoedens van fraude kunnen daarvoor aanleiding zijn, maar ook de constatering dat de kwaliteit van het financieel-administratieve beheer van de partner enige ondersteuning kan gebruiken. Als partners niet aan de verplichting voldoen om tijdig inzage te geven in hun financiële situatie, of erger, als er sprake is van wanbeheer of fraude, treedt het sanctiebeleid van Hivos in werking.

In 2008 voerde Hivos inspecties uit bij partners in Honduras, Ecuador en Malawi. De inspectie in Honduras bracht bij een van de bezochte partners een fraudezaak aan het licht. Gedurende enige jaren hadden twee werknemers een deel van de inkomsten van de organisatie verduisterd. Hoewel het strikt genomen niet ging om fraude met de bijdrage van Hivos, was deze constatering voor Hivos uiteraard aanleiding om de samenwerking stop te zetten. De kwaliteit van zowel het financieel beheer als de informatie aan Hivos was niet acceptabel. In Ecuador richtte de inspectie zich vooral op een omvangrijk programma van drie Hivos-partners. De inspectie was lovend over de kwaliteit van het financieel beheer, zeker gezien de moeilijke omstandigheden waaronder het programma wordt uitgevoerd. Helaas moest elders in Ecuador ook over een fraudezaak gerapporteerd worden. De directeur en administrateur hadden hier een grote som geld verduisterd en worden hiervoor gerechtelijk vervolgd. De betreffende organisatie is inmiddels opgeheven, omdat Hivos en andere donoren hun contracten hebben ontbonden.

Hoewel de beide fraudezaken incidenten zijn en bepaald niet representatief voor de gemiddelde financiële administratie van de Hivos-partners, is de kwaliteit van het financieel beheer door partners wel een belangrijk aandachtspunt. In Zuidelijk Afrika gaat in 2009 een experiment van start om nieuwe partners meteen aan het begin van de samenwerking zeer grondig te adviseren over hoe ze hun financieel beheer het beste kunnen organiseren. Zo hoopt Hivos minder voor (onaangename) verrassingen geplaatst te worden en kan in een eerder stadium aan verbetering gewerkt worden.

09

FONDSENWERVING

Hivos' grootste financier is de Nederlandse overheid. Voor de lopende subsidieperiode (2007-2010) kregen wij in het kader van het medefinancieringsstelsel ruim 260 miljoen euro toegekend. Daarnaast streven wij al langer naar een verbreding van de financiële basis voor ons werk. Hivos geniet al jaren de steun van een trouwe maar beperkte groep donateurs. Gezien de stevige concurrentie op de zogenoemde charimarkt heeft Hivos ervoor gekozen om de diversificatie van middelen te realiseren door vooral grotere internationale donoren te benaderen. Tegelijkertijd zijn de fondsenwervende activiteiten in Nederland, gericht op het publiek en op bedrijven, geïntensiveerd. Deze benadering is vruchtbaar gebleken. Conform de nieuwe vereiste binnen het medefinancieringsstelsel (MFS) moet Hivos in 2009 minimaal 25 procent van haar inkomsten uit andere bronnen dan het ministerie van Buitenlandse Zaken verwerven. Het stemt tevreden dat we deze mijlpaal reeds in 2008 hebben bereikt. Dat is vooral te danken aan de succesvolle samenwerking met een verschillende internationale foundations, waarmee Hivos het afgelopen jaar een aantal grote programma's heeft opgezet. Daarnaast konden wij rekenen op een doorlopend hoog aantal gehonoreerde aanvragen bij de Europese Unie. De eigen fondsenwerving in Nederland is gestegen tot 1,4 miljoen euro.

Baten uit eigen fondsenwerving

Bedrijfsleven

Het partnerschap met de Triodos Bank vormt al sinds 1994 het bewijs dat bedrijfsleven en ontwikkelingsorganisaties structureel kunnen samenwerken in de bestrijding van armoede in het Zuiden (zie hoofdstuk 3). De laatste jaren voert Hivos een gericht beleid om meer bedrijven bij de uitvoering van haar werk te betrekken. Dat heeft geresulteerd in een toenemende belangstelling van ondernemingen voor de werkvelden waarin Hivos actief is. Deze ondernemingen zijn bereid om deel te nemen aan ontwikkelingsprojecten als onderdeel van hun beleid van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Niet alleen door een financiële bijdrage te leveren, maar ook met producten en diensten, of door medewerkers

met specifieke vakkennis voor een korte periode bij projecten van Hivos-partners te detacheren.

Belangrijke partnerschappen onderhoudt Hivos met KPN en Logica. Beide bedrijven bieden een waardevolle bijdrage in kennis en gedeeltelijk ook in financiële zin aan het werk van Hivos-partners in Afrika en India. In Zuid-Afrika draagt supermarkt- en warenhuisketen Woolworths ook financieel bij aan het Hivos programma. Zij neemt niet alleen biologische producten van kleine boeren af, maar financiert ook een deel van hun training om aan de markteisen te kunnen voldoen.

In het Hivos Klimaatfonds werkt Hivos samen met enkele bedrijven, naast maatschappelijke organisaties, overheden en particulieren. In 2008 hebben onder meer Perry Sport en Atos Origin hun bedrijfsvoering (deels) klimaatneutraal gemaakt via het Hivos Klimaatfonds.

In 2008 ontving Hivos in totaal circa 623 duizend euro van bedrijven. Dit behelst ook diensten in natura ter waarde van 533 duizend euro.

Particulieren

Hivos heeft een kleine, maar trouwe kern van vaste donateurs. Daarnaast zijn steeds meer particulieren geïnteresseerd in specifieke activiteiten, zoals het Hivos Klimaatfonds, of specifieke projecten. Recent is Hivos begonnen met fondsenwerving via de geschreven media. De doelgroepen van Hivos zijn in de eerste plaats de humanistische achterban en burgers die solidariteit en duurzaamheid hoog in het vaandel hebben. Hivos koestert haar donateurs en voert een terughoudend mailingbeleid. Donateurs worden niet vaker dan twee keer per jaar benaderd. In de communicatie stelt Hivos de kracht van mensen en het werk van haar partners centraal. Wij willen daarbij een realistisch beeld van armoedebestrijding geven en donateurs een positief handelingsperspectief aanreiken.

In 2008 ontving Hivos voor 735 duizend euro aan giften van particuliere donateurs en vrijwilligersgroepen die zich voor Hivos inzetten. Door extra investeringen kwamen de kosten van fondsenwerving uit op 24 procent

van de ontvangsten. Ze bleven desondanks nog onder de CBF-norm van 25 procent. In totaal had Hivos 7.278 donateurs aan het einde van 2008. Een flink aantal donateurs wil graag dat hun bijdrage besteed wordt aan specifieke Hivos-partners in het Zuiden. Soms zijn dat individuele gevers, maar vaak gaat het ook om opbrengsten van een groep betrokken en georganiseerde donateurs. Zo doneren de vrijwilligers van tweedehands boekenwinkel De Ark uit Barneveld al meer dan 25 jaar hun winst aan Hivos. Afgelopen jaar kwam deze bijdrage ten goede aan Hivos-partner Kids In Need in Oeganda. Deze organisatie kon, mede door de toelooze inzet van met name vrijwilligster Lia Emous, in het afgelopen jaar rekenen op een bijdrage van 6.882 euro. De inmiddels traditionele jaarlijkse collecte van Samen Verder in Eindhoven leverde zeventuizend euro op. Stichting KICI steunde met de opbrengsten van haar inzameling van tweedehands kleding het Hivos Klimaatfonds met tienduizend euro. Butterfly Peace Garden in Sri Lanka, dat werkt aan de opvang van getraumatiseerde kinderen, is een favoriet doel van Hivos-donateurs. De Abal-winkel in Deventer zamelde met de verkoop van hun eerlijke producten 3,5 duizend euro voor hen in. Een opvallend initiatief van zes vierdejaarsstudentes van de Amsterdamse ROC MBO-dansopleiding leverde nog eens tweeduizend euro op. Zij maakten van hun eindpresentatie, een optreden voor 800 toeschouwers, een benefietvoorstelling voor Hivos.

Baten uit acties van derden

Een groot deel van de fondsen die Hivos uit particuliere bronnen ontvangt komt uit de opbrengst van acties van derden. Speciale vermelding verdient Stop Aids Now! (SAN!). Hivos is samen met het Aids Fonds, Cordaid, ICCO, Hivos en Oxfam Novib oprichter van dit initiatief. Van SAN! ontving Hivos 740 duizend euro voor achttien partnerorganisaties. Van de bijdrage van SAN! ging 44 procent naar Afrika, 11 procent naar Latijns-Amerika en 7 procent naar Azië. Voor wereldwijd opererende aids-organisaties kwam 38 procent beschikbaar.

In 2008 is Hivos als beneficiënt toegetreden tot de Nationale Postcode Loterij. Het afgelopen jaar ontving Hivos een bedrag van 500 duizend

euro. Een deel van deze fondsen werd besteed aan voorlichting en bewustwording over klimaat en energie.

Verder is de bijdrage aangewend om de partnerorganisaties CEJIS (Bolivia) en KRC (Oeganda) te ondersteunen. Hivos werkt met de Nationale Postcode Loterij samen om draagvlak te creëren voor het werk van Hivos en haar partners.

Institutionele fondsen

De afgelopen jaren heeft Hivos haar banden met een aantal internationale particuliere fondsen versterkt. In 2008 werden daarin grote stappen gezet met de uitbreiding van het aantal partnerschappen en intensivering van de programmatische werkwijze. Dit heeft in een verschillende grootschalige programma's geresulteerd. Illustratief is de samenwerking met de Hewlett Foundation en SNV in het Twaweza-programma (zie hoofdstuk 5). Met het Open Society Institute (OSI) trekken wij al enkele jaren samen op in de sfeer van media en cultuur en met Atlantic Philanthropies hebben wij het Hivos *Multi Agency Grant Initiative* in Zuid-Afrika opgezet. Met de Ford Foundation zijn samenwerkingsverbanden aangegaan in Zuid-Afrika, Zimbabwe en Mozambique en in Midden-Amerika. Via de Tides Foundation ontving Hivos een bijdrage voor haar LGBT-programma.

Subsidies van overheden

In 2008 ontving Hivos 65,8 miljoen euro van haar grootste financier, de Nederlandse overheid. Daarnaast heeft Hivos al jaren subsidie van andere overheden of publiekrechtelijke instanties voor haar programma's weten aan te trekken. Het afgelopen jaar zijn we wederom succesvol geweest in het verkrijgen van fondsen van de Europese Unie. Het ging daarbij om aanvragen voor projecten met een specifiek thema waarbij Hivos-partners in het Zuiden betrokken zijn. Hivos heeft met succes geïnvesteerd in het verhogen van de kwaliteit van voorstellen en van rapportage door partners conform de Europese regels en zal daarmee doorgaan. Dit geldt ook voor de samenwerking met multilaterale instellingen; Hivos fungeerde de afgelopen jaren in Costa Rica en Bolivia als de *principal recipient* en fondsmanager van gelden die het Global Fund to Fight Aids, Tuberculosis and Malaria voor die landen beschikbaar stelt. Het programma in Costa Rica loopt in 2009 ten einde.

Hivos voert ook programma's uit in opdracht van bilaterale donoren. Belangrijkste voorbeelden zijn het *Tanzania Media Fund*, waaraan het Britse DFID, Irish Aid, het Zweedse SIDA, het Deense Danida, en het Zwitserse SDC bijdragen. Het Noorse NORAD financiert de uitvoering van een cultuurprogramma in Zimbabwe en CIDA (Canada) participeert in de *Civil Society Development Facility* in Mozambique. Ook ambassades van Nederland – in Jakarta, Maputo en Harare – en van andere EU-landen schakelen Hivos in bij de uitvoering van projecten. In 2008 kwam in opdracht van de Nederlandse ambassade in Jakarta een groot programma ter ondersteuning van mensenrechtenorganisaties van de grond.

SPAREN VOOR HIVOS: NOORD-ZUID PLAN

Behalve vanuit het medefinancieringsstelsel en de genoemde fondsen, wordt de uitvoering van het Hivos-programma mogelijk gemaakt door andere financieringsbronnen. De belangrijkste daarvan zijn de leningen vanuit het Noord-Zuid Spaarplan dat Hivos samen met Triodos Bank heeft opgezet. De inleg van spaarders in Nederland wordt daarbij gebruikt om via het Hivos-Triodos Fonds (zie hoofdstuk 3) leningen te verstrekken aan microfinancieringsinstellingen in ontwikkelingslanden. Die zetten dat geld in de vorm van microkredieten weer uit bij kleine ondernemers. De samenwerking met Triodos Bank is voor Hivos een schoolvoorbeeld van publiek-private samenwerking. Door het openen van een Noord-Zuid Spaarrekening maken particuliere spaarders de kredietverlening aan economische activiteiten van Hivos-partners in het Zuiden mogelijk.

In 2008 werd wederom een campagne gevoerd om de Noord-Zuid Spaarrekening via internet onder de aandacht te brengen. De campagne was uitermate succesvol en leidde tot een ongekende groei. De inleg steeg van 36 naar 49,7 miljoen euro. Het aantal spaarders nam sinds 2007 ook toe van 4.246 naar 5.700. Een aantal van hen doneerde een deel van de rente op hun spaartegoed of deposito aan Hivos.

Het totaalbedrag aan Noord-Zuid Borgstellingen liep terug van 2 miljoen euro in 2007 naar 1,8 miljoen euro in het afgelopen jaar. Borgstellingen zijn bedoeld ter compensatie van eventuele verliezen van HTF. Deze hoefden in 2008 niet te worden aangesproken.

Particuliere fondsenwerving

Schenkingsmiddelen (x 1.000 euro)	2008	2007
Particulieren (incl. legaten)	735	476
Bedrijven	623	726
Totaal eigen fondsenweving	1.358	1.202
SAN! Partnerbijdrage	740	920
Alliance2015	840	1.925
Nationale Postcode Loterij	495	-
Stichting DOEN	366	-
Open Society Institute	412	-
Overige	4.141	518
Totaal acties derden	6.994	3.363
Totaal schenkingsmiddelen	8.352	4.565
Spaarmiddelen (x 1.000 euro)		
Rentebestemmingsrekening Triodos Bank	1.347	1.135
Noord-Zuid Spaarrekening Triodos Bank	49.680	35.995
Totaal spaarmiddelen	51.027	37.130

10

BELANGHEBBENDEN EN SAMENWERKING

Hivos hecht veel waarde aan de stem van degenen die op de een of andere manier bij haar werk zijn betrokken (belanghebbenden). In dit hoofdstuk wordt een kort overzicht geboden van de wijze waarop wij de omgang met belanghebbenden organiseren en van de strategische samenwerkingsverbanden die de uitvoering van ons werk mede mogelijk maken.

Belanghebbenden

De voornaamste belanghebbenden bij het werk van Hivos zijn haar partnerorganisaties in het Zuiden, het Nederlands publiek, de overheid én – zeker niet in de laatste plaats – haar eigen medewerkers. Regelmatig vindt overleg met deze *stakeholders* plaats.

Partnerorganisaties

Hivos organiseert regelmatig (grotere) consultaties met partners op ieder continent. Dat gebeurt meestal als onderdeel van de formulering van een nieuw bedrijfsplan. Als opmaat voor de actualisering van het beleid is in 2008 een nieuwe ronde van partnerconsultaties begonnen met bijeenkomsten over hiv/aids in Mexico, vrouwen en ontwikkeling in Kaapstad en kunst en cultuur in India. De regiokantoren organiseerden zoals ieder jaar regelmatig bijeenkomsten en ronde tafels waar partnerorganisaties en andere lokale actoren zich konden uitspreken over het beleid van Hivos op een bepaald werkgebied. Dat is van belang om nieuwe vraagstukken in kaart te brengen en zo nodig de strategie bij te stellen.

De aanwezigheid van Hivos-kantoren in de verschillende regio's is een belangrijke voorwaarde voor een regelmatige en laagdrempelige communicatie met partners. Transparantie in de communicatie wordt verder nagestreefd via het Hivos virtueel kantoor, dat partners in staat stelt de behandeling van hun voorstellen digitaal te volgen.

Elke twee jaar peilt Hivos de tevredenheid van de partners over de relatie met Hivos via een gericht onderzoek.

Nederlands publiek en donateurs

Donateurs en belangstellenden hebben steeds meer behoefte aan interactieve communicatievormen. Zij willen niet alleen geïnformeerd worden over het werk van Hivos, maar ook zelf zien wat partners in de verschillende landen doen en daarover met elkaar en met Hivos-medewerkers van gedachten wisselen. De nieuwe Hivos-website die in 2008 werd gelanceerd, biedt die mogelijkheden. Naast meer overzicht en weblinks van de partnerorganisaties, biedt de site plaats aan de Hivos community waarvan iedereen lid kan worden. Wie meer wil weten over het kennisprogramma en aan discussies over de thema's wil deelnemen, kan voortaan terecht op de nieuwe website Hivos.net.

De relatie met donateurs wordt onderhouden via het kwartaalblad Hivos Magazine en de digitale Nieuwsbrief. Eén keer per jaar biedt de Hivos donateursdag gelegenheid voor meer direct contact tussen donateurs en medewerkers. In 2008 vond deze ontmoeting plaats in een breder verband, tijdens de manifestatie Humanisten bijEEN gericht op donateurs, de humanistische achterban en andere relaties. De viering van ons veertigjarig jubileum was eveneens een goede gelegenheid voor ontmoetingen met collega's, donateurs, Hivos-medewerkers uit het veld en partnerorganisaties. Tijdens het International Filmfestival Rotterdam (IFFR) biedt Hivos jaarlijks een vrije culturele avond aan voor donateurs en relaties en is er gelegenheid tot onderling contact. Voor medewerkers en achterban organiseren de leden van de Humanistische Alliantie (waaronder Hivos) een jaarlijks netwerkdag.

Overheid en politiek

Als grootste donor van Hivos is het ministerie van Buitenlandse Zaken vanzelfsprekend een belangrijke *stakeholder*. Naast het formele jaarlijkse overleg met de directie DSI over beleid en verantwoording, nam Hivos in 2008 deel aan de door het ministerie georganiseerde brede beleidsdialoog over het toekomstige medefinancieringsstelsel voor particuliere ontwikkelingsamenwerking (in de periode 2011-2014). Hivos voerde tevens regelmatig overleg met het departement over ver-

schillende onderwerpen, waarbij wederzijdse standpunten werden uitgewisseld. Het betrof een breed scala aan thema's waarop Hivos actief is, zoals het kennisprogramma, het internationale cultuurbeleid en de betekenis van ICT voor ontwikkeling, evenals het beleid op het gebied van aids-bestrijding. Bijzondere vermelding verdient hier het overleg over de opzet van het zogenoemde MDG3 Fonds door de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Veel Hivos-partners konden rekenen op een bijdrage uit het fonds, dat tot stand kwam als gevolg van de in 2007 gesloten Schokland-akkoorden.

Bijzonder productief was ook de samenwerking met de Directie Milieu en Water, wat uiteindelijk leidde tot het *Biogas for Africa Partnership*. Hivos hecht verder veel belang aan een goede relatie met de Nederlandse ambassades. De Hivos-regiokantoren spelen daarin een centrale rol. Bolivia en Indonesië zijn mooie voorbeelden van een goede afstemming en complementariteit.

Hivos-medewerkers

Hivos beschouwt haar medewerkers als haar sociaal kapitaal en bevordert bewust een sfeer van openheid en actieve participatie. Investeren in haar mensen past dan ook volledig in het Hivos-beleid. In 2008 werd een belangrijke stap gezet met de start van het curriculum voor professionals in ontwikkelingssamenwerking in samenwerking met Context. Dit curriculum is het vlaggenschip van de *Hivos Academy*, waarin medewerkers een groot aantal individuele of gezamenlijke trainingen en andere scholing kunnen volgen. In 2008 werden regelmatig lunchlezingen gehouden over kwesties van beleid en praktijk, naar aanleiding van een bezoek van partnerorganisaties, of in het kader van samenwerkingsrelaties in Nederland. Informatie-uitwisseling vindt ook plaats op HoRoScope, het Hivos intranet. Dit vergemakkelijkt de communicatie tussen medewerkers op het hoofdkantoor en de vier regiokantoren. In 2008 werd opvolging gegeven aan het tevredenheidsonderzoek onder Hivos-medewerkers dat in het voorgaande jaar was uitgevoerd (zie hoofdstuk 11).

Samenwerking

Voor het bereiken van haar doelstellingen werkt Hivos nauw samen met een groot aantal organisaties. Met sommige daarvan zijn meerjarige samenwerkingsovereenkomsten gesloten die de financieringsrelatie overstijgen. Het gaat daarbij om maatschappelijke organisaties, het Europese Alliance2015-netwerk en ook internationale fondsen, kennisinstellingen en bedrijven.

Samenwerking in Nederland

IICD Met het International Institute for Communication and Development (IICD) werkt Hivos samen aan de inzet van ICT als instrument in processen van ontwikkeling. Capaciteitsversterking in het Zuiden en beleidsbeïnvloeding en bewustwording in Nederland met betrekking tot ICT en ontwikkeling zijn de hoofdbestanddelen van de samenwerking. Onderdeel daarvan is de jaarlijkse manifestatie *Fill the Gap!*.

www.iicd.nl

IntEnt Samen met de Stichting IntEnt (Internationalisation of Entrepreneurship) werkt Hivos aan versterking van het ondernemerschap onder migranten. Ondernemers uit de migrantengemeenschap in Nederland die nieuwe ondernemingen in het land van herkomst willen opzetten, krijgen steun bij de voorbereiding en uitvoering van een bedrijfsidee: van het opstellen van een ondernemingsplan tot het verkrijgen van financiering en de daadwerkelijke start van het bedrijf.

www.ondernemenoverdegrens.nl

ISS Met het Institute of Social Studies (ISS) onderhoudt Hivos sinds 2004 een partnerschap op het gebied van kennisontwikkeling. Wetenschappers, Hivos-medewerkers en staf van partnerorganisaties werken in dit kader samen aan het kennisprogramma *Civil Society Building* (zie hoofdstuk 7).

www.iss.nl | www.hivos.net

LBSNN Elf Nederlandse gemeenten onderhouden al jaren banden met steden in Nicaragua. Het samenwerkingsprogramma met het Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua (LBSNN) leidde in 2008 tot het initiatief *Caminando Juntos*, waarbij gemeenten lokaal onderwijs en de ontwikkeling van bedrijven in Nicaragua ondersteunen (zie hoofdstuk 3).

www.lbsnn.nl

LVWW Eerlijke handel als instrument voor armoedebestrijding. Daarvoor maken de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels (LVWW) en Hivos zich sterk. Beide organisaties werken samen aan het informeren van consumenten en vrijwilligers en aan activiteiten die de betrokkenheid van burgers, overheden, instellingen en bedrijven bij eerlijke handel (en internationale samenwerking in het algemeen) vergroten.

www.wereldwinkels.nl

Mama Cash Hivos en Mama Cash werken al jaren aan de versterking van de vrouwenbeweging in het Zuiden. In 2008 richtten de organisaties samen het Riek Stienstrafonds op. Riek Stienstra bestemde haar gehele nalatenschap aan Hivos en Mama Cash, om daarmee de emancipatie van lesbische vrouwen in ontwikkelingslanden te bevorderen.

www.mamacash.nl

NCDO In 2004 namen Hivos en NCDO het initiatief om het Hivos-NCDO Cultuurfonds op te richten. Zo bundelen we financiële middelen voor Nederlandse culturele organisaties die producties in het Zuiden stimuleren en toegankelijk maken voor het Nederlandse publiek. Dit vormt een aanvulling op de activiteiten die Hivos zelf in het Zuiden onderneemt (zie hoofdstuk 5).

www.ncdo.nl

Partos Hivos is actief lid van Partos, de branchevereniging voor particuliere organisaties voor internationale samenwerking in Nederland. De vereniging bestaat uit tientallen organisaties die actief zijn op dit terrein. De betekenis van Partos als belangenbehartiger en als aanjager van de kwaliteit van de leden is steeds belangrijker. Hivos participeert actief in onder meer de werkgroepen over beleidsbeïnvloeding en in het zogenoemde Kwaliteitshuis binnen Partos.

www.partos.nl

Simavi In 2008 zette Hivos de samenwerking met Simavi voort. Dat gebeurde vooral op de terreinen van reproductieve rechten, aidspreventie en gender. De verschillende werkwijzen van de organisaties vullen elkaar goed aan. Simavi draagt vooral bij aan de versterking van lokale organisaties en steunt gezondheidsprojecten op gemeenschapsniveau, terwijl Hivos zich meer richt op beleidsbeïnvloeding en de inzet van ICT.

www.simavi.nl

Stop Aids Now! Met de medefinancieringsorganisaties Cordaid, ICCO en Oxfam Novib alsmede het Aids Fonds werkt Hivos samen binnen Stop Aids Now! (SAN!). De deelnemers combineren hun expertise en brengen hun partners met elkaar in contact om nieuwe en effectieve strategieën te ontwikkelen. Hivos is voorzitter van de werkgroep Aids en Gender. Ook op het raakvlak van aids en microfinanciering vervult Hivos binnen SAN! een actieve rol.

www.stopaidsnow.nl

Triodos Bank In 1994 hebben Hivos en de Triodos Bank het Hivos-Triodos Fonds (HTF) opgezet. In dit partnership worden kennis over bankieren en kennis over ontwikkelingsprocessen gebundeld en ingezet voor het

verlenen van microfinanciering en andere financiële diensten (zie hoofdstuk 3). Het kapitaal voor HTF is afkomstig van Nederlandse spaarders die hun geld inleggen op Noord-Zuid rekeningen bij Triodos. Het aantal spaarders steeg in 2008 naar 5,7 duizend, die gezamenlijk 49,7 miljoen euro inlegden.

www.triodos.nl

Internationale samenwerkingsverbanden

Alliance2015 Hivos was in 2000 medeoprichter van Alliance2015, haar belangrijkste strategische samenwerkingsverband in Europa. Het netwerk ontleent zijn naam aan de VN-Millenniumdoelen die in 2015 gerealiseerd moeten zijn. De overige leden zijn Concern (Ierland), Welthungerhilfe (Duitsland), Ibis (Denemarken), Cesvi (Italië) en People In Need (Tsjechië). In 2008 werd de alliantie versterkt met de Franse organisatie Acted.

www.alliance2015.org | www.concern.net | www.welthungerhilfe.de | www.ibis.dk | www.peopleinneed.cz | www.cesvi.org | www.acted.org

Open Society Institute Hivos werkt sinds 2005 samen met het Open Society Institute (OSI), een initiatief van de filantroop George Soros. Doelstelling van OSI is het bevorderen van democratisering en maatschappelijke vrijheden. Dat sluit naadloos aan bij het beleid van Hivos. De samenwerking richt zich vooral op de inzet van ICT & media en kunst & cultuur als middelen om vrijheid van meningsuiting, pluralisme en democratie te bevorderen in met name Centraal-Azië.

www.soros.org

Ford Foundation Met de Ford Foundation werkt Hivos samen op een breed aantal terreinen: homorechten, vrouwenrechten, financiële dienstverlening, duurzame productie en ICT. De samenwerking strekt zich uit tot Oost-Afrika, Zuidelijk Afrika en Latijns-Amerika.

www.fordfound.org

Hewlett Foundation Nieuw in 2008 is de samenwerking van Hivos met de William and Flora Hewlett Foundation. Dit Amerikaanse fonds was actief betrokken bij de ontwikkeling en financiering van het eerder genoemde Twaweza programma in Oost-Afrika (zie hoofdstuk 5). Net als Hivos kent het fonds een grote waarde toe aan een experimentele aanpak van maatschappelijke vraagstukken.

www.hewlett.org

11

BESTUURLIJKE EN INTERNE ORGANISATIE

Transparantie en openheid staan bij Hivos hoog in het vaandel. Dit komt tot uiting in een bestuurlijke structuur met een heldere afbakening van bevoegdheden en een duidelijke scheiding tussen toezicht, bestuur en uitvoering. Sinds 1997 hanteert Hivos in bestuurlijke zin het Raad van Toezicht-model. Bij de invulling van haar bestuurlijke en werkorganisatie streeft Hivos een goede balans na tussen flexibiliteit enerzijds en adequate verantwoording en controlesystemen anderzijds. De inrichting van de Hivos-organisatie voorziet in de interne en externe *checks and balances* die hiervoor vereist zijn.

Bestuurs- en adviesorganen

De raad van toezicht houdt toezicht op het handelen van de directie en het functioneren van Hivos als organisatie. Voor het verslag van de raad van toezicht wordt verwezen naar hoofdstuk 12. Het bestuur wordt in juridische zin uitgeoefend door de (statutaire) directie. De directie bestaat uit de algemeen directeur en de directeur programma's en projecten. De gezamenlijke beloning in 2008 bedroeg 248.304 euro bruto, inclusief pensioen- en werkgeverskosten. Gegevens per directielid zijn in de Jaarrekening te vinden. De beloning van het bestuur is in overeenstemming met de richtlijnen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen (VFI).

Nevenfuncties van de algemeen directeur zijn: lid van het bestuur van WOTRO en lid van de Adviesraad van MDF. Uit hoofde van haar functie vertegenwoordigt zij Hivos in de raad van toezicht van het Hivos-Triodos Fonds, het bestuur van Eurostep, de Directieraad (adviesorgaan) van Stop Aids Now!, het bestuur van de Humanistische Alliantie en het bestuur van Alliance2015.

De directeur programma's en projecten heeft als nevenfunctie het voorzitterschap van de stichting Pintu Aceh te Den Haag. Hij vertegenwoordigt Hivos in het bestuur van MicroNed (voorzitter) en de Adviesraad van de postdoctorale opleiding van het CIDIN.

Een college van (individuele) adviseurs, bestaande uit commissies van

deskundigen op het gebied van de Hivos thema's, vervult de maatschappelijke adviesfunctie. In 2008 eindigde het mandaat van het huidige college. In 2009 zal het college in een nieuwe samenstelling van start gaan. Daarnaast doet Hivos voor advies en consultatie een beroep op de belangrijkste *stakeholders* die betrokken zijn bij haar activiteiten. De partnerconsultaties in het Zuiden en het overleg met (strategische) partners in Nederland en Europa zijn daarvoor de belangrijkste kanalen.

Werkorganisatie

De dagelijkse leiding van Hivos is in handen van de directie. Het management bestaat verder uit de vier hoofden van de programmabureaus en het hoofd van het bureau Toetsing, Evaluatie en Controle (TEC). Ook de vier directeuren van de regiokantoren maken – op afstand – deel uit van het management.

Eind jaren tachtig besloot Hivos de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van haar programma's deels naar het Zuiden te verplaatsen. Na de vestiging van de regiokantoren in India, Zuidelijk Afrika en Midden-Amerika volgde in 2004 de oprichting van het kantoor in Jakarta, verantwoordelijk voor Zuidoost-Azië. De regiokantoren functioneren als de voelsprietten van Hivos in het veld; daardoor is Hivos in staat snel in te spelen op nieuwe initiatieven, intensiever contact te houden met de partners en hen bij te staan met advies en training. De coördinatie en uitvoering van de programma's wordt verder verzorgd door vier bureaus: Duurzame Economische Ontwikkeling; Democratisering, Rechten, Aids en Gender; Cultuur, ICT en Media; en Externe Relaties. Het laatstgenoemde bureau is verantwoordelijk voor communicatie en draagvlakversterking, Europese netwerken, evenals fondsenwerving en marketing in Nederland. Toezicht op de juiste besteding van de projectgelden en de deugdelijkheid van de administratieve organisatie als geheel zijn de verantwoordelijkheid van het bureau Toetsing en Controle (TEC), dat ook zorg draagt voor het monitoring- en evaluatiebeleid (zie hoofdstuk 8).

Het Office for Donor Relations (ODR) is verantwoordelijk voor de toegang tot institutionele fondsen. ODR ondersteunt de bureaus en regiokantoren bij de internationale fondswerving.

Naast de klassieke steun aan partners is Hivos de laatste jaren meer gaan opereren als fondsmanager voor derden en uitvoerder van programma's in eigen beheer. Het gaat daarbij veelal om grotere programma's waar Hivos een toegevoegde waarde kan hebben voor de partnerorganisaties. Hiertoe hebben wij in een aantal landen lokale kantoren opgezet. Momenteel zijn lokale kantoren van Hivos operationeel in Bolivia, Ecuador, Atjeh (Indonesië), Tanzania, Zuid-Afrika en Mozambique. Hivos heeft eveneens een vertegenwoordiging in Kenia en Zambia. Zie voor een visuele weergave van de werkorganisatie bijlage 1.

Personeel en organisatie

Het personeelsbestand is in 2008 weer enigszins gegroeid. Hivos telde in totaal 212 werknemers (2007: 191), van wie 118 op het hoofdkantoor in Den Haag (2007: 113) en 94 in het veld werkzaam waren (2007: 78). De personele bezetting kwam uit op 184,7 voltijdseenheden (2007: 160,7 vte). Het personeel op de regio- en lokale kantoren – met uitzondering van zeven *expatriates* – werkt onder lokale arbeidsvoorwaarden en is afkomstig uit de betreffende regio's.

Diversiteit

Hivos hecht veel waarde aan diversiteit in de eigen gelederen. Dat komt tot uiting in de afkomst van haar personeel en in het aandeel van vrouwen en jongeren in de organisatie. In totaal is 45 procent van de medewerkers van niet-Nederlandse afkomst. Het aantal vrouwelijke werknemers onder het Hivos-personeel op het hoofdkantoor is inmiddels gestegen tot 70 procent. In de managementfuncties is het aandeel van vrouwen 50 procent (inclusief de directeurs van de regiokantoren). Gedurende het hele jaar waren bij Hivos in totaal 33 jongeren (onder de 35 jaar) in dienst, van wie 11 werkzaam als Junior Programme Officer.

Hivos-medewerkers kenmerken zich door grote betrokkenheid. Dat is een groot goed, maar het leidt soms tot het overschrijden van de eigen grenzen. Door alert te zijn op de eerste signalen en door gerichte begeleiding, voeren we een actief beleid om ziekteverzuim te voorkomen en terug te dringen. Ook in 2008 heeft een aantal medewerkers een specifieke training gevolgd over 'omgaan met stress'. Het ziekteverzuim bedroeg 4,9 procent, in 2007 was dat 4,6 procent. In navolging van een tevredenheidsonderzoek onder de medewerkers,

waarvan de uitkomsten begin 2008 bekend zijn geworden, is een aantal acties ondernomen. Met betrekking tot de gesignaleerde hoge werkdruk is een werkgroep ingesteld die de werklust en werkprocessen bij de medewerkers gaat onderzoeken. Ook is de overwerkcompensatie aangepast; medewerkers tot en met schaal 10 mogen tijd compenseren, dat was voorheen tot aan schaal 9. Het introductieprogramma voor nieuwe medewerkers is naar aanleiding van opmerkingen hierover vernieuwd. De salariëring van medewerkers op de regiokantoren, waarvoor in het algemeen geldt dat de lokale arbeidsmarkt als norm wordt genomen, zal nader onderzocht worden. In dit kader zijn de regiokantoren bezig met een kortlopende *benchmark*-studie onder vergelijkbare internationale organisaties die in de betreffende landen gevestigd zijn om de relatieve positie van Hivos te kunnen vaststellen.

Training en opleiding

Hivos bestemt jaarlijks 2,5 procent van de loonsom voor de ontwikkeling van deskundigheid en competenties van haar personeel. In 2008 werden de voorbereidingen getroffen voor de uitvoering van een intern opleidingsprogramma voor Hivos-medewerkers, de zogenoemde *Hivos Academy*. Belangrijk onderdeel daarvan is het Hivos Curriculum dat is ontwikkeld in samenwerking met Context. Het bestaat uit verschillende onderdelen die essentieel zijn voor het werk van de programmamedewerkers, zoals evaluatie, organisatie-analyse, strategische positionering, capaciteitsversterking en resultaatgericht werken. Na de eerste trainingen bleken medewerkers positief over de aanpak en inhoud van de modules.

Andere onderdelen van de *Hivos Academy* zijn trainingen en cursussen voor teams of individuele medewerkers over specifieke vaardigheden en een nieuw introductieprogramma over de humanistische achtergrond van Hivos voor nieuwe medewerkers. Tevens organiseerde Hivos trainingen om de eigen medewerkers te informeren over met de mogelijkheden van ICT en media voor ontwikkelingsprojecten. De grote meerderheid van de deelnemers was zeer positief over de cursus, in het bijzonder over de mogelijkheden voor hun eigen werk. Ruim een derde van de Hivos-medewerkers heeft deelgenomen.

Ondernemingsraad

Het hoofdkantoor kent een ondernemingsraad (OR) naar Nederlands recht. De regiokantoren hebben elk een eigen werknemersraad. In 2008 vergaderde de OR dertien maal, waarvan vijf keer met de bestuurder en eenmaal met de raad van toezicht. Belangrijkste onderwerpen waren het Hivos scholingsplan, de behandeling van het medewerkerstevredenheidsonderzoek en een grondige update van de Rechtspositie-regeling. De OR publiceert een eigen jaarverslag.

Keurmerken en kwaliteit

De kwaliteit van de Hivos-bedrijfsvoering wordt jaarlijks door drie onafhankelijke instanties getoetst, ieder vanuit een verschillende benadering en expertise. De externe accountant, Price Waterhouse Coopers (PWC), beoordeelt primair de kwaliteit van de financiële bedrijfsvoering en verslaglegging, maar betreft daarbij ook de kwaliteit van de administratieve organisatie van Hivos. LRQA beoordeelt de mate waarin Hivos voldoet aan de internationale kwaliteitsnorm ISO 9001. Het daaraan verbonden keurmerk wordt steeds voor drie jaar verleend, met ieder half jaar een tussentijdse controle. ISO 9001 richt zich in het bijzonder op de efficiëntie en effectiviteit van het primaire proces en op de interne leerprocessen. In 2009 zal Hivos weer voor de volgende drie jaar gecertificeerd worden. Het CBF toetst of Hivos voldoet aan het CBF-keur voor goede doelen. Het CBF-keur richt zich naast de effectiviteit van bestedingen vooral op de bestuurlijke kwaliteit en transparantie en op de kwaliteit van voorlichting en communicatie. Het CBF heeft de Code Wijffels (Goed Bestuur voor Goede Doelen) volledig geïntegreerd in het CBF-keur. Daarnaast stelt het keur normen vast voor de kosten voor fondswerving. Het CBF-keur wordt voor drie jaar verleend, met jaarlijks een tussentijdse toetsing. In lijn met de nieuwe CBF-richtlijnen publiceert Hivos vanaf 2008 ook een jaarlijkse Verantwoordingsverklaring, waarvan de samenvatting als bijlage in dit jaarverslag is opgenomen.

Met betrekking tot activiteiten op het gebied van humanitaire noodhulp heeft Hivos de internationale gedragscode onderschreven van de International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC).

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Hivos streeft ernaar de principes die zij in het werkveld hanteert, ook binnen de eigen organisatie toe te passen. In de kantine staan daarom biologische en fair trade producten op tafel. Ook koffie en thee worden 'eerlijk' ingekocht. Papierafval, batterijen en cartridges worden gescheiden opgehaald en ingezameld voor hergebruik. Kopiëren en printen gebeurt op gerecycled papier. Het pand wordt schoongemaakt met biologisch afbreekbare schoonmaakmiddelen. Waar mogelijk zijn energiebesparende lampen geplaatst, waaronder ook zeer zuinige LED-lampen. Voorbereidingen zijn getroffen om in 2009 overal dubbel glas te kunnen plaatsen en Hivos is overgestapt van 80 naar 75 grams print- en kopieerpapier om hout, water en energie te besparen.

Sinds 2007 wordt de uitstoot van CO₂ die gepaard gaat met het maken van vliegvluchten gecompenseerd via het Hivos Klimaatfonds. Het hoofdkantoor van Hivos is overgegaan op groene stroom. Gefaseerd zal dit beleid ook bij de regiokantoren ingevoerd worden.

12

VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

Met gepaste tevredenheid kijkt de raad van toezicht terug op een dynamisch en succesvol jaar. Door een veelheid van nieuwe initiatieven ontwikkelt Hivos zich gestaag in een nieuwe richting, waarin kwaliteit en politiek profiel hand in hand gaan met ondernemerschap. De raad is verheugd over de interne dynamiek die daarmee gepaard gaat. Hoewel nu nog volop wordt gewerkt aan het behalen van de ambitieuze doelstellingen van het huidige meerjarenplan, zal Hivos zich alvast gaan oriënteren op de strategische keuzes voor de periode na 2010 en de nieuwe aanvraag voor het medefinancieringsstelsel (MFS-2). De raad vertrouwt erop dat Hivos een kwalitatief sterk en door haar waarden gedreven antwoord op alle verwachtingen en uitdagingen zal geven.

De raad van toezicht vervult een drievoudige functie: als toezichthouder, als klankbord en als werkgever van het bestuur. De raad kwam in 2008 vier maal bijeen in formele vergadering. De activiteiten betroffen in de eerste plaats de vervulling van haar toezichthoudende rol. Tevens nam de raad de tijd om los van de formele agenda actuele onderwerpen te bespreken en zo daadwerkelijk als klankbord voor het bestuur te fungeren. Dit vond plaats tijdens een informele bijeenkomst. Als werkgever beoordeelde de raad het functioneren van het bestuur als geheel en de bestuursleden afzonderlijk.

Samenstelling

De raad van toezicht bestaat uit negen leden, van wie drie zijn voorgedragen door de constituerende organisaties Humanistisch Verbond, Humanitas en Weezenkas. Daarmee wordt de humanistische worteling van Hivos – conform de statuten – in het toezichthoudend orgaan verankerd. De voorgedragen leden leveren een eigen bijdrage aan het onderhouden van de contacten met de voordragende instanties, hetgeen bij de werkzaamheden van de raad zijn vruchten afwerpt. De overige leden zijn afkomstig uit de bredere Hivos-achterban en uit relevante maatschappelijke geledingen zoals de vakbeweging en de wetenschap. Eén lid is voorgedragen door de ondernemingsraad. De criteria met betrekking tot

samenstelling en deskundigheid van de leden van de raad van toezicht zijn in een profielschets opgenomen.

De functie van ambtelijk secretaris werd vervuld door mevrouw D. Buutveld-Buth.

In 2008 kwam de heer J.P. de Jong in aanmerking voor herbenoeming; hij was bereid een derde termijn te aanvaarden en werd weer benoemd.

De leden zijn benoemd op persoonlijke titel en hebben recht op een vergoeding van 70 euro vacatiegeld per vergadering plus gemaakte reiskosten. In 2008 bedroegen de kosten gemoeid met het functioneren van de raad van toezicht 4.097 euro. In lijn met de richtlijnen van het CBF en de Code Wijffels heeft de raad vastgesteld dat de afzonderlijke leden geen andere functies of nevenfuncties bekleden die een belangenconflict met hun taak als toezichthouder van Hivos zouden kunnen oproepen.

Toezi chthoudende rol

De versterking van de financiële en controle functies binnen de werkorganisatie kwam enkele keren aan de orde in de raadsvergaderingen. De financiële groei van Hivos, alsook de toenemende complexiteit van de administratieve systemen, vormden daar de aanleiding toe. In dit kader heeft de raad ook een auditcommissie (waartoe reeds eerder was besloten) ingesteld. De commissie bestaat uit de heer C. Izeboud en de heer W.J. de Haan. Het aantrekken van externe financiering in het kader van de 25 procent norm was eveneens een regelmatig terugkerend onderwerp. De raad hield de vinger aan de pols en besprak de strategie van Hivos op dit gebied. In dit kader besloot de raad tot een wijziging van de statuten. Deze aanpassing was nodig om te kunnen voldoen aan alle Amerikaanse fiscale criteria in verband met de rol van Hivos als ontvanger van fondsen van particuliere *foundations* in de Verenigde Staten.

Een belangrijk onderwerp was ook de lokale aanwezigheid van Hivos in het veld. In aanvulling op de regiokantoren zijn de afgelopen jaren in verschillende landen lokale kantoren opgericht. Dit weerspiegelt de wens

Samenstelling raad van toezicht 2008, tevens rooster van aftreden

Toegetreden, resp. herbenoemd in	Naam (termijnen lidmaatschap) Toegetreden, resp. herbenoemd in	Aftreden, resp. herbenoeming in	Functies
2007	Mw. Drs. F.C. Giskes, <i>voorzitter (2e termijn)</i>	2011	Lid Advies College Toetsing Administratieve Lasten (Actal); voorzitter Stichting Pensioenregister; mediator; lid Raad van Toezicht Stichting Advisering Bestuursrechtspraak; lid Raad van Toezicht omroep LLink; bestuurslid Nederlands Instituut voor Meerpartijen Democratie; voormalig lid Tweede Kamer (D66)
2006	Dhr. Drs H.F. Hoekzema, <i>vice-voorzitter (3e termijn)</i>	2010	Directeur Euformation
2008	Dhr. Drs. J.P. de Jong <i>(3e termijn)</i>	2012	Zelfstandig adviespraktijk voor strategie, overleg, organisatie en samenwerking 'Achter de duinen'; lid Raad van Commissarissen Circulus BV, Stadsreiniging en afvalstromenbeheer, Apeldoorn; Vice-voorzitter Raad van Commissarissen Stichting Mitros Wonen, Utrecht; lid Raad van Toezicht Stichting Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem; lid Raad van Toezicht Kunstgebouw, Rijswijk.
2006	Mw. M.R. Winter <i>(2e termijn)</i>	2010	Bestuur Weezenkas; lid klachtencommissie van Bureau Jeugdzorg Groningen
2006	Dhr. C. Vogel <i>(2e termijn)</i>	2010	Zelfstandig adviseur Podiumkunsten; lid Bezwaren Adviescommissie Nederlands Fonds voor Podiumkunsten; lid Bestuur Amsterdamse Kunstraad; oud-directeur van het Festival Oude Muziek Utrecht en van het Noordhollands Philharmonisch Orkest.
2005	Dhr. W.J. de Haan MBA <i>(1e termijn)</i>	2009	Senior adviseur/interim manager gezondheidszorg BMC.
2006	Mw. E.L. Snoey <i>(1e termijn)</i>	2010	Voorzitter ABVAKABO FNV
2006	Dhr. Prof. Dr. M. Baud <i>(1e termijn)</i>	2010	Directeur Centrum voor Studie en Documentatie van Latijns-Amerika (CEDLA); Hoogleraar Universiteit Amsterdam; Co-chair South-South programme for Research on the History of Development (Sephis)
2007	Dhr. Prof. Drs. C. Izeboud RA <i>(1e termijn)</i>	2011	Organisatieadviseur; deeltijds hoogleraar bedrijfseconomie aan de Vrije Universiteit Amsterdam; Voorzitter Raad van Commissarissen Kruideniergroep B.V.; lid Raad van Commissarissen Delta N.V.; lid Raad van Toezicht ING Nederland; Voorzitter Raad van Toezicht festival Film by the Sea; lid Raad van Toezicht Stichting Hivos-Triodos Fonds

en het beleid om dichter bij de partners te staan én de meer ondernemende rol die Hivos wil spelen, samen met partners en (internationale) donoren. De raad heeft aangegeven behoefte te hebben aan duidelijke interne richtlijnen voor de verdere uitbreiding van lokale kantoren.

De raad van toezicht keurde de oprichting van het Riek Stienstra Fonds goed. Met dit gezamenlijke initiatief van Hivos en Mama Cash nemen beide organisaties stelling tegen de toenemende concurrentie op de donateursmarkt voor goede doelen. Het fonds richt zich exclusief op de rechten van lesbische, biseksuele en transgender vrouwen in ontwikkelingslanden.

De raad sprak voorts zijn tevredenheid uit over de notitie *Civil Society Building*, die bedoeld is om de visie en aanpak van Hivos op het gebied van maatschappij-opbouw nader te verduidelijken.

De raad stelde zich op de hoogte van de uitkomsten van het tevredenheidsonderzoek dat eind 2007 onder Hivos-medewerkers was gehouden. De raad was verheugd over de algemene positieve trend die eruit bleek en onderschreef de maatregelen van het bestuur om de verbeterpunten aan te pakken.

Met betrekking tot het functioneren van het College van Adviseurs signaleerde de raad grote verschillen per sector. Naar aanleiding van de beëindiging van het huidige mandaat per 31 december 2008 zal de raad een vernieuwing van het College van Adviseurs laten plaatsvinden. De raad heeft in principe besloten tot een bescheiden uitbreiding van het college en keurde een aanpassing van het desbetreffende reglement goed.

Zoals elk jaar vergaderde de raad eenmaal met de ondernemingsraad. Aan de orde kwamen de relatie tussen ondernemingsraad en bestuurder, het medewerkerstevredenheidsonderzoek, de beoordelingssystematiek, de werkdruk, het interne scholingsprogramma en de huisvesting. De raad was verheugd over de constructieve verhouding tussen OR en bestuurder.

De raad besprak voorts het Hivos jaarplan 2009 en keurde de begroting 2009 goed. Tijdens de vergadering van 8 april 2009 gaf accountant PWC toelichting op de jaarrekening 2008, waarna de raad deze goedkeurde. De raad van toezicht verleende vervolgens décharge aan het bestuur voor het in 2008 gevoerde beleid.

Ten slotte continueerde de raad de tijdelijke commissie, die zich bezig houdt met het vertalen van de externe voorschriften naar de statuten (afgerond), met de reglementen van de raad van toezicht en bestuur en met de arbeidsovereenkomsten van het bestuur.

Reflectie op eigen functioneren

De raad bespreekt jaarlijks haar eigen functioneren, zowel van het collectief als van de individuele leden.

In de evaluatie van de raad van toezicht werd aandacht besteed aan het functioneren van de voorzitter en van de raad als geheel. Ook werd aandacht geschonken aan de aanwezigheid van de leden, de frequentie van de vergaderingen, de gewenste mate van informatievoorziening en de behoefte aan training als toezichthouder.

Ook in 2008 was de raad over het geheel genomen positief over de wijze waarop de leden hun taak vervulden en over de relatie tussen raad en bestuur/statutaire directie. Wel kwam de raad tot de conclusie dat het voor een goede meningsvorming noodzakelijk is de informatievoorziening vanuit het bestuur eerder en regelmatig te ontvangen. Dat bevordert de betrokkenheid bij de organisatie en versterkt de onderbouwing van de besluitvorming.

In het kader van professionalisering van de eigen werkzaamheden besloot de raad een *in-house* training voor toezichthouders door PWC te laten organiseren.

Den Haag, april 2009

Namens de raad van toezicht

Francine Giskes, *voorzitter*

JAAARREKENING 2008

1. Financieel directieverslag	70
2. Balans per 31 december 2008	72
3. Rekening van baten en lasten 2008	74
4. Kasstroomoverzicht 2008	76
5. Grondslagen	77
6. Toelichting op de balans per 31 december 2008	78
7. Overzicht van de programmafondsen 2008	82
8. Toelichting lastenverdeling 2008	84
9. Algemene toelichting	85
Accountantsverklaring	87

1. Financieel directieverslag

Hivos heeft een goed jaar achter de rug, met financiële resultaten die alle verwachtingen overtroffen. Referentiekader daarbij zijn de twee hoofdoelstellingen die wij in het lopende meerjarenplan (2007-2010) hebben gedefinieerd voor wat betreft het financieel beleid. In de eerste plaats wil Hivos haar afhankelijkheid van de overheid (MFS-subsidie) verminderen; daarbij geldt het streven om minimaal 25 procent van het budget uit andere bronnen te halen. In de tweede plaats streeft Hivos ernaar om het eigen vermogen op voldoende niveau te brengen om flexibel in te kunnen spelen op kansen die zich voordoen om nieuwe financieringsbronnen te mobiliseren. Voor beide doelstellingen hebben we in 2008 een uitstekend resultaat geboekt.

Diversificatie

Een jaar eerder dan verwacht zijn we erin geslaagd om tenminste 25 procent van de inkomsten uit andere bronnen dan het MFS te realiseren. De oorspronkelijke doelstelling van 21 procent is met 26 procent zelfs ruimschoots overtroffen. Het grootste deel is – conform de strategie – geworven bij internationale donoren. Maar ook op de Nederlandse markt heeft Hivos goede resultaten gehaald.

De baten uit eigen fondswerving bedroegen ruim 1,3 miljoen euro, ongeveer een ton boven het begrote bedrag. Vooral nalatenschappen en samenwerking met bedrijven leverden extra middelen op. De baten uit indirect geworven particuliere middelen (acties van derden) groeiden sterk, van 3,3 miljoen naar 7 miljoen euro. Ruim een derde van dit bedrag werd in Nederland geworven, de rest kwam uit internationale bronnen. In Nederland kwamen in 2008 de grootste bijdragen van Stop Aids Now!, Solidaridad, de Nationale Postcode Loterij en DOEN.

Ook internationaal hebben we nieuwe middelen weten aan te trekken. De EU en Alliance2015 blijven daarin belangrijke pilaren, maar de financieringsbasis is in 2008 aanzienlijk verbreed. Het betreft dan zowel private fondsen (ruim 4,5 miljoen euro) als overheidsfondsen (ruim 14 miljoen euro). Een nieuw element in de strategie is daarbij dat Hivos zelf programma's ontwikkelt en daar financiers bij zoekt. Daarnaast heeft Hivos ook succes geboekt met een eigen programmatische invulling van tender procedures.

Risico's

Het niet duurzaam realiseren van een eigen bijdrage van 25 procent is het belangrijkste financiële risico voor Hivos in de komende jaren. Op basis van de resultaten in 2008 en de omvang van reeds ingediende voorstellen

kunnen we concluderen dat dit een beheersbaar risico is. Een onzekere factor is echter de kredietcrisis. Een aantal van de internationale private fondsen waar Hivos steeds meer mee samenwerkt, heeft het vermogen vooral in aandelen belegd en is daardoor direct getroffen door de wereldwijde koersval. Ook moet er rekening mee worden gehouden dat overheidsfondsen geconfronteerd zullen worden met bezuinigingen als gevolg van de crisis. Continuering van het goede financiële resultaat van 2008 is daarom allerminst een vanzelfsprekende zaak. Voorzichtig optimisme achten we desondanks gerechtvaardigd, in de wetenschap dat Hivos, ook in een moeilijke markt, een aantrekkelijk kwalitatief product heeft voor donorfondsen.

Resultaat en reserves

Het resultaat bedroeg, na bestemming, 546 duizend euro en komt ten goede aan de algemene reserve. De directie van Hivos heeft, in overleg met de raad van toezicht, versterking van de algemene reserve (het eigen vermogen) tot een belangrijke doelstelling van het financieel beleid gemaakt. Dit is vooral ingegeven door het feit dat het risico voor Hivos is toegenomen sinds de verplichting geldt om tenminste 25 procent van de inkomsten te dekken uit andere bronnen dan het MFS. Daarnaast is een redelijke algemene reserve noodzakelijk om de schommelingen op te kunnen vangen die gepaard gaan met het opereren op de internationale fondswervingsmarkt. De afgelopen jaren is de geplande versterking van algemene reserve achtergebleven. Het positieve resultaat over 2008 betekent daarom dat we de achterblijvende ontwikkeling van 2006 en 2007 kunnen compenseren en de algemene reserve op het beoogde niveau kunnen brengen.

Als gevolg van veranderingen in de richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen is de reserve niet langer gesplitst in een vastgelegd deel en een vrij besteedbaar deel; door de nieuwe opstelling is de algemene reserve van Hivos toegenomen met circa 1,1 miljoen euro. Ook de samenvoeging die Hivos in 2008 heeft doorgevoerd heeft een positieve bijdrage aan de reserve betekend van 486 duizend euro. De algemene reserve van Hivos bedraagt daarmee in totaal 2,2 miljoen euro.

Het resultaat vóór bestemming bedroeg afgerond 3,2 miljoen. Daarvan is bijna 1,7 miljoen bestemd voor programmafondsen (deze zullen in principe in 2009 besteed worden), is 365 duizend euro bestemd als reserve voor bedrijfsvoering, waaronder een belangrijk automatiseringstraject dat in 2009 en 2010 zijn beslag moet krijgen en is 583 duizend euro bestemd voor de continuïteitsreserve programmamanagement (deze reserve is gekoppeld aan de hoogte van de uitstaande verplichtingen en niet vrij beschikbaar). Inclusief continuïteitsreserve bedraagt de totale reserve van

Hivos ruim 10,2 miljoen euro. Dat is 94 procent van de operationele kosten van de organisatie, een percentage dat ruim binnen de richtlijnen van de VFI valt.

In de beoordeling van het financieel resultaat spelen nog enkele andere overwegingen een rol. De kosten voor eigen fondswerving vertonen een stijging, zowel in absolute zin als in percentage van de opbrengsten. Hoewel een stijging van het percentage voorzien was, valt de hoogte (24 procent) uiteindelijk tegen. In 2009 zal daar extra op gelet worden. Een nieuw kengetal is het percentage voor beheer en administratie volgens VFI richtlijnen. Voor Hivos bedroeg dat in 2008 1,4 procent; dit valt ruim onder de norm van 2 procent die Hivos zichzelf gesteld heeft.

De jaarrekening over 2008 laat voor het eerst samengevoegde cijfers zien, dat wil zeggen inclusief de balansposities en exacte kosten van de regiokantoren van Hivos. Voorheen stelden de regiokantoren een separate jaarrekening op. Door de vele nieuwe donoren en de voortgaande groei van de organisatie, is de complexiteit van het financieel beheer toegenomen en daarmee ook de wenselijkheid om samenvoeging door te voeren. In nauw overleg met de accountants is deze ingrijpende operatie tot een goed einde gebracht.

Concluderend mogen we stellen dat Hivos een gezonde financiële basis heeft, een toegewijde en deskundige staf en een uitstekend partner-netwerk, zodat zij zich ook in 2009 weer in kan zetten voor een vrije en rechtvaardige wereld.

Den Haag, april 2009

Manuela Monteiro, *algemeen directeur*

Allert van den Ham, *directeur programma's en projecten*

2. BALANS PER 31 DECEMBER 2008 *bedragen in duizenden euro's*

ACTIVA	31-12-2008		31-12-2007*	
Materiële vaste activa				
Gebouwen t.b.v. bedrijfsvoering	470		509	
Inventaris t.b.v. bedrijfsvoering	485		658	
Auto's t.b.v. bedrijfsvoering	13		24	
Gebouwen t.b.v. doelstelling	55		57	
		1.023		1.248
Financiële vaste activa				
Gereserveerde kasmiddelen	18.516		17.778	
Participaties / achtergestelde leningen	2.500		2.500	
		21.016		20.278
Vorderingen en overlopende activa				
Vorderingen subsidies				
<i>Overheid, medefinanciering</i>	63.171		60.681	
<i>EU-fondsen</i>	8.730		10.475	
<i>Overige fondsen</i>	13.300		15.413	
		85.201		86.569
Overlopende activa		1.682		1.809
		86.883		88.378
Liquide middelen: Kas en banken		12.566		8.237
Totaal		121.488		118.141

2. BALANS PER 31 DECEMBER 2008 *bedragen in duizenden euro's*

PASSIVA

	31-12-2008		31-12-2007*	
Reserves en fondsen				
Reserves				
<i>Bestemmingsreserve bedrijfsvoering</i>	831		466	
<i>Continuïteitsreserve programmamanagement</i>	7.129		6.546	
<i>Herwaarderingsreserve</i>	0		52	
<i>Overiges reserves: Algemene reserve</i>	2.210		1.855	
		10.170		8.919
Fondsen				
<i>Bestemmingsfonds progr. Particuliere fondsen</i>	987		553	
<i>Bestemmingsfonds progr. Stop Aids Now!</i>	-60		397	
<i>Bestemmingsfonds progr. Refunds + Interest</i>	1.372		0	
		2.299		950
		12.469		9.869
Langlopende schulden				
<i>Algemeen leningenfonds o/g</i>	88		89	
<i>Deelname Noord-Zuid Plan</i>	733		742	
<i>(Afgegeven) borgstellingen</i>	18.736		19.855	
		19.557		20.686
Projectverplichtingen langlopend				
<i>Overheid, medefinanciering</i>	23.776		24.728	
<i>EU-projecten</i>	1.837		3.382	
<i>Overige projecten</i>	4.992		8.672	
		30.605		36.782
		50.162		57.468
Kortlopende schulden				
Projectverplichtingen kortlopend				
<i>Overheid, medefinanciering</i>	35.993		32.717	
<i>EU-projecten</i>	6.548		5.233	
<i>Overige projecten</i>	13.104		9.554	
		55.645		47.504
Overlopende passiva		3.212		3.300
		58.857		50.804
Totaal		121.488		118.141

3. Rekening van baten en lasten 2008 *bedragen in duizenden euro's*

BATEN	Realisatie 2008	Begroting 2008*	Realisatie 2007*	Begroting 2009
Baten uit eigen fondsenwerving				
<i>Donaties en giften</i>	971		1156	1.250
<i>Nalatenschappen</i>	302		46	
<i>Klimaatfonds CO₂ compensatie</i>	85			
Totaal baten uit eigen fondsenwerving	B 1.358	1.250	1.202	1.250
Baten uit acties derden	6.994	2.500	3.363	3.900
Subsidies van overheden	89.715	92.250	95.969	86.309
Overige baten	1.594	900	1.271	1.169
Som der baten	D 99.661	96.900	101.805	92.628

3. Rekening van baten en lasten 2008 *bedragen in duizenden euro's*

LASTEN	Realisatie 2008	Begroting 2008*	Realisatie 2007*	Begroting 2009
Besteed aan doelstellingen / Programma's (nieuwe verplichtingen)				
Duurzame productie en financiële dienstverlening Mensenrechten, democratisering, vrouwen & ontwikkeling, Hiv/aids	34.125	36.423	35.913	36.051
Kunst & cultuur; ICT en media	30.941	34.043	36.236	35.623
Draagvlakversterking en beleidsbeïnvloeding	19.914	10.379	11.991	12.152
Kennisprogramma	3.378	7.508	8.497	5.973
	5.726	5.624	5.390	
Totaal besteed aan doelstellingen C	94.084	93.977	98.026	89.799
<i>kosten besteed doel in % van som baten (= C / D)</i>	<i>94,4%</i>	<i>97,0%</i>	<i>96,3%</i>	<i>96,9%</i>
Werving baten				
Kosten eigen fondsenwerving A	327	250	146	280
<i>Eigen fondsenwerving: kosten in % van baten (= A / B)</i>	<i>24,1%</i>	<i>20,0%</i>	<i>12,1%</i>	<i>22,4%</i>
Kosten acties derden	93	50	60	112
Kosten verkrijging subsidies overheden	628	700	640	756
Totaal werving baten	1.048	1.000	846	1.148
Beheer en administratie kosten E	1.365	1.549	1.480	1.488
<i>Beheer en admin kosten in % van som der lasten (= E/F)</i>	<i>1,4%</i>	<i>1,6%</i>	<i>1,5%</i>	<i>1,6%</i>
Som der lasten F	96.497	96.526	100.352	92.435
Resultaat voor bestemming	3.164	374	1.453	193
Toegevoegd/onttrokken aan:				
- Programmafondsen	-1.670		-962	
- Continuïteitsreserve programmamanagement	-583	-270	-401	
- Bestemmingsreserve bedrijfsvoering	-365		11	
Totaal toevoeging/onttrekking	-2.618	-270	-1.352	0
Resultaat na bestemming	546	104	101	193

5. Grondslagen

Deze jaarrekening betreft de stichting Hivos te Den Haag.

De jaarrekening is opgesteld conform de nieuwe Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen die vanaf 2008 geldig is en met inachtneming van het Financieel Reglement MFS van het ministerie van Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking.

De jaarrekening is opgesteld na toedeling van het resultaat conform de resultaatbestemming.

Alle bedragen in de toelichting zijn bedragen in euro's tenzij anders vermeld.

De grondslagen zijn ongewijzigd ten opzichte van het vorige boekjaar.

In deze jaarrekening zijn de balansen en baten & lasten rekeningen van de Hivos kantoren in Zimbabwe, India, Indonesië, Costa Rica en Zuid Afrika samengevoegd met de jaarrekening van het Hivos hoofdkantoor in Den Haag. Over deze kantoren heeft het bestuur van Hivos volledige zeggenschap.

1. Doelstelling stichting Hivos en aard van de bedrijfsactiviteiten

De Stichting heeft statutair tot doel hulpverlening in de meest uitgebreide zin aan ontwikkelingslanden op humanistische grondslag.

2. Grondslagen voor de waardering en presentatie van activa en passiva

In het verslagjaar goedgekeurde projecten worden als lasten verantwoord. De daarmee samenhangende subsidies worden, inclusief de programmamanagement vergoeding, als baten verantwoord. De nog niet gerealiseerde programmamanagement vergoeding wordt ondergebracht in de continuïteitsreserve programmamanagement.

Het nog niet bestede deel van de programma baten wordt gedoteerd aan bestemmingsreserve programmafondsen.

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen aanschaffingswaarde, vermindert met lineair berekende afschrijvingen, gebaseerd op economische levensduur.

Financiële vaste activa Gereserveerde kasmiddelen betreffen kasmiddelen ter zekerheid van verplichtingen, conform de richtlijn van het ministerie van Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking inzake leningen en garanties. Participaties in, en achtergestelde leningen aan partnerorganisaties worden gewaardeerd op 1 euro.

Vorderingen subsidies betreffen vorderingen op overheid en andere instanties, voortkomend uit verplichtingen die de Stichting conform daartoe strekkende overeenkomsten is aangegaan in het kader van haar programma; inclusief de daarmee samenhangende programmamanagement vergoeding.

Overige vorderingen en liquide middelen zijn, voor zover niet anders vermeld, opgenomen tegen nominale waarde in euro's. Activa in vreemde valuta zijn omgerekend tegen de koersen per balansdatum. Eventuele koersverschillen zijn verwerkt in de rekening van baten en lasten.

Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen en risico's, die samenhangen met de bedrijfsvoering. Zij hebben geen betrekking op specifieke activa.

Schulden zijn, voor zover niet anders vermeld, opgenomen tegen nominale waarde in euro's. Schulden in vreemde valuta zijn omgerekend tegen de laatst bekende koersen per balansdatum. Eventuele koersverschillen zijn verwerkt in de rekening van baten en lasten.

Projectverplichtingen betreffen alle verplichtingen die de Stichting kent uit hoofde van met partnerorganisaties afgesloten financieringsovereenkomsten.

3. Grondslagen voor bepaling en presentatie van het resultaat

Baten en lasten worden verantwoord in het jaar waarop zij betrekking hebben.

Nalatenschappen worden verantwoord in het jaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Subsidiebaten, inclusief de programmamanagement vergoeding, worden verantwoord in het jaar waarin de aanspraak definitief wordt.

Gewijzigde subsidiebedragen worden in mindering gebracht op de subsidiebaten in het jaar waarin de toegekende subsidie wijzigt.

Nieuwe projectverplichtingen worden verantwoord in het jaar waarop de verplichting definitief wordt.

Alle lasten, met uitzondering van buitengewone lasten, worden volgens bedrijfseconomische criteria en met inachtneming van de richtlijnen van de VFI terzake toegerekend aan te onderscheiden kostensoorten:

- besteed aan doelstellingen
- werving van baten
- kosten beheer en administratie.

6. Toelichting op de balans per 31 december 2008 *bedragen in duizenden euro's*

ACTIVA

Materiële vaste activa

De geaccumuleerde aanschafwaarden en afschrijvingen van de vaste activa per 31 december zijn:

	AANSCHAFFINGSWAARDEN		AFSCHRIJVINGEN		BOEKWAARDEN	
	t/m 2008	t/m 2007 ¹⁾	t/m 2008	t/m 2007 ¹⁾	31-12-2008	31-12-2007 ¹⁾
Activa bedrijfsvoering						
gebouwen (10-50 jr)	912	912	442	403	470	509
inventaris (3-10 jr)	2.994	2.958	2.509	2.300	485	658
auto's (5 jr)	65	65	52	41	13	24
Activa doestelling						
gebouw Harare (50 jr)	106	106	51	49	55	57
Totalen	4.077	4.041	3.054	2.793	1.023	1.248

1) De vermelde standen (t/m) 2007 zijn de standen na samenvoeging.

Ten opzichte van de eindstand in de jaarrekening 2007 hebben de volgende mutaties plaatsgevonden.

<i>Stand 31-12-07 in jaarrekening 2007</i>		3.676		2.582		1.094
<i>Mutaties 2007 i.v.m. samenvoeging</i>		365		211		154
Stand 1-1-08 in jaarrekening 2008		4.041		2.793		1.248

De mutaties in totalen:		2008				
Boekwaarde per 1 januari		1.248				
Investeringen: - verbouwing	0					
- inventaris	36					
		36				
		1.284				
Afschrijvingen		261				
Boekwaarde per 31 december		1.023				

1) De kantoorpanden met erf en tuin te 's-Gravenhage aan de Raamweg 15 en 16 kadastraal bekend gemeente 's-Gravenhage, sectie X, nummer 472, groot 5 are en 55 ca en nummer 522, groot 5 are en 55 ca, zijn in 1987 aangekocht voor € 635.292. De WOZ waarde 2008 bedraagt € 1.475.000.

2) Het kantoorpand te Harare, stand 2956 Salisbury Township, groot 2855 ca, is eind 1994 aangekocht voor € 76.245. Bij verkoop van dit kantoorpand zal boekwinst ten goede komen aan het programma in Zuidelijk Afrika, verlies zal ten laste van de Stichting gebracht worden.

6. Toelichting op de balans per 31 december 2008 *bedragen in duizenden euro's*

Financiële vaste activa

	2008	2007
Gereserveerde kasmiddelen		
Noord-Zuid Plan bankrekeningen Hivos	897	871
Borgstelling & garantie bankrekeningen Hivos	17.619	16.907
Totaal gereserveerde kasgelden	18.516	17.778

Deze middelen dienen ter dekking van de borgstelling aan het Hivos-Triodos Fonds (HTF) en garantiestelling aan de Stichting Triodos Sustainable Trade Fund (TSTF)

Participaties / achtergestelde leningen	2.500	2.500
--	--------------	--------------

De achtergestelde leningen bedragen € 13.074.527 en zijn verstrekt aan Hivos Triodos Fonds (HTF) om deelnemingen van HTF in lokale kredietinstellingen in het Zuiden te financieren. De leningen zijn gewaardeerd op € 1.

De participaties betreffen:

1) Triodos Bank N.V., 36.775 certificaten van aandelen voor de aankoopwaarde van € 2.499.950.

De intrinsieke waarde per 31-12-2008 van deze certificaten bedraagt € 2.611.025.

De participatie in de Federation of Thrift and Credit Cooperative Societies (FTCCS) in Sri Lanka voor € 339.859 (LKR 54,2 miljoen) is in 2008 "om niet" overgedragen.

Op grond van richtlijnen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken/Ontwikkelingssamenwerking dient tegenover borg- en garantiestellingen een kasdekking van 100% ter zekerstelling te worden aangehouden.

Deze zekerstelling wordt gevormd door de gereserveerde kasmiddelen en waarde van de Triodos Bank NV certificaten.

Tezamen bedraagt deze zekerstelling € 21.016.000. De borgstellingen en garanties bedragen tezamen

€ 19.557.000 (zie passiva - langlopende schulden). Er is derhalve sprake van meer dan 100% zekerstelling.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen zijn in tegenstelling tot de jaarrekening 2007 niet meer uitgesplitst in langlopend en kortlopend.

6. Toelichting op de balans per 31 december 2008 *bedragen in duizenden euro's*

PASSIVA

Reserves

De reserves staan borg voor continuïteit in de bedrijfsvoering op de korte en middellange termijn.

	Bestemmings reserve bedrijfsvoering	Continuïteits reserve progr. management	Herwaarderings reserve	Ov. reserves: algemene reserve	Totaal reserves
Stand per 1 januari 2008 ¹⁾	466	6.546	52	1.855 ²⁾	8.919
Toevoeging	365	8.462 ³⁾	0	546 ⁵⁾	9.373
Onttrekking	0	7.879 ⁴⁾	52	191 ⁶⁾	8.122
Totaal mutaties 2008:	365	583	-52	355	1.251
Stand per 31 december 2008	831	7.129	0	2.210	10.170

1) De vermelde stand per 1 januari 2008 is de stand na samenvoeging.

Ten opzichte van de eindstand in de jaarrekening 2007 hebben de volgende mutaties plaatsgevonden.

<i>Stand 31-12-07 in jaarrekening 2007</i>	460	6.546	0	333	7.339
<i>Mutaties 2007 i.v.m. samenvoeging</i>	6		52	428	486
Stand 1-1-08 in jaarrekening 2008	466	6.546	52	761	7.825

2) Conform de nieuwe richtlijn 650 vervalt de splitsing van de algemene reserves in een vrij besteedbaar en vastgelegd deel in activa fondsen.

Dat heeft geleid tot de volgende algemene reserve stand per 1-1-08 in de jaarrekening 2008

<i>Stand 1-1-08 in jaarrekening 2008 na samenvoeging</i>				761	
<i>Activa fondsen per 31-12-07 in jaarrekening 2007</i>				1.094	
Stand 1-1-08 in jaarrekening 2008				1.855	

3) Goedgekeurde programmamanagement vergoeding (gerelateerd aan committeringen)

4) Gerealiseerde programmamanagement vergoeding (gerelateerd aan kasuitgaven)

5) Samengevoegd resultaat 2008 na bestemming

6) Van de algemene reserves bij de regiokantoren is € 191.000 toegevoegd aan het programmafonds "Refunds en interest".

Bestemmingsreserve bedrijfsvoering	31-12-2008	Toevoeging t.l.v. Resultaat	Onttrekking t.g.v. Resultaat	01-01-2008
Omrekeningsverschillen	11	5		6
Onderhoud panden	150			150
Reorganisatie/organisatie ontw.	150	100		50
Externe mobiliteit	100			100
Automatisering	200	160		40
Scholing (Hivos acadamy)	220	100		120
Saldo per 31 december	831	365	0	466

6. Toelichting op de balans per 31 december 2008 *bedragen in duizenden euro's*

Fondsen

	31-12-2008	Toevoeging ¹⁾	Onttrekking ²⁾	01-01-2008
Programma fondsen				
Eigen fondswerving	987	735	301	553
Stops Aids Now!	-60	740	1.197	397
Refunds en interest	1.372	5.983	4.611	0
Saldo per 31 december	2.299	7.458	6.109	950

1) Toevoegingen betreffen de baten en reconciliaties in 2008

2) Onttrekkingen betreffen de nieuwe programma verplichtingen 2008 inclusief programmamanagement vergoeding en reconciliaties

OVERIGE GEGEVENS

Pensioenkosten:

Stichting Hivos te Den Haag is aangesloten bij het PGGM pensioenfonds. Deze pensioenregeling kan worden geclassificeerd als een toegezegd-pensioenregeling. Op grond van par. 310 van RJ 271 mag deze regeling worden verwerkt als een toegezegde bijdrage regeling wat inhoudt dat kan worden volstaan met het vermelden van de pensioenlast in de resultatenrekening.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen:

De volgende langlopende huurovereenkomsten zijn afgesloten:

- Raamweg 17, zolder etage. Verhuurder: Van Rossum, Beleggingsmakelaardij & Bedrijfsvoering.
De huurverplichting tot 1-1-2011 bedraagt 21.074 euro.
- Raamweg 17, begane grond en 1e etage. Verhuurder: Hoek & Kabeljauw Verzekeringen en Financiën bv.
De huurverplichting tot 1-10-2010 bedraagt 82.110 euro.

7. Overzicht van de programmafondsen 2008 *bedragen in duizenden euro's*

Programmafondsen: verloop vordering subsidies	Totaal fondsen	Mede- financiering	Europese Unie	Overige fondsen
Vordering subsidies				
Stand per 1 januari 2008	86.569	60.681	10.475	15.413
<i>Projectverplichtingen 2008</i>	87.934	61.401	4.609	21.924
<i>Progr.management vergoeding 2008</i>	8.463	6.955	306	1.202
Bij: vordering subsidies 2008	96.397	68.356	4.915	23.126
Af: ontvangen subsidies in 2008	97.765	65.866	6.660	25.239
Stand per 31 december 2008	85.201	63.171	8.730	13.300

Programmafondsen: verloop projectverplichtingen	Totaal fondsen	Mede- financiering	Europese Unie	Overige fondsen
Projectverplichtingen				
Stand per 1 januari 2008	84.286	57.445	8.615	18.226
Bij: projectverplichtingen 2008	87.934	61.401	4.609	21.924
Af: projectovermakingen in 2008	85.970	59.077	4.839	22.054
Stand per 31 december 2008	86.250	59.769	8.385	18.096

Berekening eigen bijdrage conform artikel 2.2 financieel reglement MFS 2007-2010 Ministerie van Buitenlandse Zaken

In het kader van de MFS 2007-2010 dient per 1 januari 2009 aannemelijk gemaakt te worden dat tenminste 25% van de inkomsten afkomstig is uit bronnen anders dan de Ministerie van Buitenlandse Zaken subsidies. Bij de berekening dient uitgegaan te worden van het totaal van de bruto inkomsten op kasbasis en is derhalve niet rechtstreeks op te maken uit de rekening van baten en lasten welke conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen is opgemaakt.

De berekening conform artikel 2.2 MFS 2007 - 2010 is als volgt:

Bruto inkomsten op kasbasis (bedragen in duizenden euro's)		2008	2007
Medefinancieringsprogramma	A	65.767	66.415
Niet-medefinanciering fondsen	B	23.390	17.540
<i>% eigen bijdrage = B / (A + B)</i>		26,2%	20,9%

7. Overzicht van de programmafondsen 2008 *bedragen in duizenden euro's*

Aanvullende informatie programmafondsen

In onderstaand overzicht worden enkele specifieke programmafondsen uit de verzamelpost 'overige fondsen' in het overzicht van de programmafondsen nader gespecificeerd. De nadere specificatie betreft de volgende fondsen:

1. BDF: Ministerie van Buitenlandse Zaken: Biodiversity Fund, artikel 10471 / DMW 0050523
2. NCDO: aandeel Hivos-NCDO cultuurfonds
3. TIDES foundation: Grant # TFR 07-01531, US \$ 500.000 (= € 361.011)
4. SKN: Stichting Kinderpostzegels Nederland projectnummer 25655/1 + 25655/2 + 26472/2
5. NPL Nationale Postcode Loterij: bijdrage 2008 verantwoord onder baten acties derden

Programmafondsen: verloop vordering subsidies	1. BDF	2. NCDO	3. TIDES	4. SKN	5. NPL
Vordering subsidies					
Stand per 1 januari 2008	1.519	214	-54	30	0
<i>Projectverplichtingen 2008</i>	607	529	32	86	445
<i>Progr.management vergoeding 2008</i>	90	42	22	4	50
Bij: vordering subsidies 2008	697	571	54	90	495
Af: ontvangen subsidies in 2008	1.993	599	0	120	500
Stand per 31 december 2008	223	186	0	0	-5

Programmafondsen: verloop projectverplichtingen	1. BDF	2. NCDO	3. TIDES	4. SKN	5. NPL
Projectverplichtingen					
Stand per 1 januari 2008	2.154	31	0	0	0
Bij: projectverplichtingen 2008	607	529	32	86	445
Af: projectovermakingen in 2008	2.628	505	32	86	438
Stand per 31 december 2008	133	55	0	0	7

8. Toelichting lastenverdeling 2008

Bestemming	Doelstelling					Werving baten			Beh. & adm.	Totaal 2008	Begr. 2008	Totaal 2007
	Duurzame prod & financ dienstverl.	Mensenrechten, democratisering, vrouwen, HIV/Aids	Kunst - cultuur, ICT en media	Draagvlak versterk., beleids beinvl.	Kennis programma	Eigen fondsenwerving	Acties derden	Subs. Overh.				
Lasten												
Subsidies en bijdragen	31.609	28.325	18.405	2.053	5.258					85.650	86.052	90.325
Publ. en communicatie	106	123	68	44	0	151	0	0		492	525	428
Personeelskosten	1.790	1.774	1.041	1.021	302	120	68	458	904	7.478	7.528	7.263
Huisvestingskosten	87	101	56	36	20	4	1	10	32	347	316	298
Kantoor- en alg.kosten	445	517	287	187	126	48	22	149	395	2.177	1.741	1.688
Afschrijving en rente	87	102	56	37	20	4	2	11	34	353	364	350
<i>Totaal Operationele kosten</i>	<i>2.516</i>	<i>2.616</i>	<i>1.509</i>	<i>1.325</i>	<i>468</i>	<i>327</i>	<i>93</i>	<i>628</i>	<i>1.365</i>	10.847	10.474	10.027
Totalen	34.125	30.941	19.914	3.378	5.726	327	93	628	1.365	96.497	96.526	100.352

9. Algemene toelichting

Hivos heeft in de jaarrekening van 2008 de jaarrekeningen samengevoegd van het hoofdkantoor en die van de kantoren in Costa Rica, India, Indonesië, Zimbabwe en Zuid Afrika. Deze operatie werd ingegeven door de noodzaak om in het kader van de eigen bijdrage regeling (zie onder baten) ook de bijdragen van internationale donorfondsen op te kunnen nemen die niet via het hoofdkantoor van Hivos, maar direct via de regio- en landenkantoren gekanaliseerd worden. Samenvoeging werd bovendien noodzakelijk geacht omdat het financieel management van de organisatie complexer is geworden als gevolg van gestage groei en een in toenemende mate gedecentraliseerde structuur.

De samenvoeging heeft tot gevolg dat de vergelijkende cijfers van de begroting van 2008 en de gerealiseerde cijfers van 2007 in de jaarrekening zijn aangepast.

De samenvoeging heeft tevens geleid tot een toename in de reserves en fondsen (resp. 0,24 miljoen euro en 0,19 miljoen euro)

In 2008 is toepassing van de nieuwe richtlijn 650 fondsenwervende instellingen door het CBF verplicht gesteld. In de balans leidt dit tot een hernorming van eigen vermogen in reserves en fondsen; en in het niet langer splitsen van de reserve in een vastgelegd en een vrij beschikbaar deel.

In de rekening van baten en lasten worden wervingskosten nu als aparte categorie opgenomen, evenals de kosten voor beheer en administratie. De vergelijkende cijfers zijn ook hiervoor aangepast.

Baten

De beschikbare baten voor de doelstelling van Hivos bedroegen in 2008 99,7 miljoen euro, hetgeen 3 procent meer is dan begroot. De extra baten uit eigen fondsenwerving, acties derden en overige baten compenseerden de lager dan begrote baten uit subsidies overheden.

De extra baten uit eigen fondsenwerving waren vooral te danken aan nalatenschappen en bijdragen van bedrijven. De fondsenwerving bij particulieren bleef achter bij de verwachting.

De baten uit acties derden vertoonden een sterke stijging. De extra baten zijn zowel in Nederland als internationaal gerealiseerd.

De baten uit subsidies van overheden zijn achtergebleven bij de begroting. De belangrijkste oorzaak is dat de behandeling van enkele grotere aanvragen langer duurt dan verwacht. Gezien de kwaliteit en het volume van de aanvragen die Hivos heeft ingediend bij diverse overheidsfondsen en de interesse die daarin is getoond verwacht Hivos in 2009 de begrote baten te kunnen realiseren.

De overige baten lagen 76 procent boven de begroting, dankzij hogere rentebaten en een hoger dividend uit participaties van het Hivos Triodos Fonds (HTF).

Het MFS, de belangrijkste subsidiebron voor Hivos, bepaalt dat tenminste

25 procent van het in de aanvraag opgenomen bedrag afkomstig is van andere bronnen dan subsidies van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Deze eigen bijdrage wordt berekend op basis van bruto inkomsten op kasbasis. In 2008 realiseerde Hivos een eigen bijdrage van 26 procent, ruim boven de doelstelling voor 2008 (21 procent). Het hogere percentage is met name te danken aan de extra inkomsten uit acties derden.

Lasten

De bestedingen in het kader van de doelstelling van Hivos in 2008 bedroegen in totaal 94,1 miljoen euro. De bestedingen beliepen daarmee 94,4 procent van de totale baten. Dit percentage is lager dan verwacht, door de combinatie van hoger dan begrote baten en het relatief laat beschikbaar komen van enkele baten enerzijds en anderzijds lasten die op het begrote niveau zijn gehouden. De voor nieuwe verplichtingen geoormerkte baten zijn gedoteerd aan een programmafonds en zullen in 2009 besteed worden.

Besteed aan doelstelling

De bestedingen aan doelstelling/programma's laten per programma verschillen zien ten opzichte van de begroting. Deze verschillen laten zich verklaren uit het relatieve succes van de diverse programma's bij het mobiliseren van nieuwe donoren; en uit het feit dat de hoogte van de nieuwe verplichtingen (= bestedingen) die Hivos is aangegaan mede bepaald wordt door de vraag vanuit partnerorganisaties van Hivos en daarom door de jaren heen enige variatie vertoont.

Kosten eigen fondsenwerving

De kosten voor eigen fondsenwerving bedroegen 327 duizend euro, dat is 24 procent van de opbrengsten (1,36 miljoen euro). Zowel het absolute bedrag als het percentage ten opzichte van de opbrengsten vielen hoger uit dan begroot. Een substantiële stijging was voorzien vanwege extra personele inzet en een wijziging in de toerekening van kosten (op basis van de richtlijn van de VFI), zij het minder dan uiteindelijk gerealiseerd. In 2009 wordt gestreefd naar een lager percentage.

Kosten beheer en administratie

Conform de richtlijn 650 van het CBF heeft Hivos de kosten voor beheer en administratie bepaald. Het betreft hier een nieuwe manier van kosten-toerekening, in 2007 was dit nog niet vereist. Hivos heeft bij de vaststelling de richtlijn van het VFI gevolgd. In 2008 bedroegen de kosten (afgerond) 1,4 miljoen euro, of 1,4 procent van de totale lasten. Hivos heeft zich vooralsnog een bovengrens van 2 procent gesteld, maar streeft naar een lager percentage.

Kosten voor beheer en administratie zijn die kosten die niet direct aan de

doelstelling toegerekend kunnen worden en niet bedoeld zijn voor (eigen) fondsenwerving. De belangrijkste posten zijn de kosten voor financiën, algemeen directeur en directiesecretaris, interne controle, personeelszaken, plus een percentage van de kosten voor het managementteam. De toerekening is door de accountant beoordeeld op plausibiliteit, inzichtelijkheid en conformiteit met de richtlijn.

Operationele kosten

De totale operationele kosten van de Hivos organisatie bedroegen, inclusief kosten beheer en administratie en kosten eigen fondsenwerving, 10,8 miljoen euro in 2008 tegen een begroting van 10,5 miljoen euro en een realisatie van 10,0 miljoen euro in 2007. Zie ook tabel 'toelichting lastenverdeling'.

De groei ten opzichte van 2007 en de begroting 2008 is met name toe te schrijven aan een stijging in de post "kantoor- en algemene kosten". Het betreft hier in hoofdzaak een stijging van de reis- en verblijfskosten als gevolg van de succesvolle diversificatie van de financieringsbasis van Hivos. Hierdoor moeten vaker donoren bezocht worden, die over meer landen verspreid zitten. De donordiversificatie betekent tevens een grotere variëteit aan verantwoordingseisen waaraan Hivos en partners moeten voldoen en dus een groter aantal bezoeken om toe te zien op een goede naleving van de verschillende verantwoordingseisen.

Naast de post kantoor- en algemene kosten is ook de post huisvestingskosten gestegen ten opzichte van 2007 en de begroting 2008. Gezien de personeelsuitbreiding is in 2008 besloten om extra ruimte te huren in het pand aanpalend aan het Hivos kantoor.

De grootste post, personeelskosten, bleef met 7,5 miljoen euro binnen de begroting. De stijging ten opzichte van 2007 was voorzien en betreft een combinatie van autonome stijging (periodieken, inflatie) en uitbreiding in formatie.

Naast de operationele kosten is er voor 2,0 miljoen euro aan programma-uitvoering in eigen beheer gerealiseerd. Deze kosten zijn inbegrepen in de lasten in de post "programma's (nieuwe verplichtingen)". Het betreft in hoofdzaak personeelskosten voor staf die belast is met de uitvoering van programma's en projecten.

Bestuurskosten

Het bestuur, tevens directie, bestond in 2008 uit twee bestuurders. De jaarbezetting was daarmee 2,0 fte. De bezoldiging van de bestuurders bedroeg in 2008 248.304 (2007 243.760 euro voor 2,1 fte). Dit bedrag bestaat uit de bruto salarissen ad 198.574 euro, vermeerderd met de werkgeverslasten inclusief pensioenlasten ad 49.730 euro.

De verdeling van de totale bezoldiging is als volgt: Algemeen directeur (1 fte) 125.872 euro (2007: 117.912 euro); Directeur programma's en

projecten (1 fte) 122.432 euro (2007: 116.213 euro); Directeur externe relaties 2008: 0 (tot 1-3-07: 9.635 euro voor 0,1 fte).

De kosten voor de raad van toezicht en het College van Adviseurs bedroegen in 2008 6.056 euro (2007: 3.125 euro). De kosten bestaan voornamelijk uit vacatiegelden en reis & verblijfskosten voor vergaderingsdeelname en projectenbezoek.

Financieel resultaat

Per saldo is er in 2008 een positief resultaat voor reserveringen gerealiseerd van 3,16 miljoen euro tegenover een begroot resultaat 2008 van 0,37 miljoen euro.

Het hoger dan verwachte resultaat volgt uit het feit dat Hivos meer baten heeft gerealiseerd dan begroot en de lasten op nagenoeg het begrote niveau gehandhaafd heeft.

Van dit resultaat werd 0,58 miljoen euro toegevoegd aan de continuïteitsreserve programmamanagement en 1,67 miljoen euro toegevoegd aan de programmafondsen. De continuïteitsreserve is gebonden aan de uitstaande verplichtingen, de programmafondsen kunnen alleen worden aangewend voor programmabestedingen. De programmafondsen zijn hoger dan gebruikelijk door het relatief laat ter beschikking komen van een deel van de fondsen.

Daarnaast is 0,36 miljoen euro gedoteerd aan de bestemmingsreserves bedrijfsvoering. Met het oog op mogelijke veranderingen in de structuur van de organisatie ten behoeve van het bedrijfsplan 2011-2014 (waarvoor nu voorbereidingen worden getroffen) is 0,1 miljoen euro bestemd voor organisatieontwikkeling; met het oog op de aanschaf en implementatie van een ERP-systeem in 2009-2010 is 0,16 miljoen euro bestemd voor automatisering; met het oog op volledige deelname van de staf van regio- en landenkantoren in het scholingstraject 'Hivos Academy' is 0,1 miljoen euro bestemd.

Het resterende bedrag ad 546 duizend euro is toegevoegd aan de algemene reserve. Hiermee is de algemene reserve op het niveau gebracht dat in het vigerende bedrijfsplan is voorzien.

De reserves en fondsen zijn tevens toegenomen door een wijziging in de regelgeving van het CBF. Het is niet langer verplicht binnen de reserves een onderscheid te maken tussen een vastgelegd deel en een vrij besteedbaar deel. Als gevolg hiervan stijgt de algemene reserve ten opzichte van 2007 met 1,1 miljoen euro.

De samenvoeging van de jaarrekeningen van de kantoren heeft geleid tot een toename van de algemene reserve met 0,24 miljoen euro. De programmafondsen zijn na de samenvoeging met 0,19 miljoen euro toegenomen.

Aan het bestuur van Stichting Hivos te Den Haag

PricewaterhouseCoopers
Accountants N.V.
Prinses Margrietplantsoen 46
2595 BR Den Haag
Postbus 30715
2500 GS Den Haag
Telefoon (070) 342 61 11
Fax (070) 342 64 00
www.pwc.com/nl

Accountantsverklaring

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag op pagina 72 tot en met 86 opgenomen jaarrekening 2008 van Stichting Hivos te Den Haag bestaande uit de balans per 31 december 2008 en de staat van baten en lasten over 2008 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van de directie

De directie van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van financiële of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

HAW-110389a/ae/114579/jvk

PricewaterhouseCoopers is de handelsnaam van onder meer de volgende vennootschappen: PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287) en PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289). Op diensten verleend door deze vennootschappen zijn Algemene Voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Deze Algemene Voorwaarden zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam en ook in te zien op www.pwc.com/nl

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de stichting.

Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die de directie van de stichting heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Hivos per 31 december 2008 en van het resultaat over 2008 in overeenstemming met de Richtlijn verslaggeving Fondsenwervende instellingen'.

Verklaring betreffende andere wettelijke voorschriften en/of voorschriften van regelgevende instanties

Op grond van de wettelijke verplichting ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e BW melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Den Haag, 8 april 2009
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door H.A. Wink RA

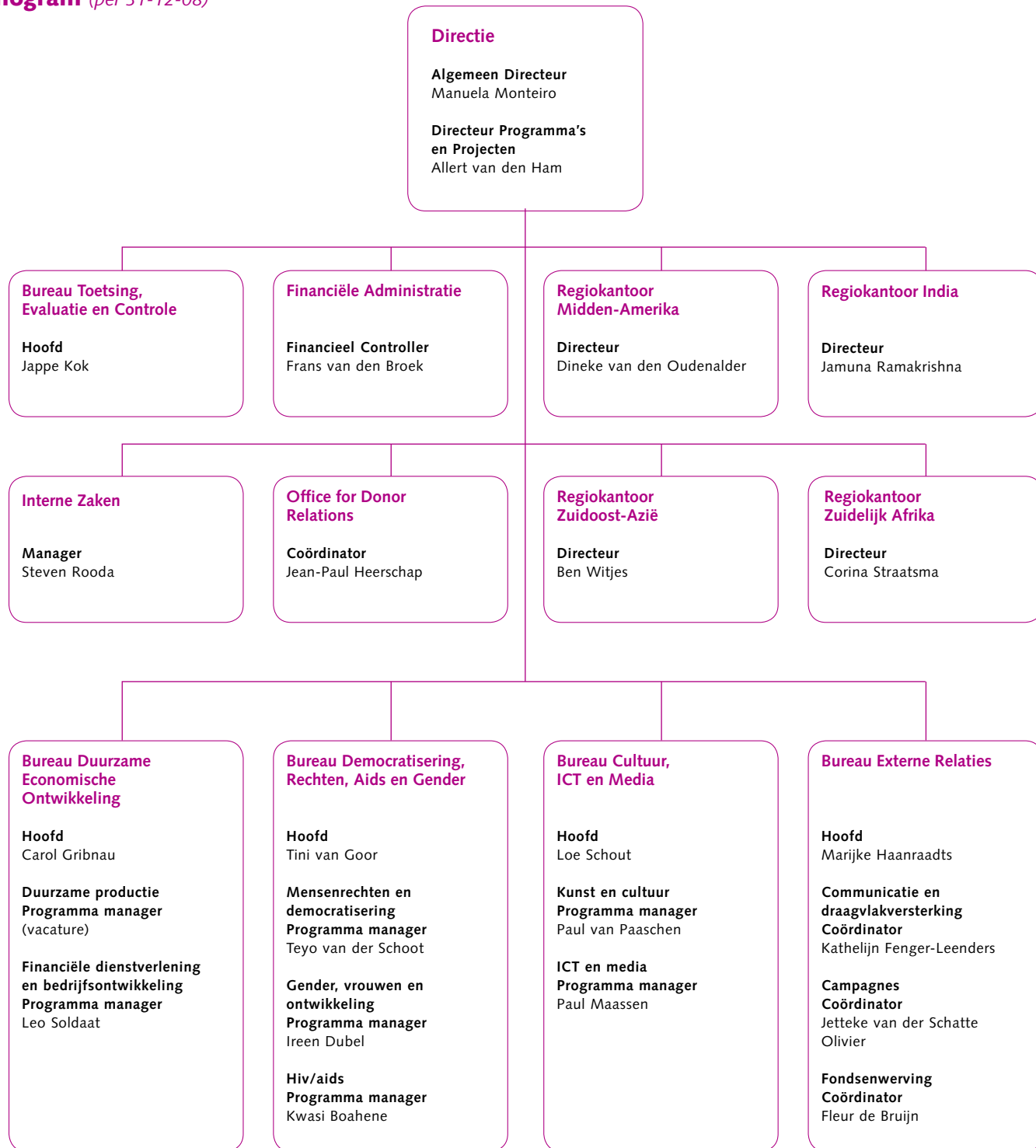
HAW-109719a/evdw/114579/jvk

(2)

BIJLAGEN

1. Organogram
2. Bestuurlijke organisatie
3. Verantwoordingsverklaring (samenvatting)
4. Afkortingenlijst
5. Netwerken en strategische samenwerking
6. Uitgaven per land
7. Overige statistische gegevens

1. Organogram (per 31-12-08)

2. Hivos Bestuurlijke organisatie (per 31-12-2008)

Overzicht van bestuursorganen van Stichting Hivos met achtergrond en specialismen van de leden.

Raad van Toezicht

Voor een overzicht van de leden van de raad van toezicht en relevante (neven)functies zie hoofdstuk 12.

Bestuur, statutaire directie

Mw. Drs. M.M. Monteiro (voorzitter)
Dhr. Dr. A.P. van den Ham

*Algemeen Directeur
Directeur Programma's en Projecten*

Raad van Toezicht Hivos-Triodos Fonds

Dhr. P.G.A. van den Kerkhoff (voorzitter)
Mw. drs. P.J.E. Bieringa
Dhr. Ph.R. de Haan
Mw. Drs. M.M. Monteiro
Dhr. Drs. M.J. Woltering

*Accountant/Hoofdproductschap Akkerbouw
Directielid Bank Nederlandse Gemeenten; Bedrijfskunde
Coördinator Natuur- en Milieueducatie
Algemeen directeur Hivos
Projectmanager ICTU; Advies Overheid.nl*

College van Adviseurs

† Mw. Prof. Dr. G. Hesseling (voorzitter)

*Senior researcher Afrika Studiecentrum Leiden;
hoogleraar Vredesopbouw en Rechtsstaat, Universiteit Utrecht*

Duurzame economische ontwikkeling

Mw. Drs. M.M.L. Jacobs
Dhr. Dr. M.J.A. Nypels MBA

*ABN AMRO Private Clients Global, Senior Vice President
Directeur Eye Locus Netherlands BV*

Gender, vrouwen en ontwikkeling

Mw. Drs. M. Botman
Mw. Dr. A. Chhachhi

*PhD candidate, Graduate Gender Programme, Universiteit Utrecht
Senior lecturer Institute of Social Studies*

Mensenrechten en democratisering

Dhr. Dr. R. Buitenweg
Dhr. J. Handmaker
† Mw. Dr. G. Hesseling

*Hoofddocent Instituut Kosmopolis, Universiteit voor Humanistiek;
Universitairdocent, Institute of Social Studies in Den Haag
Senior researcher Afrika Studiecentrum Leiden*

Hiv/aids

Dhr. P.L. Janssen, arts, MPH
Dhr. Drs. R. Kerkhoven MCM
Mw. M. Nicolai, Bsc (hon), Msc

*Consultant HIV/AIDS & international public health
Consultant-social entrepreneur; Veranderkundige
Artsen zonder Grenzen België*

Kunst en cultuur

Dhr. Drs. P. Faber
Mw. C. Habbema
Mw. A. Laan

*KIT, conservator Afrika
Acteur/regisseur/adviseur theater
Zelfstandig documentairemaker*

Communicatie en lobby

Dhr. B. Westra
Dhr. H.C. Morel
Dhr. Drs. K. Veeffkind
Mw. Ir. I.J.J. de Zaaijer

*Wereldwinkel Abal Amsterdam, bestuurslid
Bedrijfsleider; Stichting Abal
Directeur ICT, Centraal Bureau voor de Statistiek
Senior Managing Consultant, Berenschot B.V.*

ICT, media en kennisdeling

Mw. S. Cummings
Mw. Prof. Dr. V.A.J. Frissen

*Senior Consultant, Knowledge Management, Context
TNO, senior strateeg/Erasmus Universiteit, bijzonder hoogleraar
ICT en sociale verandering
Journalist/ mede-eigenaar The Crowds*

Dhr E. Blom

3. Verantwoordingsverklaring (samenvatting)

In deze verantwoordingsverklaring zet Hivos in beknopte vorm uiteen hoe zij invulling geeft aan:

- De functiescheiding tussen uitvoeren, besturen en toezicht houden;
- Het optimaliseren van de omgang met belanghebbenden;
- Het continu verbeteren van de effectiviteit en efficiëntie van de bestedingen.

Een uitgebreide beschrijving van deze zaken is verder te vinden in de voorgaande hoofdstukken.

1. Scheiding van uitvoering, bestuur en toezicht.

In overeenstemming met de code Wijffels, kent Hivos een scheiding tussen bestuur en toezicht. De tweehoofdige statutaire directie (tevens bestuur) is bestuurlijk verantwoordelijk, terwijl de raad van toezicht daarop toeziet. De bevoegdheden en het functioneren van directie/bestuur en raad van toezicht zijn geregeld in de statuten van Hivos en in een directiestatuut.

Taak en werkwijze van het bestuur (tevens statutaire directie)

Het bestuur is belast met het besturen van de Stichting en legt verantwoording af aan de raad van toezicht.

- Het bestuur heeft in het bijzonder tot taak het strategisch beleid, de algemene coördinatie en de externe representatie. Daarnaast is het bestuur op hoofdlijnen verantwoordelijk voor de inhoudelijke, financiële en administratieve kwaliteitsbewaking en het personeelsbeleid.
- Het bestuur evalueert twee maal per jaar de organisatie en haar functioneren, tijdens de *Mid-Term Review* en de *End of Term Review*; de uitkomsten worden besproken met de raad van toezicht.
- Het bestuur brengt twee maal per jaar verslag uit aan de raad van toezicht.
- Het bestuur vergadert tweewekelijks met de bureauhoofden in de *Management Team Meeting*. Deze vergadering heeft geen besluitvormende bevoegdheid; wel worden besluiten van het bestuur zoveel mogelijk binnen vergaderingen van het management team voorbereid en vervolgens als zodanig vastgelegd. Daarnaast vergadert het bestuur apart.
- De leden van het bestuur ontvangen een bezoldiging conform de richtlijnen die dienaangaande door de VFI zijn opgesteld (voortvloeiend uit de Code Goed Bestuur van de Commissie Wijffels).

Per 31 december 2008 bestond de statutaire directie uit de algemeen directeur (Mw M.M. Monteiro) en de directeur programma's en projecten (Dhr A.P. van den Ham).

Taak en werkwijze van de raad van toezicht

De raad van toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van bestuur/directie en op de algemene gang van zaken binnen de Stichting. Tevens treedt de raad op als werkgever en klankbord van het bestuur (statutaire directie).

In hoofdstuk 12 doet de raad van toezicht separaat verslag van haar werkzaamheden, samenstelling en interne evaluatie. In deze samenvatting wordt volstaan met een verwijzing naar dit hoofdstuk, omdat alle relevante elementen daarin aan de orde komen.

2. Omgang met belanghebbenden en communicatie

De drie belangrijkste groepen van belanghebbenden voor Hivos zijn partnerorganisaties, donateurs en betrokken publiek en institutionele subsidiegevers. Hier volgt een korte beschrijving van de omgang met deze groepen. Voor een uitgebreidere beschrijving wordt verwezen naar hoofdstuk 10 waar aandacht wordt besteed aan twee andere groepen; de medewerkers van Hivos en de maatschappelijke organisaties in Nederland en Europa waarmee wordt samengewerkt.

De relatie en communicatie met partnerorganisaties wordt gekenmerkt door zakelijkheid en betrokkenheid. Zakelijk, omdat er duidelijke afspraken over en weer gemaakt moeten worden over de besteding van middelen. Betrokken, omdat de relatie uitgaat van gezamenlijke doelen. Partnerorganisaties worden tenminste eens per jaar bezocht door Hivos. Andersom zorgen de lokale vestigingen van Hivos in het Zuiden ervoor dat partners snel en eenvoudig toegang hebben tot Hivos. Bij belangrijke beleidswijzigingen worden partners geconsulteerd. De besluitvorming over deze beleidswijzigingen berust bij Hivos. Hivos heeft een klachtenprocedure voor partners, daarnaast organiseert Hivos periodiek tevredenheidsonderzoeken onder haar partners.

Communicatie met donateurs en publiek vindt in hoofdzaak plaats via de eigen media – website en Hivos Magazine – en op publieksbijeenkomsten. De website geeft onder meer informatie over alle Hivos partners, brengt blogs uit het Zuiden en biedt de mogelijkheid om in contact te komen met gelijkgestemden. Hivos heeft een klachtenregeling voor donateurs en publiek.

De relatie en communicatie met institutionele subsidiegevers is zakelijk, maar wel gebaseerd op overeenstemming over doelen en wordt in hoge mate bepaald door de aard van de overeenkomst tussen Hivos en donor. Waar mogelijk probeert Hivos tot beleidsmatige en praktische uitwisseling en afstemming te komen.

Bij de halfjaarlijkse ISO-controle wordt altijd gericht aandacht besteed aan de wijze waarop Hivos zich rekenschap geeft van de wensen en ideeën van belanghebbenden.

Het jaarverslag van Hivos en andere informatie over Hivos en haar partners is voor iedereen beschikbaar, op aanvraag en op de website. Jaarverslag en andere informatie zijn in het Nederlands, Spaans en Engels te verkrijgen.

3. Effectiviteit en efficiëntie van de bestedingen

Hivos heeft een uitgebreid instrumentarium ontwikkeld om de efficiency en effectiviteit van haar bestedingen te monitoren. Bij de jaarlijkse accountantscontrole, de halfjaarlijkse ISO-controle en bij project- en programma-evaluaties wordt door (onafhankelijke) derden vastgesteld of het instrumentarium adequaat is en of Hivos zich aan de richtlijnen houdt.

Conform de vereisten van het MFS, ISO-9001 en het CBF heeft Hivos een meerjarenplan, waarin de doelstellingen van Hivos voor vier jaar vastgelegd zijn. Deze worden geoperationaliseerd in een jaarplan. Binnen de kaders van het jaarplan worden financiële bijdragen toegekend aan partnerorganisaties op basis van een financiële en inhoudelijke analyse van de kwaliteit van de aanvraag en de organisatie. De kwaliteit van de uitvoering wordt getoetst via jaarlijkse bezoeken en financiële en inhoudelijke verslagen. Van alle partners met een meerjarig contract ontvangt Hivos een door een externe accountant gecontroleerde jaarrekening. Resultaten op effectniveau worden bovendien vastgesteld in project- en programma-evaluaties.

Per jaar organiseert Hivos een *Mid-Term Review* en een *End of Term Review* waarin (tussentijdse) resultaten worden geëvalueerd en doelen en strategieën waar nodig tussentijds bijgesteld.

Naast de programma-evaluaties levert het kennisprogramma (zie hoofdstuk 7) een belangrijke bijdrage aan het leervermogen van de organisatie.

Een uitgebreidere beschrijving van de manier waarop Hivos de resultaten van haar partners volgt is te vinden in hoofdstuk 8.

Manuela Monteiro
Algemeen directeur

4. AFKORTINGENLIJST *Lijst van meest gebruikte afkortingen*

Acted	Agency for Technical Cooperation and Development	MBO	Middelbaar Beroeps Onderwijs
AMwA	Akina Mama wa Afrika	MDC	Movement for Democratic Change
APC	Association for Progressive Communications	MDF	Management for Development Foundation
BDF	Biodiversiteitsfonds	MDGs	Millennium Development Goals
BMC	Biodiversity Monitoring Communities	mfi's	microfinancieringsinstellingen
CALDH	Centro para Acción Legal en Derechos Humanos	MFS	Medefinancieringsstelsel
CBDC-BUCAP	Community Biodiversity Development and Conservation - Biodiversity Use and Conservation in Asia Program	MIA	Micro Insurance Academy
CBF	Centraal Bureau Fondswerving	MiTS	Migrants in the Spotlights
CCM	Country Coordinating Mechanism	MSC	Marine Stuurship Council
CDM	Clean Development Mechanism	MSM	men having sex with men
CEDLA	Centre for Latin American Research and Documentation	NCDO	Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling
CEJS	Centro de Estudios Jurídicos e Investigación Social	NGO	Niet-gouvernementele organisatie
CIDA	Canadian International Development Agency	Norad	Norwegian Agency for Development Cooperation
CIDIN	Centre for International Development Issues Nijmegen	NPM	Nederlands Platform Millenniumdoelen
CJA	Citizen Journalism in Africa	OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschap
CODEMUH	Colectiva de Mujeres Hondureñas	OR	Ondernemingsraad
CSF	Cooperativa sin Fronteras	ORMUSA	Organización de Mujeres Salvadoreñas por la Paz
DCCD	Danish Center for Culture and Development	PSO	Personele Samenwerking Ontwikkelingslanden
DFID	Department for International Development	PWC	Price Waterhouse Coopers
DSI	Dienst Speciale Interventies	RedDES	Rede de Desenvolvedores
EU	Europese Unie	ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
Eurostep	European Solidarity Towards Equal Participation of People	SADC	Southern African Development Community
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations	SAN!	Stop Aids Now!
FMO	Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden	SCAN	Sustainable Commodity Assistance Network
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging	SDS	Social Development Society
FOEI	Friends of the Earth International	SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency
FSC	Forest Stewardship Council	SIMAS	Servicio de Información Mesoamericano sobre Agricultura Sostenible
GALE	Global Alliance for LGBT Education	SNV	Stichting Nederlandse Vrijwilligers
HTF	Hivos Triodos Fonds	SPACE	Society for Promotion of Alternative Computing and Employment
HVO	Humanistisch Vormingsonderwijs	TAC	Treatment Action Campaign
ICCO	Interkerkelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking	TaTEDO	Tanzania Traditional Energy Development and Environment Organisation
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie	TCC	Tropical Commodity Coalition
IESSDH	Institute of Studies in Health, Sexuality and Human Development	TEC	Toetsing, Evaluatie en Controle
IFFR	International Film Festival Rotterdam	TSTF	Triodos Sustainable Trade Fund
IFOAM	International Foundation for Organic Agriculture Movements	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
IFRC	International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies	UvH	Universiteit voor Humanistiek
IICD	International Institute for Communication and Development	VN	Verenigde Naties
IIED	International Institute for Environment and Development	VPRO	Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep
ISO	International Organization for Standardization	vte	Voltijdsequivalent
ISS	Institute of Social Studies	WOTR	Watershed Organization Trust
IteM	Instituto del Tercer Mundo	WSIS	World Summit on the Information Society
JASS	Just Associates	ZANU PF	The Zimbabwe African National Union – Patriotic Front
KRC	Kabarole Research & resource Centre	ZLHR	Zimbabwe Lawyers for Human Rights
LBSNN	Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua		
LED	light emitting diode		
LGBT	Lesbian Gay Bisexual and Transgender		
LRQA	Lloyd's Register Quality Assurance Limited		
LVWW	Landelijke Vereniging van Wereld Winkels		

5. Netwerken en strategische samenwerking

Type samenwerkingsrelatie	Naam Organisatie
Alliantie	Alliance2015 (Acted, Cesvi, Concern, DWHH, IBIS, PIN) Humanistische Alliantie Institute of Social Studies (ISS) Landelijke Vereniging van Wereldwinkels (LVWW) NCDO Triodos Bank
Thematische samenwerking	Amnesty International Nederland Association for Women's Rights in Development (AWID) Coolpolitics DOEN IKV Pax Christi IntEnt International Institute for Communication and Development (IICD) KPN Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua (LBSNN) LogicaCMG Mama Cash Milieudefensie Stichting Natuur en Milieu Stop Aids Now! Utz Certified WO=MEN
Relaties met humanistische achterban	Aim for Human Rights Humanistische Alliantie Humanistische Omroep (HUMAN) Humanistisch Vormingsonderwijs Humanistisch Verbond Humanitas International Humanist and Ethical Union (IHEU) Universiteit voor Humanistiek Weezenkas
Brancheorganisaties, netwerken en themaoverstijgende samenwerkingsrelaties in Nederland	Agri Pro Focus Breed Overleg Mensenrechten Dutch Microfinance Platform Tropical Commodity Coalition (TCC) Linkis Platform MicroNed MVO Platform Nederlands Platform Millenniumdoelen Partos PSO Solidaridad / Coffee Support Network Uganda Platform Zimbabwe Watch
Europese Netwerken	Alliance2015 (Acted, Cesvi, Concern, DWHH, IBIS, PIN) CIFCA Concord Eurodad Eurostep Women in Development Europe (WIDE)
Thematische financiering (Nederland en wereldwijd)	Association for Progressive Communications (APC) Development Alternatives with Women for a new era (DAWN) Fair Trade Labelling Organisation (FLO) Friends of the Earth International (FoEI) Global Forum on MSM Global Network of People living with hiv/aids (GNP+) Global Voices International Association for the Study of Sexuality, Culture and Society (IASSCS) International Federation For Alternative Trade (IFAT) International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) International Film Festival Rotterdam/Hubert Bals Fonds Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) International Lesbian and Gay Association (ILGA) International Social and Environmental Accreditation and Labelling Alliance (ISEAL) Movies that Matter Oneworld.nl Simavi Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) Tactical Tech Urgent Action Fund (UAF) VPRO - Metropolis Women on Waves Women Win

6. UITGAVEN PER LAND 2008 *bedragen in euro's*

Land	MF middelen	niet-MF middelen	Totaal
Afrika			
Afrika-breed	1.165.560	923.262	2.088.822
Kenia	1.556.776	195.886	1.752.662
Malawi	1.114.450	165.000	1.279.450
Mozambique	927.500	127.500	1.055.000
Namibië	991.856	0	991.856
Regionaal Oost-Afrika*	1.168.493	465.670	1.634.163
Zuid-Afrika	1.406.117	546.852	1.952.969
Tanzania	1.345.694	1.586.130	2.931.824
Oeganda	1.706.617	255.782	1.962.399
Zambia	1.041.978	652.749	1.694.727
Zimbabwe	1.507.577	461.409	1.968.986
Regionaal Zuidelijk Afrika*	1.734.920	678.619	2.413.539
Totaal	15.667.538	6.058.859	21.726.397
Azië en Zuidoost-Europa			
Cambodja	5.478	44.995	50.473
India	4.896.990	1.305.474	6.202.464
Indonesië	2.922.657	3.396.713	6.319.370
Irak	103.400	1.600	105.000
Iran	407.760	0	407.760
Kazachstan	348.918	120.472	469.390
Kirgizië	1.017.605	63.230	1.080.835
Regionaal Azië*	3.866.204	2.021.026	5.887.230
Sri Lanka	653.358	5.948	659.306
Timor Leste	296.754	0	296.754
Totaal	14.519.124	6.959.458	21.478.582
Latijns-Amerika			
Belize	152.235	0	152.235
Bolivia	833.256	3.534.735	4.367.991
Colombia	18.500	18.500	37.000
Costa Rica	527.718	482.887	1.010.605
Cuba	1.025.206	18.515	1.043.721
Ecuador	1.100.195	404.852	1.505.047
El Salvador	285.363	41.000	326.363
Guatemala	1.100.774	352.498	1.453.272
Honduras	904.899	219.857	1.124.756
Regionaal Midden Amerika*	2.284.605	680.651	2.965.256
Nicaragua	2.679.571	1.127.552	3.807.123
Peru	1.087.234	285.388	1.372.622
Regionaal Zuid-Amerika*	1.925.546	820.357	2.745.903
Totaal	13.925.102	7.986.792	21.911.894
Wereldwijd	11.694.018	4.696.661	16.390.679
Nederland	3.271.495	1.168.785	4.440.280
HIVOS TOTAAL	59.077.277	26.870.555	85.947.832

7. OVERIGE STATISTISCHE GEGEVENS

Partners naar type organisatie en regio (percentueel)	Afrika	Azië	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal
Basisorganisatie	7%	2%	10%	0%	5%
Lidmaatschapsorganisatie	23%	18%	11%	11%	17%
Sociale beweging	5%	4%	2%	3%	4%
Intermediaire ontwikkelingsorganisatie	10%	16%	17%	6%	13%
Dienstverlenende organisatie (<i>non-profit</i>)	38%	41%	34%	43%	38%
Dienstverlenende organisatie (<i>for profit</i>)	4%	2%	6%	2%	4%
Netwerkorganisatie	6%	13%	12%	17%	11%
Overige	7%	4%	8%	18%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Redenen van afwijzing	Afrika	Azië en Zuidoost-Europa	Latijns-Amerika	Wereldwijd	Totaal 2008	Totaal 2007
Geografische beperking	218	164	52	5	439	515
Thematische beleidsbeperking	226	85	54	9	374	337
Mandaatbeperking	32	27	13	3	75	107
Financiële beperking	195	447	61	2	705	753
Overig	27	75	2	1	105	63
Totaal 2008	698	798	182	20	1698	
Totaal 2007	784	695	249	47		1775

Colofon

Fotografie:

Pagina 10: Ron Giling, Lineair

Pagina 16: © Biosphoto / Bescond Angélique & Guy, Lineair

Pagina 24: Bruno Morandi, Getty Images

Pagina 35: Mirjam Letsch, Lineair

Pagina 36: E. Lonnee

Pagina 43: K. Fenger-Leenders

Pagina 46: J. Tholens

Pagina 68: Keren Su, Getty Images

De samenstellers van dit jaarverslag hebben geprobeerd de rechten van de gebruikte foto's te achterhalen. Indien u denkt rechten te kunnen verlenen aan deze foto's, neem dan contact met ons op.

Ontwerp en opmaak Tangerine, Rotterdam

Druk Artoos, Rijswijk

Hivos – April 2009

Regiokantoor Midden-Amerika

Del Centro Comercial Plaza Mayor
320 este, sobre el Boulevard Rohrmoser, Pavas
San José | Costa Rica
T+506 22 31 08 48
F +506 22 32 29 74
hivosro@hivos.or.cr

Regiokantoor India

Flat no. 402, Eden Park
No. 20 Vittal Mallya Road
Bangalore – 560001 | India
T +91 (0)80 22 21 05 14
F +91 (0)80 22 27 03 67
hivos@hivos-india.org

Regiokantoor Zuidoost-Azië

Jl. Brawijaya III/7
Kebayoran Baru
Jakarta Selatan 12160
Indonesia
T + 62 (0) 21 724 4432 | + 62 (0) 21 725 1528
F + 62 (0) 21 723 0774
hivos@hivos.or.id

Regiokantoor Zuidelijk Afrika

20 Phillips Avenue Belgravia
P.O. Box 2227
Harare / Zimbabwe
T + 263 (0)4 706 704 | 727 197 | 706 125
F + 263 (0)4 791 981
chuma@hivos.co.zw

Hivos

Raamweg 16

Postbus 85565

2508 CG Den Haag

T +31(0)70 – 376 55 00

F +31(0)70 – 362 46 00

info@hivos.nl

www.hivos.nl